

**När kapitalet
vann valet**

Analys av valet 2018

Enna Gerin, Niels Stöber
och Daniel Suhonen

Katalys publikationer

- No 1: Valfärden är vinsten
No 2: Svar på tal om vinster i valfärden
No 3: Vilken arbetsmarknad ska vi ha?
No 4: Slaget om den likvärdiga skolan
No 5: Hälften kvar och hela framtiden
No 6: "Jag tar värktabletter men det hjälper inte"
No 7: Vägen till en likvärdig skola
No 8: Fallet järnvägen
No 9: Björklundeffekten
No 10: Åtstrammingsdoktrinen
No 11: En röst på SD är en röst på högern
No 12: Mest åt de rika
No 13: Färre lärare ger vinsten!
No 14: Ordens makt i politiken
No 15: Handbok för en ny kulturminister
No 16: Stådhjälpen och bartender för alla?
No 17: Förklaringar till SD:s framgång
No 18: Utan segel i vänstervinden – eftervalsanalys
No 19: I frihandelns goda namn
No 20: Från massarbetslöshet till full sysselsättning
No 21: Vägen till en likvärdig skola – skolpolitisk årsbok 2015
No 22: Jämlikhet är lösningen!
No 23: En för alla, alla för vem?
No 24: Måste vi jobba 8 timmar per dag?
No 25: Kapitalet i tjugoförsta århundradet
No 26: Piketty på tre röda
No 27: Porten kallas trång
No 28: Partierna och jämlikheten
No 29: Anställningsformer i Sverige
No 30: Med låg kvalitet som affärsidé
No 31: Den blåbruna röran
No 32: Spagat över väljarkåren
No 33: I skuggan av TTIP: Ceta
No 34: Postkapitalism: Vår gemensamma framtid
No 35: Massivt stöd för jämlikhetspolitik
No 36: Pensionssveket
No 37: Med integrationen som murbräcka
No 38: Finansialiseringen av Sverige: på väg mot nästa kris?
No 39: Fattigdom gör inte människor friskare
No 40: Klass, identitet och politisk mobilisering
No 41: Arbetarlitteraturen och klassamhället
No 42: Arbetarklassens symboliska utplåning i medelklassens medier
No 43: Mediekapitalet
No 44: Nomaderna på den svenska arbetsmarknaden
No 45: Det nya arbetslivet: management-by-stress
No 46: Svängdörrarnas förlovade land
No 47: Vilka är "vi" i jämställdhetspolitiken?
No 48: Klassamhällets tystade röster och perifera platser
No 49: En fråga om klass i framtidsstaden Malmö
No 50: I väntan på klasspolitik
No 51: Medelklassens förändrade maktposition
No 52: Professionerna, mellanskikten och klassanalysen
No 53: Klassamhällets rasifiering i arbetslivet
No 54: Arbetarrörelsens blinda fläck
No 55: Ägande- och förmögenhetsstrukturen och dess förändring sedan 1980
No 56: Valfärdsmodellens omvandling
No 57: Klass och hälsa
No 58: Klassamhället och döden
No 59: Klasstrukturen i Sverige
No 60: Lågt lönemärke gynnar högavlönade
No 61: Vårdstölden: Hur den privata välfärden tar från det gemensamma
No 62: Kapitalet, överheten och alla vi andra
No 63: Låga löner funkar inte
No 64: Lönebildningen i de skandinaviska länderna
No 65: Industrins lönenormering kan och bör reformeras
No 66: När kapitalet vann valet

Katalys – Institut för facklig idéutveckling

Katalys är ett oberoende fackligt idéinstitut som bedriver utredningsverksamhet och opinionsbildning. Våra verksamhetsområden är välfärd, samhällsekonomi, arbetsmarknad och fördelningsfrågor. Vår uppgift är att generera kunskap och perspektiv som kommer såväl den politiska debatten som fackföreningsrörelsen och dess företrädare på lokal, regional och central nivå till gagn. Men vår uppgift är även att driva den politiska debatten framåt i dessa frågor, med egna analyser och förslag grundade i fackliga perspektiv. Vi står på två ben – idéutveckling och politisk påverkan. Värderingsmässigt står vi på LO-medlemmarnas sida.

Katalys tror inte att ökade samhällsklyftor är en naturlig eller opåverkbar följd av en globaliserad värld. Vi ställer inte upp på resonemang om att bara för att det går att skapa en marknad av något som vi äger gemensamt, så ska den marknaden skapas. Vi ser att det finns konstruktiva vägar framåt för den svenska arbetsmarknaden och att de principer som en gång formade arbetsmarknaden är relevanta även i framtiden. Vi vill bidra till att den generella välfärden och trygghetssystem säkras och utvecklas. Katalys – Institut för facklig idéutveckling startades på initiativ av 6F – fackförbund i samverkan. 6F utgörs av LO-förbunden Byggnads, Elektrikerna, Fastighets, Målarna och Seko.

Denna rapport är skriven av Enna Gerin, Niels Stöber och Daniel Suhonen.

Vi vill tacka den till Katalys valanalys tillhörande referensgruppen för givande diskussioner både innan och efter riksdagsvalet 2018. Ett särskilt tack till Linus Bohman för research och underlag, samt medförfattande av kapitel 4.

Redaktör och grafisk formgivning: Jesper Weithz.

Besök vår hemsida: www.katalys.org

Sammanfattning

1

Historisk och samtida politisk kontext för att förstå riksdagsvalet 2018:

- Den nyliberala ekonomiska och politiska epoken har i över trettio år lett till växande klyftor och en urholkad välfärd för flertalet medborgare i Sverige.
- Resurser och makt har systematiskt omfördelats från det gemensamma till den ekonomiska och finansiella eliten, främst under borgerliga, men också socialdemokratiska, regeringar.
- Välfärdsstaten har genom nedskärningar, privatiseringar och oreglerad vinstjakt slutat att vara en utjämnande kraft i samhället, istället måste individer ta allt större ekonomiska risker och ansvar för att hitta bostad, vård, utbildning och jobb.
- I kölvattnet av den nyliberala omvandlingen av Sverige har ett nytt politiskt landskap formats, där främst Sverigedemokraterna har kunnat skörda framgångar genom att mobilisera många av de relativa förlorarna i denna samhällsutveckling.
- Mitt i denna reaktionära samtid finns dock stor potential att mobilisera för en progressiv framtid: ideologierna är tillbaka, vänsterpolitik kan utmana både högerpopulismen och nyliberalismen.

2

Valanalysen 2018 – varför Socialdemokraterna gjorde sitt sämsta val någonsin:

- Socialdemokraterna tappar stort bland sina kärnväljare: LO-medlemmar, arbetare, arbetslösa och sjukskrivna, som främst går till Sverigedemokraterna.
- "Alliansen" blev mindre än de rödgröna, men sedan Sverigedemokraterna har tagit kapitalets sida i alla avgörande frågor representeras den ekonomiska elitens intressen nu av en tydlig riksdagsmajoritet på 205 mandat, nästan 60 procent.
- Socialdemokraternas problem i den nya politiska samtiden är bristen på ideologisk konsekvens och tydlighet med vems intressen man försvarar och vems man utmanar. Under valet sträckte man sig åt alla håll: höger, vänster, frihetligt och auktoritärt.
- Socialdemokraternas auktoritära valstrategi under våren 2018 höll på att sänka partier helt, med intern splittring där många inte kände igen sitt parti. Den framgångsrika valspurten lyckades dock rädda partiet från ett ännu större fiasko.
- Tre viktiga lärdomar från valspurten: (1) en tydligt vänsterorienterad jämlikhetspolitik, (2) ett tydligt ställningstagande mot Sverigedemokraterna och (3) en engagerad och aktiv rörelse är helt centrala delar för en framgångsrik socialdemokrati.

3

Katalys rekommenderar tre viktiga områden som måste förnyas om socialdemokratin ska vinna val igen och ta tillbaka makten över samhällsutvecklingen:

■ En helt ny socialdemokratisk ekonomisk politik behövs, samt rejäla reformer av skattesystemet, pensionsystemet, bostadspolitiken, arbetslivet, klimatpolitiken, och regionalpolitiken. 1990-talets lösningar fungerar inte för 2020-talets utmaningar.

■ ■ Socialdemokratin och arbetarrörelsen måste satsa på långsiktig opinionsbildning med ett tydligt mål att mobilisera en majoritet för en offensiv vänsterpolitik.

■ ■ ■ Socialdemokraterna måste förnya sin organisation för att möjliggöra en levande och engagerad folkrörelse där medlemmarnas åsikter och intressen tas på allvar.

Innehåll

1. Inledning 7

2. Den osynliga omvandlingen – Sverige under nyliberalismens epok 10

- 2.1. Stora skattesänkningar och en ökad förmögenhetskonzentration 10
- 2.2. Det nyliberala systemskiftet – från samhällsansvar till individens risk 11
- 2.3. Valfärdens privatisering och urholkning 12
- 2.4. I ojämlikhetens spår 13
- 2.5. Socialdemokraternas kris och hopp i Europa 15

3. Den reaktionära samtiden och den möjliga progressiva framtiden 17

- 3.1. Mittenpolitikens död och ideologiernas återkomst – vad vilja socialdemokratin? 17
- 3.2. Sverigedemokraternas frammarsch i spåren av ökande klyftor 18
- 3.3. Vad ska vänstern göra med GAL–TAN? 20
- 3.4. Klass, rasism och arbetarkonservatism 23
- 3.5. Den förrädiska jakten på de sverigedemokratiska väljarna 28
- 3.6. Sverigedemokraternas högergir och mandatperiodens verkliga vinnare 30
- 3.7. Antielitism och vänsterpopulism – en möjlighet för arbetarrörelsen 32

4. Redogörelse av resultatet i riksdagsvalet 2018 36

- 4.1. Valresultatet – en överblick 36
 - 4.1.1. Moderaternas väljarstöd minskar mest 36
 - 4.1.2. Den samlade borgerligheten står stilla 37
 - 4.1.3. Sverigedemokraterna rycker fram 37
 - 4.1.4. Socialdemokraterna gör ett historiskt dåligt val 37
 - 4.1.5. Vänsterpartiet ökar och Miljöpartiet klarar sig 37
 - 4.1.6. Blockpolitiken har gått i baklås 38
 - 4.1.7. Högt valdeltagande och sena partival 39
- 4.2. Väljarnas viktigaste frågor 39
- 4.3. Höger–vänsterskalan bland väljarna 39
- 4.4. Genusvalet 40
- 4.5. Generationsvalet 40
- 4.6. Stad och land 41

4.7. Vilken regering vill väljarna ha? 41

4.8. Arbete och facklig organisering 42

4.8.1. Hur röstar LO-medlemmarna? 43

4.8.2. Viktigaste frågor för LO-medlemmarna 44

4.9. Klassröstningen minskar 44

5. Analys av partiernas valrörelser 2018 46

5.1. Socialdemokraterna som pyser ihop lite långsammare 46

5.1.1. Valstrategin som höll på att sänka Socialdemokraterna 46

5.1.2. Lärdomar från Socialdemokraternas valspurt 48

5.1.3. En socialdemokrati utan riktning i ett nytt politiskt landskap 49

5.1.4. *It's the unjust economy, stupid!* 51

5.2. Brutna vingar och de höga förväntningarnas missnöje 52

5.2.1. Miljöpartiets lättnad 53

5.2.2. Feministiskt initiativs totala genomklappning 53

5.2.3. Vänsterpartiets nya roll som kamrat "24 procent" 53

5.3. Sverigedemokraterna – de besvikna vinnarna 54

5.4. Det borgerliga samarbetet i upplösning: Alliansens sista val 55

6. Slutsatser: Tre områden för socialdemokratisk förnyelse 58

I. Ett socialdemokratiskt Sverige kräver reformer och en ny ekonomisk politik 58

En ny ekonomisk politik 59

Centrala reformområden 59

II. En arbetarrörelse som vill vinna måste satsa på långsiktig opinionsbildning 60

Socialdemokratiska partiets egen opinionsbildande kraft måste tas tillvara 60

Arbetarrörelsens opinionsbildning måste utgöras av många röster 60

Arbetarrörelsen bör arbeta långsiktigt med egna medier 61

III. En starkare socialdemokrati i Sverige kräver en levande folkrörelse 61

Behandla inte medlemmarna som en belastning 61

Öppna kandidaturer till ledningen och direktval till partiledarposten 62

Partisekreteraren bör vara medlemmarnas ombud inte partiledarens 62

Slutord 63

7. Noter 64

1. Inledning

Valet 2018 gick mycket dåligt för den samlade vänstern och i synnerhet för Socialdemokraterna. Sverigedemokraterna utmanar på allvar Socialdemokraterna som det verkliga arbetarpartiet i Sverige. Men årets valresultat kan inte betraktas isolerat utan måste sättas in i den större bilden av en lång utförsbacke för svensk socialdemokrati. Därför är det viktigt att förstå dimensionerna. I årets val fick Socialdemokraterna mindre röstandel än 1911. Nära 60 procent av riksdagen är blå-brun. De två socialistiska partierna fick bara stöd av 36 procent av väljarna. När denna ordinarie mandatperiod går ut 2022 kommer det att vara två decennier sedan de rödgröna partierna senast samlade majoritet i ett svenskt riksdagsval. Sedan 2002 har det antingen varit en blå, eller som nu, blå-brun majoritet i riksdagen, liksom i den överväldigande delen av landets kommuner och landsting. Sverige är ett högerland politiskt och det kommer bli mindre röd jämlikhetspolitik de kommande åren.

Varför väljer en facklig tankesmedja som Katalys att göra en egen valanalys? Vårt uppdrag som formulerats sedan starten är att vi ska vrida samhällsdebatten åt vänster och företräda LO-medlemmarnas intressen. För ett brett löntagarperspektiv är det oerhört centralt att förstå inte minst hur arbetarklassens röster fördelas, vilka möjligheter som finns i ett kortare och ett längre perspektiv att föra och vinna stöd för en progressiv politik och vilka politiska förändringar som skulle kunna stärka det parlamentariska stödet för vänstersidan. Det försöker vi göra i denna valanalys.

För den som läser våra analyser av långa politiska linjer, kan det kanske framstå som stark självkritik. Men utgångspunkten för denna valanalys, liksom för alla rapporter vi ger ut är att ge ett underlag som kan stärka arbetarrörelsen. I det politiska läge vi nu befinner oss i är det viktigt att hålla två tankar i huvudet samtidigt: Man kan både se allvaret i den kris den svenska socialdemokratin

Sverige är ett högerland politiskt och det kommer bli mindre röd jämlikhetspolitik de kommande åren.

befinner sig i och samtidigt vara övertygad om att med en politik bättre anpassad till dagens verklighet kunde både det senaste och de kommande valen gå betydligt bättre för de progressiva politiska krafterna i Sverige.

Om man inte förnyar politiken och organisationen talar det mesta för att de kommande valen kommer följa samma trend: en fortsatt urholkning av välfärdsstaten, en växande ojämlikhet på arbetarklassens bekostnad samt en långsam men accelererande avveckling av stödet för socialdemokratin i vårt land. Vi anser att det ligger i både fackföreningsrörelsens och socialdemokratiens intresse att inse allvaret i situationen och agera för att vända denna utveckling.

Valanalysen är uppdelad i sex kapitel: I kapitel 2 beskriver vi de senaste fyra decenniernas nyliberala offensiv mot den svenska välfärdsstaten och i kapitel 3 tittar vi närmare på hur dagens reaktionära samtid växt fram ur denna samhällsutveckling – men också på vilka möjligheter det finns för en progressiv framtid i detta läge. I den fjärde delen presenterar vi valresultatet med extra fokus på klassröstningens utveckling. Kapitel 5 är en fördjupad analys av partiernas och blockens senaste mandatperiod och valrörelsen 2018, framförallt socialdemokraternas och sverigedemokraternas. I det sjätte och avslutande

kapitlet skissar vi tre helt avgörande förändringar som Socialdemokraterna och LO måste göra för att utmana nyliberalismen, vinna val igen och mota tillbaka högerpopulismens framfart.

Högern och näringslivet har ägnat de senaste 40 åren åt en omfattande långsiktig opinionsbildning och i praktiken fört ett krig mot arbetarrörelsens samhällsbygge. En som bokstavligen gick i främsta ledet för kapitalets revansch var Antonia Ax:son Johnson (som pryder omslaget för denna valanalys). I efterspelet till denna valrörelse argumenterade hon starkt för att den svenska borgerligheten ska ta makten med stöd av Sverigedemokraterna. Kärnan i hennes argument kan inte tolkas på annat sätt än att hon slår vakt om sitt eget intresse av att skydda sina egna växande investeringar i svensk välfärdsindustri. En industri som drivits fram i näringslivets propaganda-offensiv sedan oktober 1983.

Sociologen Göran Therborn kallar denna nyliberala omvandling för en "motreformation" som inleddes när Sverige 1980 vände mot ojämnligheten efter efterkrigstidens jämlikhetssträvande välfärdskapitalism. I dag går denna omvandling allt snabbare och sanningen är att med årets valresultat i bagaget börjar tiden rinna ut för de som vill vända utvecklingen. Men trots detta brutala skifte som skett i Sverige håller många fast vid en åldrad och falsk bild av Sverige som ett jämlikt paradiset och landet med den bästa välfärden i världen, trots att forskningen visar att det inte stämmer. Sverige har blivit en nyliberal experimentverkstad där ojämlikheten ökar snabbast i hela den industrialiserade världen och där förmögenhetskoncentrationen snarare liknar den i Brasilien eller Sydafrika än den i Norge och Danmark.

Vi anser att arbetarrörelsen måste inse allvaret, se kapitalets enorma framgångar och bestämma sig för att sätta en egen agenda igen. Det är allvar nu, socialdemokrater. Det är dags att vakna innan det är för sent.

Enna Gerin

Niels Stöber

Daniel Suhonen

1

»Krisen består just av att det gamla dör och det nya inte kan födas. I detta interregnum uppträder en lång rad dödliga symptom.«

ANTONIO GRAMSCI

2. Den osynliga omvandlingen – Sverige under nyliberalismens epok

I snart flera årtionden har rubrikerna om systemkollaps avlöst varandra: sämre skolor och längre vårdköer, hög arbetslöshet och kriminalitet i ett Sverige som klyvs mellan förort och innerstad, storstad och landsbygd, fattiga och rika. I dag är olika sociala kriser i skuggan av det allt mer överhängande hotet om ekologisk kollaps det nya normala i Sverige. Att denna serie kriser och upplevda eller faktiska försämringar i människors levnadsvillkor är en konsekvens av invandring, mångkultur och misslyckad integration är den förklaring som tycks ha fått starkt fäste. Det är riktigt att Sveriges demografi har förändrats snabbt under några årtionden, men samtidigt har landet genomgått en annan och mycket mer omvälvande omvandling: ett politiskt och ekonomiskt systemskifte har förvandlat Sverige från ett land med mycket hög jämlikhet och generell välfärd – till en nyliberal experimentverkstad och ett skatteparadis för en liten ekonomisk elit.

Att Sverige på relativt snabb tid har gått från att vara ett av de mest jämlika länderna i världen till det samhälle där ojämlikheten just nu ökar snabbast¹ förklaras av högern med så kallat oundvikliga faktorer som globalisering, EU-inträde och invandring. Men dessa förändringar har inte *bara hänt*. Brutalisering av det svenska samhället – ökad ojämlikhet, fler fattigpensionärer, resurs- och personalbrist i välfärden, sjunkande skolresultat och en konstant bostadsbrist – är konsekvenser av politiska beslut tagna från 1980-talet och framåt. Problemet är att dessa förändringar – vad som verkligen har hänt i Sverige – inte hörs i den politiska debatten. Och eftersom politik både handlar om verkligheten och *hur vi ser på verkligheten* blir perspektivet avgörande för människors förståelse av tillvaron, och därmed vilka politiska slutsatser de drar. Om flera av de grundläggande politiska förändringar som skett i Sverige varken debatteras eller kritiseras på systemnivå, kan andra förklaringar – som att "allt" beror på invandringen

– ges en uppförstorad roll i medborgarnas medvetande och snabbt få stort genomslag i den politiska opinionen.

I detta kapitel kommer vi ge en annan förklaring till varför Sverige gått från den största jämlikheten till de snabbast växande klyftorna: nyliberalismen är den drivande kraften bakom denna utveckling.

Enligt Nationalencyklopedin står nyliberalism för en

politisk och ekonomisk åskådning som utgår från den klassiska liberalismens tankar om det ekonomiska och sociala livets utveckling utan statsingripanden. Nyliberalerna vänder sig mot Keynes interventionistiska idéer och vill starkt inskränka statens roll i det ekonomiska livet. De förordar lägre offentliga utgifter och lägre skatter.²

I det följande tecknar vi en bild av den nyliberala politikens konsekvenser för det svenska samhället och människors vardag. Lägre skatter, en minskad offentlig sektor och individens allt större ansvar för försörjning och välfärd är medlen – ökad ojämlikhet, brister i vården, skolan och omsorgen, samt socialdemokratins kris är dess resultat.

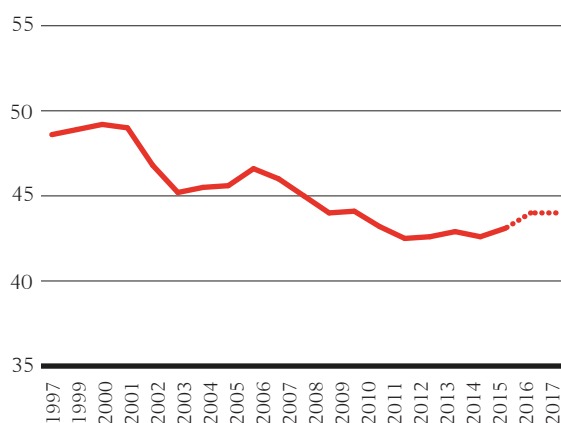
2.1. Stora skattesänkningar och en ökad förmögenhetskonsentration

Den svenska skattekvoten, alltså skatter och sociala avgifter som andel av BNP, har minskat drastiskt sedan 1990-talet. År 1999 låg skattekvoten runt 49 procent, i dag är den nere på 44 procent, efter att under Alliansregeringen varit nere på 42,5 procent. Kvotens minskning mellan åren 2000 och 2014 motsvarar ungefär 250 miljarder kronor mindre i skatteintäkter till välfärdsstaten bara under 2014.³ Trots att skattekvoten har ökat sedan dess är staten långt ifrån att kunna täcka de minskade intäkterna som tidigare regeringar genomfört. Om skattekvoten

2017 hade legat på samma nivå som 1999 – det vill säga på 49,2 procent av Sveriges BNP – hade svenska staten haft ungefär 240 miljarder kronor mer i skatteintäkter bara under 2017.

FIGUR 1

Skattekvoten 1997–2017, procent.*

* Streckad linje är prognosiffror.

Källa: SCB, 2018.

Under Alliansregeringen 2006 till 2014 avskaffades skatter på fastigheter, arv och förmögenhet. Det offentliga förlorade därmed många av de verktyg som historiskt sett har använts för att omfördela resurser från den rikaste tiondelen. Samtidigt introducerades rut- och rotavdrag som tillsammans med ränteavdraget på lån omfördelar från det gemensamma till främst höginkomsttagare, enligt Statistiska Centralbyrån.⁴ Bara 2016 omfördelades 32 miljarder kronor⁵ – mer än dubbelt så mycket pengar som betalades ut i ekonomiskt bistånd under det berörda året.⁶ Enbart jobbskatteavdraget beräknades 2016 uppgå till hela 104 miljarder kronor.⁷

Samma tendens ser vi i relationen mellan löntagarna och arbetsgivarna. Löntagarkollektivet har fått stå tillbaka i fördelningen av samhällsresurser. Sedan 1980 har kapitalägarnas vinstandel ökat på bekostnad av lönerna.⁸ Förmögenhetskoncentrationen har därmed tilltagit markant. I dag äger 187 miljardärer bosatta i Sverige tillsammans drygt hälften av Sveriges BNP, 2 147 miljarder kronor.⁹ Den rikaste procenten kontrollerar 42 procent av förmögenheterna och den rikaste tiondelen av befolkningen äger 78 procent.

Med siffror från Crédit Suisse visar sociologen Göran Therborn att i en internationell jämförelse ligger Sverige därmed närmare Sydafrika och USA än något annat västeuropeiskt land sett till den ojämlika ekonomiska fördelningen av förmögenheter.¹⁰

Ännu tydligare blir den ekonomiska maktkoncentrationen när man ser till de 15 så kallade finansfamiljerna. År 2017 styrde dessa familjer över bolag med ett värde som överstiger hela Sveriges BNP, närmare bestämt 4 935 miljarder kronor.¹¹

2.2. Det nyliberala systemskiftet – från samhällsansvar till individens risk

I takt med det svenska samhällets omvandling från ett av världens mest jämlika länder till vad Göran Therborns kallar ett "västeuropeiskt Sydafrika", har allt mer av samhällsansvaret för socialt skydd, sysselsättning, bostad och välfärd flyttats över på individerna själva.

För att förstå detta måste vi ta ett steg tillbaka och se vilka politiska beslut som möjliggjorde denna utveckling.

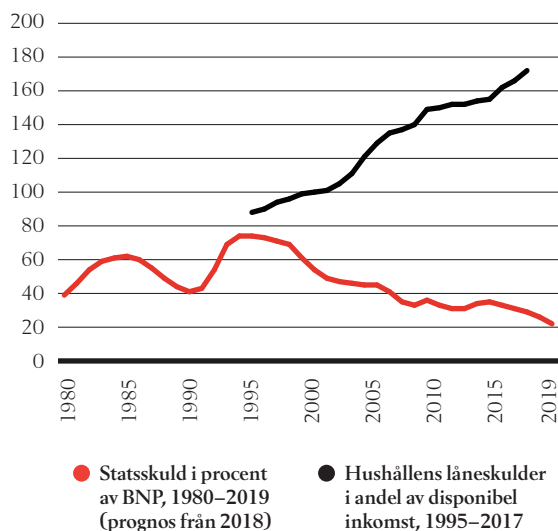
De första stegen togs i och med kreditmarknadens avregleringar på 1980-talet.¹² Socialdemokraterna omfamnade idén om att en omläggning av den förda finans- och välfärdspolitiken skulle leda till en mer stabil tillväxt samt ökad decentralisering av den offentliga sektorn. I och med finanskrisen på 1990-talet genomfördes ytterligare förändringar av såväl välfärdssystemet och det finanspolitiska ramverket. Borgerligheten och Socialdemokraterna samarbetade över blockgränsen för att kommunalisera skolan, skapa ett helt nytt pensionssystem, och genomföra en rad reformer för att öppna den offentliga sektorn för det privata näringslivet. Samtidigt som många statligt reglerade marknader avreglerades formulerades ett finanspolitiskt ramverk med överskottsmål, utgiftstak och en oberoende riksbank som sedan dess har begränsat alla regeringars möjligheter att föra en offensiv investeringspolitik.

Resultatet, menar ekonomerna Markus Kallifatides och Claes Belfrage, har blivit en *finansialisering av samhället* där ansvar flyttas från samhället till individen.¹³ Det innebär att "den offentliga sektorns stöd till svagare grupper har

skurits ned, samtidigt som den finansiella sektorn har åtnjutit betydande offentligt stöd".¹⁴ Att förse människor med bostad, bra skola, vård, omsorg och trygga anställningsvillkor, är numera framför allt individers eget ansvar som producenter och konsumenter på en välfärdsmarknad. En marknad där inte minst finans- och riskkapitalbolag kontrollerar en betydande andel av driften.

På så sätt har statsskulden alltjämt minskat, medan de privata hushållens låneskulder har ökat till närmare 200 procent av hushållens disponibla inkomst (Figur 2), framför allt på grund av ökade bostadslån. Denna förändring ökar inte bara osäkerheten drastiskt för de individer som blivit beroende av låneskulder, den vidgar också klyftan mellan bostadsägare och hyresgäster, grupper som ställs mot varandra när hyresgästens intresse av att det byggs fler bostäder står i skarp motsats till bostadsägarens intresse av att begränsa utbudet av den vara hon belånat sig till i hopp om framtida avkastning. Resultatet är en situation med permanent bostadsbrist och pris- och hyresnivåer som gör det svårare för låginkomsttagare, tidsbegränsat anställda och nyanlända att få en bostad.¹⁵

FIGUR 2
Statens reträtt och hushållens börda.

Källa: Statsskuld, Riksgälden, 2018; hushållens låneskulder, SCB, 2018.

Samtidigt har den offentliga sektorn skurits ned markant. Av alla sysselsatta samlar den offentliga sektorn i dag enbart 28 procent, att jämföra med 40 procent i mitten av 1980-talet, enligt siffror

från SCB.¹⁶ Föga förvånande har, som Markus Kallifatides med flera påpekar i en studie om välfärdsmodellens utveckling,¹⁷ den offentliga sektorns samlade utgifter minskat under samma period, från 60 procent av BNP ner till dryga 50 procent i dag. Störst minskning av den offentliga sektorn utgörs dock av urgröpta trygghetssystem med sjunkande utgifter för ekonomiskt stöd vid arbetslöshet eller sjukdom.¹⁸

Att flytta ansvaret från det offentliga till individen har lett till en lägre statsskuld och minskade utgifter för transfereringar till hushållen, men också fått till följd att individer själva tvingats stå för en större del av sitt sociala skydd genom exempelvis privata sjukvårdsförsäkringar¹⁹ eller banklån för att skaffa bostad. I vissa fall, så som med LSS (Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade), har sparkraven på det offentliga systemet lett till att människors grundläggande rättigheter inte längre kan garanteras.

Det privata näringslivet har kunnat dra oproportionerligt stor nytta av denna utveckling. Medan den offentliga sektorn har krympt, har den privata sektorn expanderat²⁰ inte minst genom det privata näringslivets intåg i välfärden. Logiken tycks vara följande: det offentliga försämras under besparingskrav vilket möjliggör för privata företag att skapa nya marknader för grundläggande mänskliga behov som tidigare tillhandahållits av den gemensamma välfärdsstaten.

2.3. Välfärdens privatisering och urholkning

Inför riksdagsvalet 2018 var sjukvård, skola och omsorg bland väljarnas viktigaste frågor (se avsnitt 4.8.2). Bristen på resurser och personal har varit heta ämnen i valrörelsen och dess partiledardebatter.

Enligt Läkartidningen uppger i dag en majoritet av landstingen att det råder akut brist på personal inom primär-, specialist- och förlossningsvården.²¹ Vårdköerna har blivit längre på flera håll i landet, samtidigt som skandaler likt bygget av Nya Karolinska Sjukhuset (NKS) och nedläggningen av BB Sollefteå har underminerat förtroendet för sjukvården.

I skolan råder stor brist på utbildade lärare. Sveriges kommuner och landsting uppger att det skulle

behövas upp emot 187 000 nya lärare fram till 2031 om behoven ska mötas.²² Även äldreomsorgen befinner sig i ett svårt läge. Det råder framför allt brist på äldreboenden eftersom kommuner har sålt de boenden de tidigare ägt, och/eller saknar de resurser som krävs för att bygga fler.²³ Varken Socialdemokraternas eller Moderaternas löften om 20 miljarder extra till välfärden under nästa mandatperiod bedöms som tillräckliga.²⁴

En växande del av välfärden bedrivs i dag av privata företag.²⁵ Lönsamheten är väldigt god, och eftersom det offentliga står för huvuddelen i verksamhetens finansiering garanteras ett säkert och stabilt underlag för vinst.²⁶ Sedan 1990-talet har kommuner och landstings köp av privata välfärdstjänster ökat markant.²⁷ Landstingen är numera tvungna att inrätta ett valfrihetssystem (LOV) och därmed konkurrensutsätta de offentligt drivna verksamheterna.²⁸ Detta får flera negativa konsekvenser. Studerar man exempelvis skolområdet har, enligt Skolverket, privata skolor i kombination med det fria skolvalet lett till en omfattande betygsinflation.²⁹ Som ekonomen Jonas Vlachos visat i sin forskning sätter friskolor i högre utsträckning högre betyg än kommunala skolor för att locka till sig kunder (läs elever).³⁰ Dessutom är lärartätheten lägre i friskolor än i kommunala³¹ och siffror visar att lärare på friskolor tjänar i genomsnitt 1 000 kronor mindre än sina kommunala kollegor.³² Samma tendenser återfinns inom den privata äldreomsorgen, där arbetsvillkoren är sämre samt bemanning och löner lägre än i kommunalt driven omsorg.³³

Utöver det privatas intåg i de omsorgsområden som tidigare drivits i offentlig regi, påverkas arbetet inom omsorgen av en annan dimension av nyliberalismen: New Public Management, vars intåg har minskat kontrollen och makten över det egna arbetet inte bara för kommunalarbetare³⁴ utan också för typiska "medelklassyrken" som lärare, sjuksköterskor, poliser och läkare. Allt mer tid måste läggas på administration medan vården av patienter eller tiden med eleverna minskar. Professionernas arbetssituation, makt och inflytande minskar och liknar allt mer de som ofta råder inom arbetarklasspositioner.³⁵

Följden av de ovan beskrivna förändringarna är en förstärkt ojämlikhet: klass avgör i allt högre utsträckning om du får bra vård, hur länge du

lever eller om dina barn får en bra utbildning. Privata vårdcentraler och friskolor etablerar sig framför allt i storstadsområden och lockar till sig relativt välmående patienter eller högpresterande barn samtidigt som försörjningen och kvalitén på skolor och vård på landsbygden och i städernas förorter utarmas.³⁶ Skillnader i medellivslängd baserade på inkomst och utbildning har ökat. En lågutbildad person i Vårby i Stockholms län lever i snitt 18 år kortare än en högutbildad i Danderyd gör 46 minuter bort med tunnelbanan.³⁷ Medan medellivslängden generellt har ökat i Sverige har skillnaderna vuxit mellan de 10 procent som tjänar mest och de 10 procent som tjänar minst.³⁸ En ny rapport från Cancerfonden slår fast att ungefär 3 000 fler lågutbildade än högutbildade människor dör i cancer varje år, enbart på grund av deras klassbakgrund.³⁹

Sverige är det OECD-land där elevernas resultat sjunkit mest av alla mellan 2002 och 2012, även om resultatet vänt något de sista åren. Klyftan mellan barn med olika klassbakgrund har vuxit stadigt och är i dag större än OECD-genomsnittet.⁴⁰ OECD hänvisar till den ökande ojämlikheten som det största problemet för det sjunkande skolresultatet.⁴¹ Klassbakgrund bestämmer i allt högre grad hur bra barn lyckas i skolan och de som slås ut är arbetarbarnen, särskilt pojkarna.

Den gemensamma välfärd som tidigare minskade klyftor och utjämnade villkor har i dag blivit en motor för segregationen.

2.4. I ojämlikhetens spår

Ojämlikheten har ökat markant i Sverige sedan 1980-talet. Ginikoefficienten för disponibel inkomst låg 1980 på 0,2⁴² medan den hade ökat till cirka 0,32 i 2016.⁴³ Det är en ökning med 63 procent. En stor del av den ökade ojämlikheten i Sverige kommer av kapitalinkomster, i dag i stort sett utan beskattning.⁴⁴ Konsekvensen är att den ekonomiska eliten drar ifrån. År 1980 krävdes nio industriarbetarlöner för att få ihop en vd:s årsinkomst. År 2017, konstaterar LO, hade en verkställande direktör i ett svenskt storbolag en genomsnittlig årsinkomst motsvarandes 55 industriarbetares.⁴⁵

Samtidigt fortlever, och förvärras, andra ekonomiska ojämlikheter i Sverige.

Inkomstojämlikheten utifrån klass och kön är tydlig. Ej facklärd arbetarkvinnor tjänar mindre än hälften i disponibel inkomst än manliga högre tjänstemän. Manliga mellantjänstemän tjänar knappt 20 procent mindre än manliga högre tjänstemän, dock mer än kvinnliga högre tjänstemän.⁴⁶ Det är tydligt att det behövs en förtäelse av klass och kön i samverkan för att förstå det svenska klassamhället och ojämlikheten.

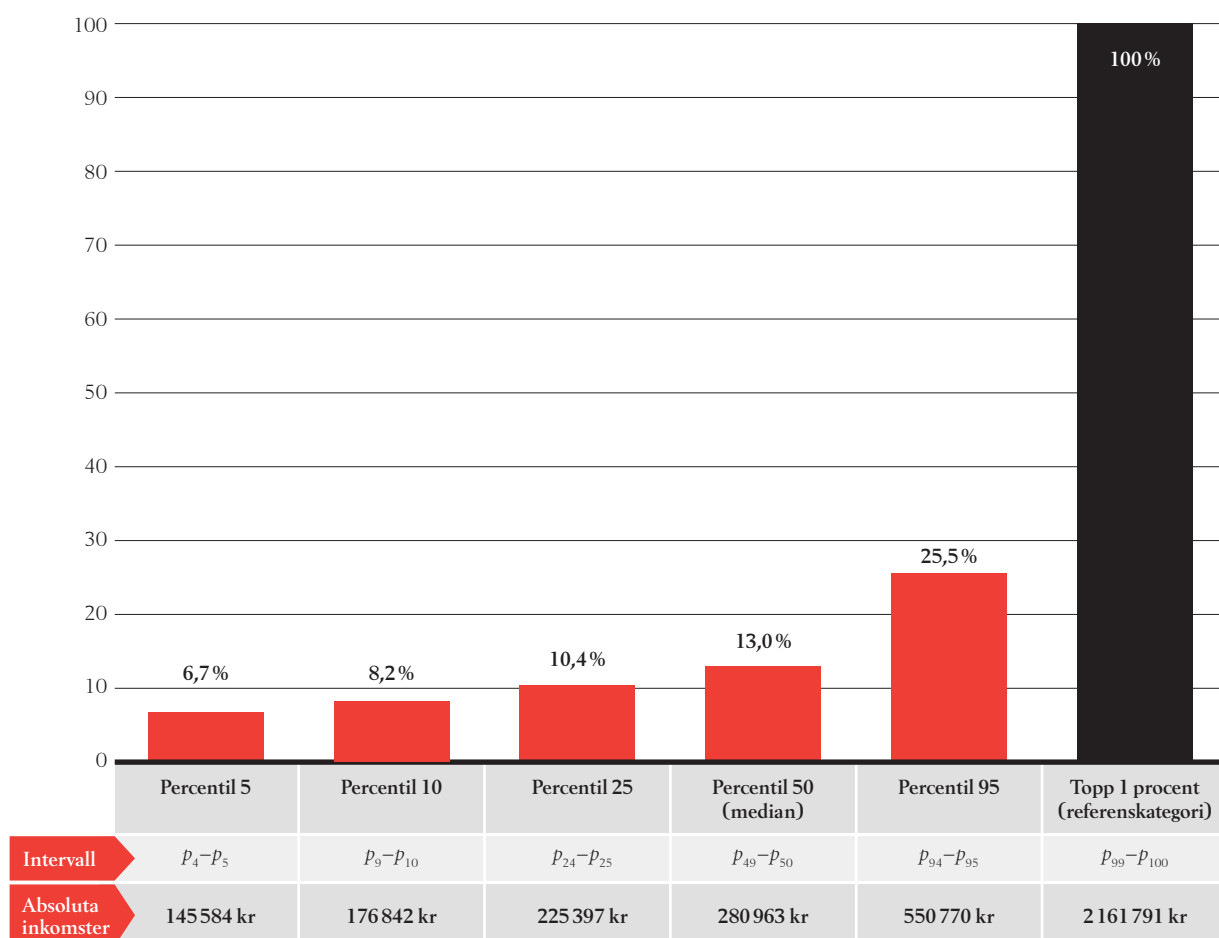
Trots tydliga inkomstskillnader mellan olika typer av anställda är det ojämlikheten mellan flertalet förvärvsarbetande och den ekonomiska eliten som sticker ut och förtydligar hur extremt Sverige har blivit i termer av ojämlikhet. Om vi jämför medianinkomsten med medelinkomsten för den rikaste hundra- och tusendelen av befolkningen får vi en illustrerande bild av det nyliberala systemskiftets Sverige. I dag tjänar en

genomsnittlig anställd i Sverige (Percentil 50) 13 procent av det *topp 1 procenten* tjänar per år (Figur 3). Även de rikaste fem procenten skramlar enbart ihop 25,5 procent av topp 1 procentens årsinkomst, efter skatter och transfereringar. Om vi tar den rikaste tusendelen som referens – topp 0,1 procent – blir inkomstskillnaden svindlande stor. Då har ”medelsvensson” knappt 3,4 procent av topp 0,1 procentens inkomst att röra sig med.⁴⁷

Vad vi ser, och upplever, är en förmögenhetskoncentration och ojämlikhet som inte existerat sedan 1940-talet.⁴⁸ Den ekonomiska eliten drar ifrån alltmer medan flertalet människor i Sverige har goda skäl att oroa sig för urholkade socialförsäkringar, ökande låneskulder och växande vårdköer, samtidigt som arbetarklassen dör tidigare, har mycket sämre anställningstrygghet och lägre chanser att lyckas i skolan.

FIGUR 3

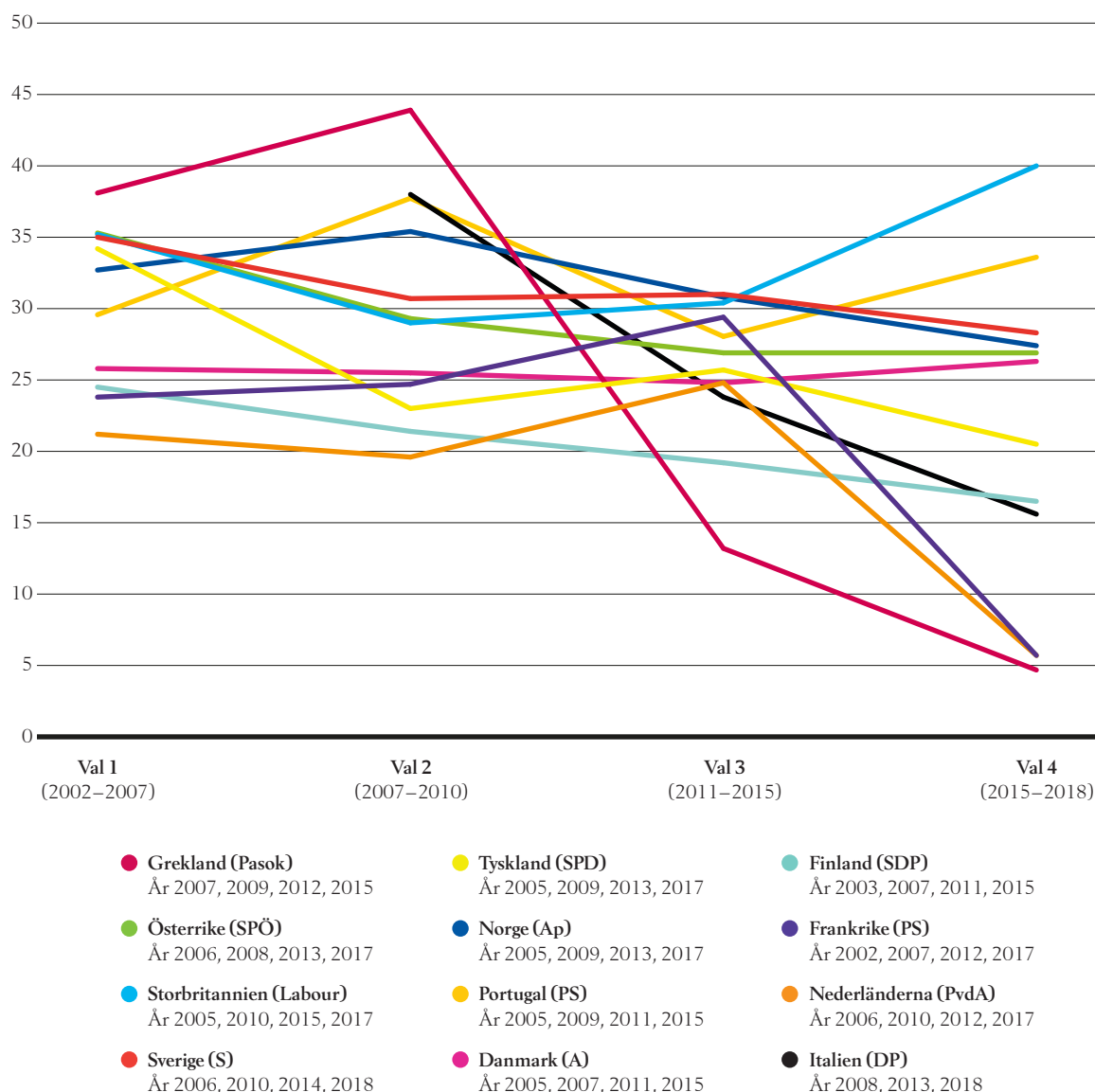
Percentilgrupper relativt topp 1 procent (disponibel inkomst), 2015. Förvärvsarbetande, 20–64 år.

Källa: Data från SCB, Inkomst- och taxeringsregistret (IöT). Populationen är avgränsad till 20–64 åringar som förvärvsarbetar. Samtliga inkomstandelar är relativt referenskategorin: Topp 1 procent i inkomstfördelningen.

FIGUR 4

Valresultat för Socialdemokratiska partier i Europa 2002–2018.

Källa: IFES.

2.5. Socialdemokratis kris och hopp i Europa

Nyliberalismen har inte bara påverkat samhällsutvecklingen och människors vardagsliv utan till stor del även den politiska debatten. En politisk debatt utifrån nyliberala premisser kan både ses som en förutsättning för nyliberalismens politiska reformer och som en konsekvens av desamma. Tydligast är effekten av det nyliberala systemskiftet kanske i socialdemokratis roll och position i politiken. Som statsvetaren Chantal Mouffe påpekar blev minskade skatter,

besparingar i socialförsäkringar, kundvalssystem och marknadiseringar i välfärden inte bara borgerlighetens mantra utan i allt större utsträckning även socialdemokratis program.⁴⁹ När socialdemokratiska partier i flera europeiska länder i slutet av 1990-talet började anamma denna nyliberala logik *försvagades den historiskt sett centrala höger–vänsterkonflikten i politiken*.⁵⁰ I kölvattnet av en försvagad höger–vänsterkonflikt och en samhällsutveckling mot ojämlikhet och urholkningar i välfärden uppstod, enligt Mouffe, utrymmen för andra politiska konfliktlinjer, som

framför allt högerpopulistiska partier har lärt sig att utnyttja.⁵¹ Detta har lett till en djup kris för socialdemokratin, inte bara i Sverige utan i hela Europa.

Det talas om en *pasokifiering*, en marginalisering av de stora europeiska socialdemokratiska partierna – som har betraktats som statsbärande – till förmån för partier ståendes till vänster såväl som höger om socialdemokratin. Begreppet kommer från det socialdemokratiska partiet i Grekland, Pasok, som under den ekonomiska krisen 2010–2011 genomförde en särskilt impopulär åtstramningspolitik villkorad av IMF och Europeiska Centralbanken. Partiet hade i valet 2009 samlat över 40 procent av väljarnas stöd, för att under loppet av en mandatperiod decimeras till 13,2 procent av rösterna, och i valet därefter, år 2015, till enbart 4,7 procent.

Ett liknande ras har drabbat franska Parti Socialiste. I det senaste presidentvalet fick partiets kandidat endast 6,4 procent av rösterna, och i valet till Nationalförsamlingen 2017 lyckades Emmanuel Macrons En Marche! – knappt ett år efter att partiet bildades – uttradera Parti Socialiste som samlade blott 5,7 procent av väljarnas röster.

I Tyskland har det socialdemokratiska SPD:s stöd sjunkit nästintill konstant sedan partiet valde att ingå en storkoalition med Angela Merkels Kristdemokraterna för första gången år 2005. Då samlade SPD 34,3 procent, för att sedan sakta men säkert falla till 23 procent av rösterna i valet 2009. Vid valet 2005 såväl som 2013 fanns en tydlig vänstermajoritet i parlamentet om SPD hade valt att samarbeta med miljöpartiet Die Grünen och vänsterpartiet Die Linke. Av historiska skäl valde SPD istället att ingå i en storkoalition med Angela Merkel. Samarbetet belönades med ytterligare ett katastrofval 2017 då partiet nådde det historiskt låga väljarstödet på 20,5 procent. Trots detta har SPD återigen valt att ingå i storkoalition. I dagens opinionsmätningar (september 2018) ligger partiet klart under 20 procent och är numera jämnstort med högerpopulistiska AfD.⁵²

Dessa exempel illustrerar den europeiska socialdemokratins problem. Tyska SPD försökte halvhjärtat göra valet 2017 till ett val om social rättvisa, men som stödparti åt Kristdemokraterna i tre omgångar tycks partiet nu ha undergrävt all sin trovärdighet som verkställare av stora välfärds- och

Det talas om en pasokifiering, en marginalisering av de stora europeiska socialdemokratiska partierna.

jämlikhetsreformer. I Tyskland, såväl som i Frankrike och Grekland, saknas ett tillförlitligt progressivt, socialdemokratiskt alternativ. Istället är det högerpopulister, liberaler eller vänsterpopulister som samlar väljarna genom tydlig ideologisk positionering.

Men det finns hoppingivande exempel. I Portugal har Partido Socialista stärkt sin roll som landets största politiska kraft genom att avvisa nedskärningspolitiken och ta ett kliv åt vänster. Sedan valet i 2015 har man ökat stödet från 32 till 41 procent.⁵³ Även brittiska Labour har, under ledning av Jeremy Corbyn, intagit en tydlig vänsterposition. År 2015 gjorde Labour ett katastrofval, men i senaste parlamentsvalet 2017 ökade partiet med 10 procentenheter (till 40 procent). Både sett till väljarstöd och medlemsantal är Labour det nu största socialdemokratiska partiet i Europa.

Men Labour och Partido Socialista är tyvärr undantag i de senaste årens politiska utveckling. I många europeiska länder har höger–vänsterkonflikten, i likhet med i Sverige, försvagats och utmanats av en konfliktlinje där sociokulturella värderingsfrågor står i centrum. Främst är det högerpopulistiska partier som dragit nytta av denna utveckling, på bekostnad av de stora maktpartierna på båda sidor av blockgränsen.

För att förstå denna utveckling måste vi i nästa steg djupare belysa det nyliberala systemskiftets politiska efterverkningarna.

3. Den reaktionära samtiden och den möjliga progressiva framtiden

3.1. Mittenpolitikens död och ideologiernas återkomst – vad vilja socialdemokratin?

Nyliberalismens långa epok har inte bara bidragit till skenande ojämlikhet och ett brutalt klass-samhälle – marknadens och det privata näringslivets företrädare framför politiken och det gemensamma har lagt en våt filt över den demokratiska politiken i de västerländska demokratierna under lång tid. Är denna tid över? I juni 2018 konstaterar den förre detta socialdemokratiska statsministern Göran Persson att den "nyliberala eran är slut".⁵⁴ Persson menade att eran av stora skattesänkningar var över, men också att det finns en folklig ilska och opposition mot den förda fördelningspolitiken, som etablerade partier har svårt att hantera.⁵⁵ Är det ett paradigmskifte vi ser?

Från efterkrigstiden till 1980-talet blomstrade den socialdemokratiska ekonomiska samhällsmodellen ohotad. Sedan utmanades och på det stora hela besegrades den av nyliberalismen. I samband med Kalla krigets slut i början av 1990-talet uppstod ett slags "postpolitiskt konsensus" kring den nyliberala ekonomiska modellen.⁵⁶ Carl Bildt uttryckte detta konsensus som "den enda vägens" ekonomiska politik,⁵⁷ en parafraas på Margret Thatchers berömda uttryck "There is no alternative", myntat på 1980-talet och syftande på den nyliberala globala kapitalismen.⁵⁸ När de centrala maktpartierna i land efter land kom överens om den ekonomiska politikens ramar och surrade fast sig i den nyliberala doktrinen kom politikens socioekonomiska höger-vänsterkonflikt med tiden att blekna bort. Det fanns, eller erkändes, inga alternativ. Den politiske teoretikern Francis Fukuyama, som i början av 1990-talet proklamerade "historiens slut", menar i dag att den nyliberala perioden har haft "katastrofala effekter".⁵⁹ Han menar att socialismen borde göra comeback i form av omfördelande program som tar sig an ojämlikheterna i inkomst och förmögenhet som uppstått de senaste årtiondena.

Sprickorna i det nyliberala projektet blev synliga redan i med den globala finanskrisen 2008. I USA blev Occupy Wall Street-rörelsen en politisk reaktion från vänster på krisens effekter.⁶⁰ Tea party-rörelsen kan delvis förstås som en konservativ och högerpopulistisk reaktion på samma finanskris.

År 2016 utmanades nyliberalismens konsensus med en icke tidigare sedd styrka. Först chockade briterne världen genom att rösta för en Brexit. Strax därpå valdes Donald Trump till USA:s president. Tea Party-rörelse hade radikaliserat den konservativa basen och krattat manegen för Trumps maktövertagande av det Republikanska partiet.⁶¹ På liknande sätt kanaliserade den demokratiska presidentkandidaten Bernie Sanders framgångsrikt den politiska kraft som Occupy Wall Street hade genererat. Det politiska etablissemangen blev överrumplad. Det fanns tydligt andra alternativ.

Trump, Sanders, Brexit, men även Jeremy Corbyns nya linje för socialdemokratin i Storbritannien, pekar alla på en ny politisk samtid. En tid då politik åter är möjligt. En i vissa fall skrämmande tid, men också en tid av fantastiska möjligheter för en radikal, progressiv politik för ökad jämlikheten och fördjupad demokrati.

I denna nya politiska samtid ser vi i Europa en trend där etablerade traditionella maktpartier, både socialdemokratiska och borgerliga, har svårt att hitta och behålla sin plats. Redan i Katalys valanalys 2014 varnade vi för det uppenbara: att resan mot den politiska mitten hade nått vägs ände.⁶² I Sverige började resan för Socialdemokraterna redan under 1980- och 1990-talet, när man likt sina systerpartier i Europa, valde den "tredje vägen" och inordnade sig i den "enda vägens" ekonomiska politik. På 2000-talet tog borgerligheten retoriska och i viss mån reella kliv mot den liberala mitten i och med Moderaternas omvandling till de Nya Moderaterna och bildandet av det liberala

präglade Allianssamarbetet – som visade sig vara en lyckad strategi för att vinna regeringsmakten 2006. I valrörelsen 2014 var trängseln i mitten och ängsligheten kring de så kallade "mittenväljarna"⁶³ total: Socialdemokraterna lovade att *inte* ta bort det femte jobbskatteavdraget om man vann valet, Moderaternas vallöfte var att *inte* genomföra ytterligare ett sjätte jobbskatteavdrag.

Under den senaste mandatperioden har dock ideologiernas återkomst i svensk politik blivit tydlig. Konservatismen har blossat upp och är på frammarsch. Kristdemokraterna har under Ebba Bush Thors ledning blivit mer reaktionära och betonat konservatismen på bekostnad av det sociala i sin socialkonservativa ideologi. Moderaternas spricka mellan ljusblåa liberaler och mörkblåa konservativa har blottlagts, där den styvmoderliga behandlingen av Fredrik Reinfeldts liberala arv är en fingervisning om vartåt det barkar.⁶⁴ Inom Sverigedemokraterna ackompanjeras en för Sverige ovanlig ultrakonservatism med en hårdför ideologisk nationalism.

Valrörelsen 2018, och inte minst valresultatets efterspel i regeringsfrågan, har (hittills) visat att Centerpartiets Annie Lööf och Liberalernas Jan Björklund är beredda att försvara sin ideologi: liberalismen. Frågan vi ställer oss är: Var är socialdemokratin – den demokratiska socialismen – i den återuppståndna ideologiska kampen i vad som kan vara den nyliberala epokens slut? Vad vill den svenska socialdemokratin i denna nya turbulenta politiska samtid?

3.2. Sverigedemokraternas frammarsch i spåren av ökande klyftor

Globalt har främst en nationalistisk, auktoritär och högerradikal kritik av den nyliberala eran skördat politiska framgångar – i sin opposition mot den politiska konsensus som har rått och som en samlingsplats för missnöje som växt fram i spåren av nyliberalismens sociala misslyckande efter finanskrisen 2008. Sverige anslöt sig relativt sent till denna, inte minst europeiska, trend i och med Sverigedemokraternas intåg i riksdagen 2010. Att förklara Sverigedemokraternas framgångar då och i de två därpå följande valen är en komplex uppgift. I spåren av den ökande ojämlikheten i Sverige och det nyliberala systemskifte som

beskrivits i kapitel 2, väljer vi här att lägga fokus på ekonomiska faktorer, som självklart inte utgör en komplett förklaring, men som vi menar är centrala för att förstå vår reaktionära samtid.

Inom forskningen skiljer man på "utbudsbaserade förklaringar" och "efterfrågebaserade förklaringar" till högerradikala partiers framgångar.⁶⁵ Utbudsförklaringar ser framför allt till hur förändrade "politiska möjlighetsstrukturer", genom exempelvis förändringar i partisystemet och bland dess aktörer, skapar utrymmen för högerradikala partier att växa.⁶⁶ Efterfrågebaserade förklaringar, å andra sidan, undersöker grogrunden till väljarstödet för högerradikala partier.⁶⁷ Hur faktorer som ekonomiska makroförändringar, ekonomisk utsatthet och ökad ojämlikhet påverkar människors attityder och väljarstödet för högerradikala partier hamnar oftast under efterfrågeförklaringarna.⁶⁸ Fokus kommer här ligga på det sistnämnda, men först nämner vi kort några utbudsrelaterade förklaringar som även var centrala i Katalys valanalys från 2014.⁶⁹

Forskarna Jens Rydgren och Sara van der Meiden har i artikeln *The radical right and the end of Swedish exceptionalism* sammanfattat några av de viktigaste förklaringarna på utbudssidan när det kommer till Sverigedemokraternas framgångar. De pekar på att högerradikala krafter tidigare haft svårt att nå politiska framgångar i Sverige då den socioekonomiska höger-vänsterkonflikten och klassröstningen längs samma konfliktlinje har varit väldigt stark i landet.⁷⁰ Socialdemokratins traditionellt starka ställning i ett sådant politiskt landskap har fungerat som en sköld mot en auktoritär mobilisering längs den sociokulturella politiska konfliktlinjen.⁷¹ Den minskande klassröstningen – pådriven av bland annat svagare band mellan socialdemokratiska partier och arbetarklassen samt minskande polarisering i höger-vänsterkonflikten – har därför bidragit till Sverigedemokraternas framgångar.⁷² Sverigedemokraterna har gynnats av att kulturfrågor, snarare än klassfrågor, har fått allt mer utrymme – där framför allt migrationsfrågan på senare tid har politiserats kraftigt och blivit allt viktigare för väljarna.⁷³

När det kommer till efterfrågebaserade förklaringar på makronivå har Harvardprofessorn Dan Rodrik nyligen pekat på hur globaliseringens, eller den globala kapitalismens, negativa effekter göder

Vad vill den svenska socialdemokratin i denna nya turbulenta politiska samtid?

populistiska rörelser globalt. I USA och Europa har denna reaktion hittills främst varit högerpopulistisk och i Sydamerika snarare vänsterpopulistisk fram till i dag.⁷⁴ Rodrik menar att ekonomiska chocker kan resultera i främlingsfientliga framgångar – på grund av att högerpopulistiska rörelser och partier erbjuder narrativ som förklarar vad som händer, varför det händer, samt vilka som är bovarna till dessa faktiska eller upplevda ekonomiska försämringar.⁷⁵ Valet av Jair Bolsonaro till Brasiliens president visar dock att Sydamerika inte på något sätt är immunt mot den reaktionära högernationalism som sveper över världen för tillfället.⁷⁶ I Storbritannien har forskare kunnat visa på hur hård åtstramningspolitik och sociala nedskärningar i välfärden bidrog till ett ökat stöd för det populistiska partiet UKIP och till Brexit-omröstningens utfall 2016.⁷⁷ En annan studie med långa tidsserier har belyst sambandet mellan finanskriser och högerextrema partiers framgångar.⁷⁸

I sin gedigna forskningsöversikt i LO-rapporten *Ojämlighet och radiala högerpartier* drar Johanna Palm och Jens Rydgren slutsatsen att det saknas ett tydligt samband mellan stödet för högerextrema partier och absolut ekonomisk utsatthet såsom arbetslöshet, dåliga arbetsförhållanden eller låga inkomster.⁷⁹ Däremot finns ett starkare empiriskt stöd för att *risk* för arbetslöshet i kombination med hög grad av invandring delvis kan förklara stödet för högerextrema partier, framför allt i Sverige.⁸⁰ Exempelvis visar en studie att "väljarstödet för Sverigedemokraterna ökar mer i valdistrikt där antalet varsel bland okvalificerade svenskfödda arbetare är högt när även andelen invandrare inom kategorin okvalificerade arbetare är hög".⁸¹

I denna studie har Sirus Dehdari undersökt vilken effekt varsel under senaste finanskrisen hade på Sverigedemokraternas framgångar i valet 2010. Dehdari fann att 31 procent av Sverigedemokraternas ökning i det valet kan härledas till dessa varsel.⁸² Palm och Rydgren sammanfattar vidare att det finns empiriskt stöd för att välfärdsstatens utformning och graden av generositet i arbetslöshetsersättningen kan förklara variation mellan länder i stödet för högerextrema partier.⁸³ I länder med en universell välfärdsmodell och i länder med en generös arbetslöshetsersättning och starkt anställningsskydd har stödet för sådana partier varit lägre.⁸⁴

Enligt Palms och Rydgrens sammanställning har forskningen kring ekonomiska förklaringar hittills framför allt mätt effekterna av absolut ekonomisk utsatthet (risken för den eller den faktiska), medan väldigt få studier har undersökt eller lyckats mäta effekten av *relativ* utsatthet, det som brukar kallas relativ deprivation.⁸⁵ Relativ deprivation handlar mer exakt om *ojämlighet* då det syftar på hur en individs eller grups ekonomiska utsatthet eller status i samhället (faktiska eller upplevda) har förändrats/försämrats i relation till andra individer eller grupper, eller i relation till sig själv eller sina egna förväntningar på livet.⁸⁶ Den begränsade forskning som finns visar dock att ökad ojämlighet och relativ deprivation har betydelse för skillnaden i väljarstöd för högerextrema partier. Framför allt lyfter Palm och Rydgren fram en studie som tydligt visar att

respondenter som har upplevt positionsbunden deprivation – det vill säga att de som befinner sig i inkomstdeciler som har haft en lägre inkomstökning än andra inkomstdeciler inom landet – i högre utsträckning än andra röstar på högerextrema partier. Resultaten visar vidare också att individer som upplever sin inkomst som låg i högre utsträckning röstar på högerextrema partier i länder där de rikaste inkomstdecilerna har haft en större inkomstökning jämfört med de fattigaste inkomstdecilerna – det vill säga i länder där ojämlikheten i inkomst har ökat över tid.⁸⁷

Palms och Rydgrens egna empiriska studie – som undersöker om ökad ojämlikhet i inkomst mellan och inom svenska valdistrikt och

kommuner har påverkat stödet för Sverigedemokraterna i riksdagsvalen 2010 och 2014 – finner inte lika tydliga samband som tidigare forskning, men visar ändå att det finns "visst empiriskt stöd" för teserna om relativ deprivation även i Sverige, om än svagt.⁸⁸

En alldeles färsk studie, *Economic losers and political winners: Sweden's radical right*, som presenterades på Dagens Nyheters debattsida strax före valdagen – och fick stor uppmärksamhet – visar mer tydliga samband och pekar på hur ökade klyftor och relativa ekonomiska försämringar, kopplade till Alliansregeringens "arbetslinje" 2006–2014 och effekterna av finanskrisen 2008, kan förklara Sverigedemokraternas framgångar.⁸⁹ Fredrik Reinfeldts och Anders Borgs så kallade "arbetslinje" gick ut på att sänka skatter för de som jobbade (insiders) och försämlra socialförsäkringarna för de grupperna utan fast förankring på arbetsmarknaden (outsiders) – vilket ledde till att den genomsnittliga disponibla inkomstklyftan mellan *insiders* och *outsiders* ökade med hela 20 procent i Sverige mellan 2005 och 2012.⁹⁰ Samtidigt slog finanskrisens ekonomiska chock till och ökade den ekonomiska otryggheten för det forskarna kallar "osäkra insiders" (yrken utsatta för bland annat automatisering) vars arbetslöshet fördubblades under krisen och ökade mycket mer markant i jämförelse med "säkra insiders".⁹¹

Vidare visar de i sin studie att denna grupp "relativa förlorare" i ekonomiska termer (outsiders och osäkra insiders) är överrepresenterade bland sverigedemokratiska politiker, samtidigt som övriga riksdagspartier har en kraftig överrepresentation av säkra insiders bland sina politiker. Om man tittar närmare på de olika outsidergrupperna så sammanfattar forskarna att "ju större inkomstförlust en grupp gjort i förhållande till insiders sedan 2006, ju mer överrepresenterad är den bland SD-politikerna".⁹² Man visar också att Sverigedemokraternas väljarstöd i röstandel ökar mest i de kommuner där inkomstojämlikheten har ökat mest till följd av "arbetslinjen". Sammanfattningsvis drar forskarna slutsatsen att Sverigedemokraterna har haft "särskilt stora framgångar" bland de grupper som "fått det relativt sämlre sedan 2006".⁹³

Alla som är utsatta för försämlrade socialförsäkringar, inkomstbortfall och försämlrad anställningstrygghet reagerar dock inte likadant på denna

utveckling. Män är överrepresenterade både bland Sverigedemokraternas representanter och väljare. En ny studie av forskarna Anna Baranowska-Rataj och Björn Högberg visar att det också är män som relativt sett mår sämlre av försämlrad tillgång till socialförsäkringar, även om kvinnor generellt sett är drabbade i lika stor utsträckning.⁹⁴ För att förstå Sverigedemokraternas framgångar måste kanske den ökade ojämlikheten, försämlrade socialförsäkringar och ekonomisk otrygghet på arbetsmarknaden kompletteras med en förståelse för mäns och kvinnors olika (politiska) reaktioner på denna utveckling.

Intressant är att SVT:s vallokalsundersökning tydligt visar att Sverigedemokraterna i valet 2018 har gjort stora inbrytningar bland traditionellt starka socialdemokratiska väljargrupper såsom LO-medlemmar, arbetare, arbetslösa, sjukskriva, människor med aktivitetsersättning och folk med låg utbildning – grupper som många gånger skulle hamna under betäckningen outsiders och osäkra insiders (se avsnitt 4.8).

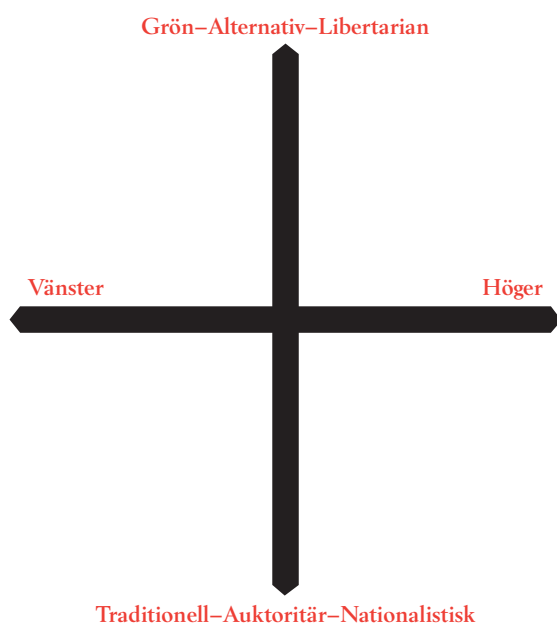
Sammanfattningsvis har de senaste decenniernas nyliberalism underlättat högerradikalismens frammarsch på två plan. Den nyliberala mittenpolitikens konsensus har öppnat upp politiska möjligheter på utbudssidan för dessa partier, samtidigt som den faktiskt förda klasspolitiken har skapat en grogrund för väljarstöd bland de många relativa förlorarna i spären av den ökande ojämlikheten och det allt mer brutala klassamhället.

3.3. Vad ska vänstern göra med GAL–TAN?

Efter valet 2014 har Sverigedemokraternas framgångar framför allt diskuterats utifrån sociokulturella värderingars ökade politiska betydelse i ett föränderligt politiskt landskap. Bara dagar efter valet 2014 använde vi på Katalys oss av den numera välkända politiska GAL–TAN-dimensionen i våra försök att förstå valet och utvecklingen i svensk politik.⁹⁵ Vid sidan av den traditionella socioekonomiska höger–vänsterdimensionen lyfte vi fram den sociokulturella GAL–TAN-dimensionen i den offentliga debatten – där GAL står för Grön-Alternativ-Libertarian (det sista ofta kallad frihetlig) och TAN står för Traditionell-Auktoritär-Nationalistisk.⁹⁶

FIGUR 5

Det politiska landskapet med två dimensioner (illustration).

Vårt fokus låg 2014 på att förklara varför stödet för vänsterpartierna inte växte trots goda förutsättningar som opposition mot en slutkörd borgerlig regering som backade kraftig: varför var Sverigedemokraterna och Feministiskt initiativ de enda två partierna som gick tydligt fram i valet 2014?

I Katalys valanalys 2014, *Utan segel i vänster vinden*, argumenterade vi för att politik till syvende og sidst handlar om konflikt och att en uttraderad polarisering längs den socioekonomiska höger–vänsteraxeln gav Sverigedemokraterna och Feministiskt initiativ utrymme att mobilisera väljare kring nya sociokulturella konfliktlinjer, det vill säga GAL–TAN. Vårt råd till arbetarrörelsen och socialdemokratin var redan då att kraftigt aktivera den historiskt starka höger–vänsterkonflikten för att åter kunna mobilisera väljare för en tydlig vänsterpolitik.⁹⁷ Vår förhoppning var att en återuppväckt klasskonflikt skulle kunna pressa tillbaka GAL–TAN-frågornas politiska betydelse och sätta den sociokulturella konfliktlinjen i baksätet igen.

Vad vi istället såg hända under den senaste mandatperioden var att GAL–TAN-dimensionen i princip kom att dominera den politiska agendan och offentliga debatten, framför allt under 2016, i spåren av migrationskrisen hösten 2015. Både

tongivande forskare och politiska kommentatorer började använda GAL–TAN-schemat för att bland annat analysera splittringen inom borgerligheten och Moderaternas och Kristdemokraternas närmanden till Sverigedemokraterna.⁹⁸ På Katalys försökte vi navigera genom det faktum att den sociokulturella politiska dimensionen tycktes fortsätta växa i betydelse. Hur hanterar en modern och progressiv vänster ett politiskt landskap där de sociokulturella frågorna uppenbarligen inte kan önskas bort eller tigas ihjäl?

I Katalys rapport *Spagat över väljarkåren* analyserar Kalle Sundin Socialdemokratiens utmaningar i det nya politiska landskapet genom en kartläggning av väljarkårens materiella och postmateriella värderingar. Sundin visar hur de rödgröna väljarna har tudelats i en materiell (socioekonomisk) och en postmateriell (sociokulturell) grupp, där framför allt "Miljöpartiets, Vänsterpartiets och Feministiskt initiativs väljare dragit iväg långt åt det postmateriella hållet till den frihetliga–auktoritära konfliktlinjen (GAL–TAN)".⁹⁹ Förutom att återuppliva vänster–högerkonflikten bör man även ta sig an frågor kring jämställdhet, miljöpolitik och integration, genom att aktivt "materialisera" aspekter av dessa frågor som har blivit allt för postmateriella.¹⁰⁰ Man ska, helt enkelt, ta ner centrala GAL–TAN-frågor på marken och bädda in dem i den socioekonomiska konfliktlinjen.

Katalys utredare Enna Gerin visade i rapporten *Med integrationen som murbräcka* hur Socialdemokratiens och arbetarrörelsens ängslighet kring den viktiga integrationsfrågan är obefogad. Endast en aktiv arbetsmarknadspolitik, full sysselsättning och stora välfärdspolitiska satsningar kan lösa integrationsutmaningen – det realpolitiska slaget om integrationen bör utspela sig längs den socioekonomiska konfliktlinje där det hör hemma. Vänstern måste våga presentera egna lösningar på integrationsproblem och inte med dåligt självförtroende snegla på högerens segregeringar (som att skicka tillgången på välfärdstjänster eller införa lägre löner för nyanlända). Vänstern ska inte heller låta integrationsfrågorna hamna i det identitetspolitiska TAN-träsket och därmed endast kretsa kring nationalistiska förståelser av svenska värderingar, kultur och identitet – vilket de tyvärr ofta har gjort i den offentliga debatten.¹⁰¹

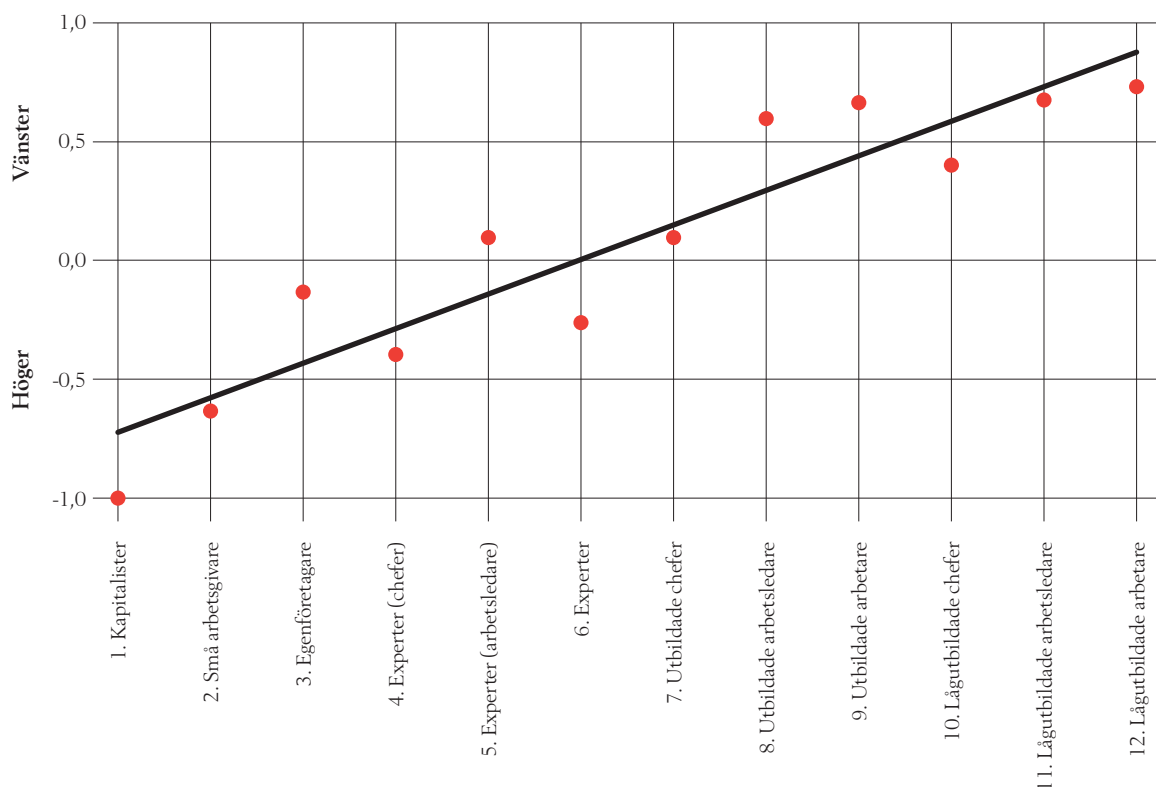
Slutligen undersökte sociologen Hampus Andersson, inom ramen för Katalys stora klassutredning *Klass i Sverige*, hur sambandet mellan klass och politisk ideologi har utvecklats i Sverige mellan 2002 och 2016. I sin rapport *I väntan på klasspolitik* ifrågasätter Andersson det slarviga antagandet att minskad klassröstning och ökad betydelse för GAL–TAN-frågor skulle vara ett bevis på att relationen mellan klass och högerrespektive vänsterideologi skulle ha försvagats. Den gedigna studien visar att arbetarklassen och de lägre tjänstemännen fortsättningsvis står tydligt till vänster i frågor om omfördelning, statens roll och den offentliga sektorns storlek, medan högre tjänstemän och företagare står tydligt till höger i dessa frågor.¹⁰² Andersson menar att "klass och ideologi hänger fortfarande tydligt ihop" och att "det nya politiska landskapet *inte* beror på att arbetare slutat vara vänster i traditionell mening" – snarare kan avsaknaden av klasspolitik göra att dessa mönster inte omsätts i röstningsbeteende.¹⁰³

Andersson finner att i GAL–TAN-dimensionen är både arbetarklass och företagare i högre utsträckning skeptiska till invandring och värnar traditionella värderingar medan tjänstemän i varierande grad är mer liberala.¹⁰⁴ Ser man på utvecklingen över tid har dock alla klasser blivit allt mer frihetliga och rört sig tydligt mot GAL-positioner sedan 2002.¹⁰⁵

Efter valet 2014 undersökte forskare på SOM-institutet i flera studier ifall höger–vänsterkonflikten i politiken hade utsatts för verklig konkurrens av nya åsikts- och konfliktdimensioner.¹⁰⁶ Henrik Oscarsson visar att sambandet mellan väljarnas vänster–högerpositionering och deras partisympatier är förbluffande stabilt mellan 1986 och 2016 – inget tyder på att graden av polarisering bland väljarna i dessa klassiska frågor har minskat eller försvagats.¹⁰⁷ Samtidigt har partipolarisering, när det kommer till GAL–TAN-dimensionen, ökat successivt över tid och blivit starkare i frågor som rör migration,

FIGUR 6

Relationen mellan klass och socioekonomisk ideologi i Sverige 2002–2016.

Källa: Hampus Andersson (2018), *I väntan på klasspolitik*, Katalys No. 50, s. 22.23. Kommentar: Hampus Andersson använder sig av Erik Olin Wrights klassstypologi, för mer information om de 12 klasserna i figuren se sida 11 i källan som omnämns ovan. Indikatorerna för socioekonomisk ideologi redogörs på sida 18 i källan som omnämns ovan.

globalisering och internationalisering.¹⁰⁸ Konflikt-nivån i vissa kulturella frågor, som flyktingmottagande, invandring och mångkultur, har enligt Oscarsson "ökat dramatiskt i Sverige de senaste två åren", det vill säga mellan 2014 och 2016.¹⁰⁹ Höger-vänsterkonflikten har inte "förlorat sitt grepp" men däremot "fått sällskap" av nya frågor.¹¹⁰

Vidare pekar Oscarsson på att den starka höger-vänsterdimensionen historiskt har visat sig ha en "absorberande kraft" där nya konfliktdimensioner med tiden har integrerats in i den klassiska politiska konflikten.¹¹¹ Siffror från 2015 och 2016 visar att det redan nu finns en viss sådan tendens, där till exempel korrelationen mellan inställningen till flyktingmottagande och höger-vänsterpositionering växer över tid – vilket Oscarsson menar kan vara ett första tecken på att kulturella dimensioner "håller på att kollapsa ned på den traditionella vänster-högerdimensionen".¹¹² Det betyder att flyktingfrågan med tiden kan komma att inordnas i konflikten mellan vänster och höger, där vänsterpositionen exempelvis bejaktar och försvarar flyktingars rättigheter och flyktingkonventionen medan högerpositionen vill begränsa dessa.

Till viss del är betäckningarna GAL och TAN, som framför allt används av forskare som studerar politik på EU-nivå och inställning till EU-integration, rätt klumpiga beskrivningar av skiljelinjerna i den sociokulturella, inrikespolitiska dimensionen i Sverige.¹¹³ Det är problematiskt att klumpa ihop sakfrågor som miljö-, HBTQ- och migrationsfrågor i ett "åsiktspaket". De kanske mest klassiska och välkända beteckningarna på den sociokulturella konflikten är "auktoritär" mot "frihetlig", vilka har andra innebörder än vad GAL och TAN omfattar.¹¹⁴ Att försöka fånga olika konfliktlinjer i svensk politik är inget nytt fenomen, exempelvis diskuterades i analyser av riksdagsvalet 1991 förekomsten av en "xenofobisk-kosmopolitisk dimension" i politiken.¹¹⁵

Beroende på vilken sociokulturell eller postmateriell huvudkonflikt man använder i skalan ändras det politiska landskapet dramatiskt. Lek med tanken att skalan ställer politiska krafter som är för och emot den liberala demokratin eller mänskliga rättigheter mot varandra, då blir partiernas och väljarnas positioneringar i landskapet väldigt annorlunda. Man kan till exempel fråga sig om konfliktdimensionen verkligen blev

tydligare när SVT i sina partiledarutfrågningar under valrörelsen 2018, valde att förenkla GAL-TAN-skalan genom att ställa "global" i motsats till "traditionell".¹¹⁶

Medias envishet de senaste åren i att framhålla, analysera och rapportera om GAL-TAN-dimensionen kan vara problematisk och kanske även bidra till att förstärka den. Vänsterpartiets partisekreterare Aron Etzler har helt rätt i sin kritik av GAL-TAN-fokuseringen, som han menar på många sätt bekräftar och legitimerar extremhögerens politik och verklighetsbild.¹¹⁷ Etzler menar att idén om "att samhällets viktigaste motsättning står mellan kosmopoliter och nationalister, är något som utgör grundtanken i Donald Trumps, Viktor Orbáns, Le Pens och Sverigedemokraternas ideologi. Om samhällets problem beskrivs så som att en verklighetsfrånvärd global elit står mot folket, så kommer många fler att vilja bekänna sig till folket".¹¹⁸ En sådan konfliktlinje gynnar helt enkelt extremhöger.

Ett annat problem med GAL-TAN-skalan är att när huvudkonflikten ställer liberalism mot konservatism så utplånas den tredje stora klassiska ideologin – socialismen – från politikens karta. Magnus Marsdal, författare och chef på Katalys norska systertankesmedja Manifest, har påpekat att den samlade högern bestående av liberaler, konservativa och nationalister har varit skickliga på att utnyttja den dynamik som sker när liberalism ställs mot konservatism i den sociokulturella dimensionen.¹¹⁹ Strategin från högern har varit att "allt som har att göra med ekonomi och ojämlikhet ska bagatelliseras och avpolitiserats" medan "allt som har att göra med invandring och kulturkonflikter ska politiseras och polariseras".¹²⁰ Högern kan därefter erbjuda väljarna tre nyanser av högerpolitik och på så sätt plocka åt sig väljare längs hela den sociokulturella konfliktlinjen. Marsdal menar att på detta sätt hjälper liberaler och auktoritära varandra att samla en klar majoritet i riksdagen för en ekonomisk högerpolitik som alla partier till höger ställer sig bakom.

3.4. Klass, rasism och arbetarkonservatism

Den ovan nämnda forskningen om outsiders och insiders är en viktig empirisk pusselbit som hjälper oss att förstå Sverigedemokraternas framgångar

och som bekräftar teserna om de negativa effekterna av ökad ojämlikhet och relativ utsatthet. Artikeln *Economic losers and political winners: Sweden's radical right* och den följande debattartikel kom snabbt att hamna i centrum för en intern vänsterdebatt som inleddes med att vänsterdebattörerna Petter Larsson och Kristina Lindquist oroade sig för att forskningens resultat skulle elda på ett allt för ensidigt fokus på socioekonomiska, materiella och klassbaserade förklaringar till Sverigedemokraternas framgångar.¹²¹ Malin Ullgren var snabbt ute och påpekade att just frågor om nyfattigdom, social utsatthet och klass snarare underbetonats i Sverige under en längre tid, både i den generella idédebatten men också som förklaring till Sverigedemokraternas framgångar.¹²²

Katalys chef Daniel Suhonen insåg tidigt vad debatten höll på att utveckla sig mot: ett eko av den decennier långa – inte väldigt konstruktiva – striden mellan "identitetsvänstern" och "fördelningsvänstern", fast nu i en ny skrud kretsande kring varför den stympade arbetarrörelsen blöder folk till den stridslystna och kämpande högerradikala rörelsen.¹²³ Suhonen menade att båda perspektiven har rätt, att vänstern måste fokusera på att enas och att det är lättare att göra det kring konkreta förslag om hur man vill förändra samhället istället för att återigen fastna i bråk om hur samhällets nuvarande tillstånd ska beskrivas. Tyvärr utvecklades debatten till just det sistnämnda, två läger som slog varandra i huvudet med beskrivningar av verkligheten, kryddat med tillspetsade personliga påhopp. Eric Rosén sammanfattade efter några ronder debatten som "underhållningsvåld på kultursidorna" och menade att motsättningarna i debatten är falska, men att skadorna som orsakas en nödvändigt bred vänsterrörelse tyvärr är verkliga.¹²⁴

Alla debattörer höll med Kristina Lindquists riktiga konstaterande att rasismen är en "politisk kraft i egen rätt",¹²⁵ exempelvis instämde Åsa Linderborg och Göran Greider och menade att rasismen är en "självständig tankefigur" som "ständigt måste bekämpas" vilket gör antirasismen helt "nödvändig".¹²⁶ Det som är intressant är att både Kristina Lindquist och Petter Larsson, som vill betona effekterna av sociokulturella värderingar, i grunden menade att problemet är bristen på socioekonomisk klasskonflikt och hänvisade båda

Det handlar om klass och rasism, inte klass eller rasism.

två till Jens Rydgrens forskning på utbudsbaserade förklaringar kopplade till ett förändrat politiskt landskap och en ny politisk dagordning. Samtidigt försökte Åsa Linderborg och Göran Greider med all sin – ibland burdusa – kraft återuppliva just denna socioekonomiska konflikt.

Petter Larsson, som i sina tre inlägg presenterade debattens mest utvecklade och empiriskt väl underbyggda resonemang, pekar återkommande på denna enighet: att alla önskar en tydligare klasskonflikt.¹²⁷ Det som fattas i Larssons resonemang är konkreta förslag på hur detta ska gå till. Larsson argumenterar för att det är viktigt att beskriva vad som driver Sverigedemokraterna och den högerradikala rörelsen för att kunna välja rätt *motstrategi* – och enligt honom är den mer av en sociokulturellt än ekonomiskt driven rörelse, vilket innebär att Sverigedemokraternas väljare inte vinns med ekonomiska reformer då "deras ilska härrör från moskébyggen och Prideparader".¹²⁸ Hur påverkar detta konstaterande vänsterns eventuella motstrategier? Hur ska vänstern bekämpa reaktionära värderingar och hur uppnår vi en tydligare klasskonflikt i politiken om inte med radikala ekonomiska reformer? Det ger Larsson inte svar på. Istället resonerar han vidare kring hur vi hamnat i en situation där sociokulturella frågor blivit viktigare än ekonomiska (vilket visar sig ha materiella förklaringar) och resonerade sedan kring varför arbetare tenderar att vara mer konservativa (vilket också verkar grunda sig i materiella omständigheter).¹²⁹

Här finns en viktig öppning för att länka ihop de två ansatserna, materiella och icke-materiella, och förstå hur de egentligen hänger samman och samverkar: det handlar om klass och rasism,

inte klass *eller* rasism. Både Petter Larsson och Expos chefredaktör Daniel Poohl¹³⁰ refererar till Anders Nilssons och Örjan Nyströms LO-rapport *Högerpopulismen och jämlikheten – en essä*, som namnet antyder en politisk essä och inte främst en empirisk studie. Nilsson och Nyström bidrar med framför allt två intressanta resonemang som har fått stor spridning. Först skissar de fram jämlikhetens två centrala dimensioner, en *vertikal* socioekonomisk jämlikhet (exempelvis inkomst och förmögenhet) och en *horisontell* sociokulturell jämlikhet (exempelvis kön, etnicitet och HBTQ-rättigheter) vilka utgör materiella och icke-materiella aspekter av jämlikhet och hjälper oss att "fördjupa analysen av hur jämlikhets- och frihetssträvanden kan främjas och kränkas".¹³¹

Vad som har hänt under den nyliberala eran är att den vertikala ekonomiska jämlikheten har försämrats dramatiskt med en skenande ojämlikhet, samtidigt som vi har haft en positiv och progressiv utveckling i den horisontella jämlikheten med ökade rättigheter för olika grupper, så som kvinnor, minoriteter och HBTQ-personer.

Larsson och Poohl följer i Nilssons och Nyströms spår och hävdar att den högerradikala rörelsen främst drivs av ett motstånd mot framstegen som har gjorts i den horisontella sociokulturella jämlikheten, det är alltså främst en sociokulturellt driven politisk rörelse. Men när man läser Larsson, Poohl, Nilsson och Nyström noggrant så ser man att det egentligen handlar om en kombination, en samverkan mellan utvecklingen i båda jämlikhetsdimensioner. Det handlar om både klass *och* rasism/kvinnohat/homofobi. Larsson påpekar att "när klassklyftorna är djupa blir varje liten statusförändring känsligare" och syftar på frustration över statushöjningarna för *andra* grupper i den horisontella jämlikheten.¹³² Poohl å andra sidan lyfter den hårda konkurrensen på "det moderna klassamhällets arbetsmarknad" och menar att "det nya klassamhället har gjort det svårt att se den ekonomiska ojämlikhetens konturer".¹³³ I nästa led menar både Larsson och Pohl att nyliberalismens tudelade jämlikhetsutveckling sätter dubbel press på infödda arbetarmän som upplever sina positioner hotade när de rika drar ifrån där uppe och kvinnor, minoriteter och invandrare gör framryckningar i sidled. Efter detta insiktsfulla resonemang drar

både Larsson och Poohl i olika grad slutsatsen att det *inte* är ekonomiskt missnöje eller ekonomisk oro som är drivande, utan att det främst är hotade eller förlorade manliga och vita privilegier som är drivkraften i den högerradikala rörelsen. Detta trots att både Larsson och Pohl själva har visat att det snarare är både och, att ekonomiska faktorer och statusfaktorer på viktiga sätt samverkar och flätas in i varandra.

Det vi inte vet i dag, levandes i följderna av en nyliberal epok, är om motreaktionen mot framstegen i den horisontella jämlikheten hade varit lika starka om vi också hade sett fortsatta framsteg i den vertikala ekonomiska jämlikheten: hade lika många sneplat frustrerat åt sidorna då? Nilsson och Nyström påpekar i sin rapport att vänstern måste erkänna att det faktiskt finns ett "progressivt arv att förvalta också från den 'nyliberalismens epok' vi har bakom oss"¹³⁴ – men vad är dessa framsteg värda om nyliberalismens sociala misslyckande samtidigt driver oss in i en högerradikal era där dessa landvinningar och rättigheter kan tas ifrån oss inom en snart framtid? Det vi kan konstatera såhär i efterhand är att vi inte kan bygga en stabil och stark horisontell jämlikhet utan en vertikal jämlikhet. De måste gå hand i hand. Förutom att försvara och utveckla de framsteg som gjorts horisontellt bör vänstern i bred bemärkelse nu kämpa för att göra något åt den länge försummade vertikala jämlikheten.

Det andra resonemanget Nilsson och Nyström lyfter fram, och som fått stor spridning, är en gedigen djupdykning i det välbelagda och gamla fenomenet *arbetarkonservatism*.¹³⁵ Många arbetare är progressiva i frågan om vertikal jämlikhet men konservativa i frågan om horisontell jämlikhet, de hyser alltså auktoritära värderingar i sociokulturella frågor.¹³⁶ Även Palm och Rydgren berör detta i sin LO-rapport och menar att det finns ett starkt empiriskt stöd i forskningen för att klass påverkar väljarstödet för högerradikala partier.¹³⁷ Dessutom är det också välbelagt att "väljarstödet för högerradikala partier är starkast bland arbetare, och framför allt bland manuella (okvalificerade) arbetare".¹³⁸ Det forskningen då har fokuserat på är ifall denna klassfaktor är grundad främst i ekonomiska eller i kulturella faktorer, och i den forskning där en distinktion mellan faktorerna görs så visar resultaten att "kulturella dimensioner

(kulturellt hot) generellt uppvisar ett starkare samband med stödet för högerradikala partier, jämfört med ekonomiska dimensioner (ekonomiskt hot).¹³⁹

Nilsson och Nyström, med bas i den omfattande diskussionen om arbetarkonservatism, driver som redan nämnts tesen att det "framförallt är faktorer på det sociokulturella området som är drivande" i den högerpopulistiska framryckningen.¹⁴⁰ Denna diskussion och forskning stödjer de vänsterdebattörer som menar att det politiska slaget utspelar sig längs den sociokulturella skalan och därför inte kan bekämpas på den ekonomiska.

Redan i slutet på 1950-talet diskuterades inom forskningen det faktum att arbetarklassen ofta var ekonomiskt vänster och sociokulturellt mer auktoritär.¹⁴¹ Hampus Anderssons ovan nämnda studie bekräftar detta i en samtida svensk kontext.

Som Figur 7 visar så är det den lågutbildade arbetarklassen – ungefär 36 procent av befolkningen enligt Anderssons beräkningar – som

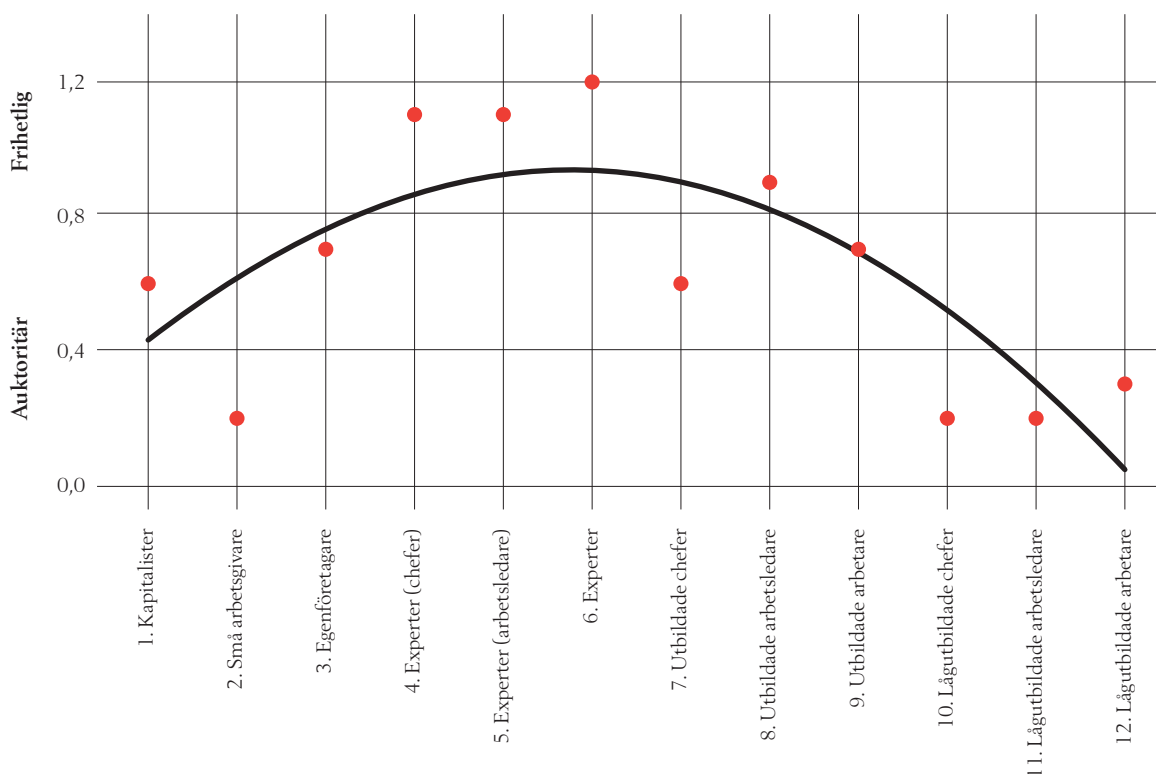
tillsammans med den lägre medelklassens lågutbildade arbetsledare (5,7 procent) och lågutbildade chefer (2,5 procent), samt borgarklassens små arbetsgivare (3,7 procent), som har de mest auktoritära värderingarna.¹⁴² Ungefär såhär har det sett ut så länge man har gjort mätningar, men under efterkrigstiden röstade arbetarväljare på vänsterpartier trots att de ofta hade mer auktoritära attityder i sociokulturella frågor än dessa partier. Detta för att de sympatiserade med vänstern i socioekonomiska frågor.¹⁴³

Ytterligare en paradox är att den nutida höger-radikala mobiliseringen av arbetarkonservatism sker parallellt med en utveckling där alla samhällsklasser blivit mer frihetliga över tid (Figur 8).

Forskning har också visat att trots att högerradikala och invandringskritiska partier växer så har invandringsnegativa attityder bland människor generellt inte ökat i västvärlden, utan snarare minskat.¹⁴⁴ Som Petter Larsson anmärker gäller detta även för Sverige, där attityder kring

FIGUR 7

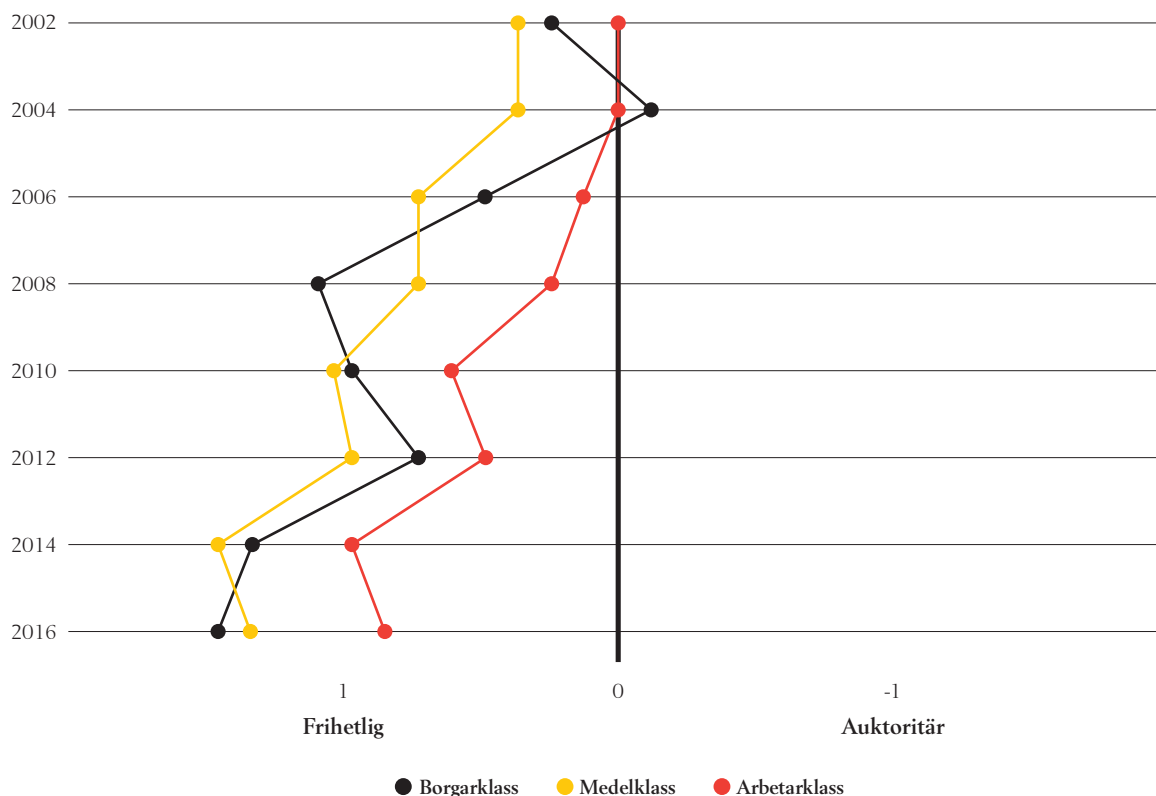
Relationen mellan klass och sociokulturell ideologi i Sverige 2002–2016.

Källa: Hampus Andersson (2018), *I väntan på klasspolitik*, Katalys No. 50, s. 24. Kommentar: Hampus Andersson använder sig av Erik Olin Wrights klasstypologi, för mer information om de 12 klasserna i figuren se sida 11 i källan som omnämns ovan. Indikatorerna för sociokulturell ideologi redogörs på sida 19 i källan som omnämns ovan, det omfattar frågor som rör invandring, homosexuellas rättigheter och vikten att ta hand om miljön.

FIGUR 8

Klass på den frihetliga och auktoritära GAL-TAN-skalan över tid 2002–2016.

Källa: Hampus Andersson (2018), *I väntan på klasspolitik*, Katalys No. 50, s. 24. Kommentar: Indikatorerna för sociokulturell ideologi redogörs på sida 19 i källan som omnämns ovan, det omfattar frågor som rör invandring, homosexuellas rättigheter och vikten att ta hand om miljön.

flyktningmotstånd och främlingsfientlighet också tydligt minskat, både i arbetarklassen och befolkningen som helhet.¹⁴⁵ Nilssons och Nyströms diskussion visar, trots vad de själva hävdar, att de hela tiden ser en samverkan mellan socioekonomiska och sociokulturella faktorer, som exempelvis i dessa viktiga insikter:

Välfärdssystem, arbetsmarknads- och utbildnings-system, vård och omsorg – det är ju traditionella områden för arbetarrörelsens reformpolitik och fackliga kamp. Man kan inte bortse från att de försvagade socialdemokratiska positionerna på dessa kampfronter aktiverat en konservatism som tidigare fört en mer undanskymd tillvaro som en latent kraft i delar av arbetarklassen.¹⁴⁶

Samhället skiktas inte bara i vad olika grupper har i termer av ekonomiska resurser och social status, utan också i graden av socialt hot som de är utsatta för, hur olika känsliga de är för sådana hot och

slutligen hur deras förutsättningar att möta dem ser ut – ideologiskt, politiskt och organisatoriskt. Arbetarkonservatismen växer ur LO-gruppernas försvagade ställning på samtliga dessa tre punkter, en verklighet som naturligtvis borde frammana en allvarlig självprovning för arbetarrörelsen.¹⁴⁷

Kärnan i kulturdebatten om arbetarkonservatismen är Petter Larssons konstaterande att delar av arbetarklassen röstade på "arbetarrörelsens partier trots att dessa stått för mer liberala värderingar än deras egna – för att vänstern försvarat deras ekonomiska intressen" (vår kursivering).¹⁴⁸ Den breda vänstern bör överväga att försöka återupprätta detta trots. Inte minst på grund av att det är ett mycket snårigare och svårare projekt att förändra människors attityder och värderingar än att öka den ekonomiska jämlikheten. Dessutom tycks utvecklingen, när det kommer till sociokulturella värderingar, ändå gå i rätt riktning. Problemet ser inte ut att vara att människor i allmänhet hyser allt

mer och mer auktoritära och främlingsfientliga värderingar, utan att det skett en framgångsrik politisk mobilisering kring frågor som aktiverar och gör dessa latenta värderingar betydelsefulla i politiken.

3.5. Den förrädiska jakten på de sverigedemokratiska väljarna

Diskussionen om klass, rasism och arbetarkonservatism leder oss till frågan om hur vänstern ska vinna åter de sverigedemokratiska väljarna och om det ens är möjligt. Men innan vi går djupare in i den diskussionen är det viktigt att uppmärksamma att när fokus – som i detta kapitel – ligger på fenomen som arbetarkonservatism, försöken att ta tillbaka Sverigedemokraternas väljare och stoppa Sverigedemokraternas expansion bland traditionellt Socialdemokratiska väljargrupper, så hamnar mycket fokus på en väldigt snäv del av arbetarklassen. En stor del av Katalys klassutredning *Klass i Sverige* gick ut på att uppdatera klassanalysen och bryta föreställningen om att arbetarklassen utgörs av främst vita, manliga LO-arbetare. I Elinor Odebergs klassrapport *Arbetarrörelsens blinda fläck* sätts arbetarkvinnors situation i centrum och i Anders Neergaards klassrapport *Klassamhällets rasifiering i arbetslivet* uppmärksammas att kvinnor och rasifierade personer är överrepresenterade i den svenska arbetarklassen i dag. Problemet med att arbetare lämnar arbetarrörelsens politiska projekt och söker sig till högerextrema politiska projekt berör inte i lika stor utsträckning arbetarklassens kvinnor, minoriteter och invandrare. Diskussionen om jakten på Sverigedemokraternas väljare som följer här blir därför ofta snävt fokuserad på en mindre del av arbetarklassen.

Flera av kulturdebattens vänsterdebattörer som oroas över att ett för stort klassfokus kommer att skymma rasismen och de sociokulturella värderingarnas betydelse, lyfter fram resultaten i Institutet för framtidsstudiers forskningsrapport *Sverigedemokraternas väljare*, skriven av Kirsti Jylhä, Jens Rydgren och Pontus Strimling.¹⁴⁹ I debatten hänvisas flitigt till anmärkningsvärda siffror som bland annat visar att nästan samtliga sverigedemokratiska väljare anser att invandringen till Sverige bör minskas, att invandringen kostar för mycket och att den leder till ökad

kriminalitet.¹⁵⁰ Över 80 procent av Sverigedemokraternas väljare anser att "det är ett problem att invandringen försvagar den svenska kulturen" och 67 procent "föredrar att ha infödda svenskar som grannar".¹⁵¹ Runt en tredjedel vill inte ha en chef som är invandare och över 40 procent vill inte ha en invandrare ingift i familjen, dessutom uppger uppemot 40 procent att "en del folkslag är mer intelligenta än andra", vilket man krasst kan konstatera är ett mått på ren och skär rasism.¹⁵²

När Kristina Lindquist i sitt debattinlägg skriver att "klassfrågan har också blivit en favoritförklaring för den vänster som ständigt vidhåller att Sverigedemokraternas väljare inte alls är rasister"¹⁵³ ger hon uttryck för en oro att vi inom arbetarrörelsen som vill betona klass skulle vara blinda eller ursäktande för rasismen. Risken är stor att hon ser fiender där hon borde se vänner. Katalys menar att man måste se båda förklaringsmodeller och inse att dessa samverkar och förstärker varandra – som Daniel Suhonen uttryckte det måste klasspolitiken och antirasismen förenas. Socialdemokraternas valstrategi under våren 2018, med hårda tag i frågor om migration och lag och ordning, visar att det finns krafter inom arbetarrörelsen som inte väjer för en mer reaktionär position i värderingsfrågor. Här finns det fog för oro. Frågan är vad som blir kvar av socialdemokratin om man förutom att ge upp kampen om en vertikal socioekonomisk jämlikhet, i sin jakt på Sverigedemokraternas väljare också ger upp kampen om den horisontella sociokulturella jämlikheten?

Studien *Sverigedemokraternas väljare* visar att de väljare som lämnat Socialdemokraterna för Sverigedemokraterna till stora delar har assimilerats till sin nya högerextrema politiska miljö (eller hittat hem, eller en kombination av dessa två) och därför skiljer sig mycket från väljarna som är kvar hos Socialdemokraterna.¹⁵⁴ Vidare visar studien i tydliga siffror hur Socialdemokraternas auktoritära jakt på sverigedemokratiska väljare under våren 2018 var ett oerhört riskabelt spel. Forskarna framhöll att valstrategin riskerade att flytta den politiska dagordningen till frågor som Sverigedemokraterna i stor grad "ägede". Man riskerade att alienera partiaktivister, splittra partiorganisationen och stöta bort mer flyktingvänliga och kulturliberala väljare. Dessutom fanns risken att man bidrog till en "ond cirkel" där närmandet

till Sverigedemokraternas auktoritära politik öppnade utrymme för Sverigedemokraterna att radikaliserats ännu mer och pressa den politiska dagordningen ytterligare ner mot TAN-sfärens bottenivåer.¹⁵⁵ Mycket tyder på att forskarnas farhågor besannades under våren (se analys i avsnitt 5.1) även om det behövs mer systematiska undersökningar av effekterna av denna del av Socialdemokraternas valstrategi.

Förutom att bestämt förkasta försöken att locka tillbaka väljare förlorade till Sverigedemokraterna med auktoritär retorik och politik, menar Jylhä, Rydgren och Strimling *dessutom* att deras studie pekar på att det är väldigt svårt att locka tillbaka sverigedemokratiska väljare med ekonomisk vänsterpolitik. Detta då socialdemokratiska väljare som lämnat för Sverigedemokraterna också tenderar att stå betydligt mer till höger i ekonomiska frågor än de väljare som är kvar hos Socialdemokraterna.

Som Figur 9 visar undersökte man positioner på fyra socioekonomiska frågor och avståndet

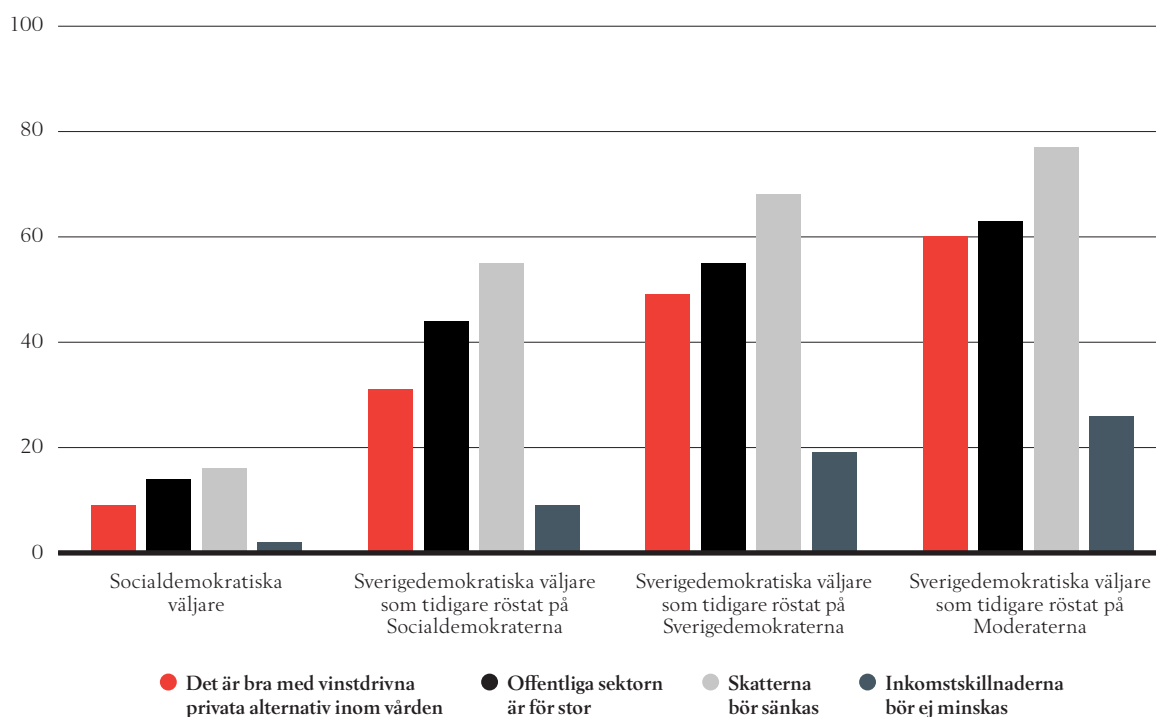
mellan socialdemokratiska väljare och sverigedemokratiska väljare som förut röstade på Socialdemokratin är betydligt – men det är också tydligt att de sistnämnda tenderar att stå mindre till höger än sverigedemokratiska väljare generellt, och i synnerhet sverigedemokratiska väljare som förut röstade på Moderaterna. En klar minoritet (32 procent) tycker att "det är bra med vinstdrivna privata alternativ inom vården" och en minoritet (44 procent) tycker att den "offentliga sektorn är för stor" bland väljare som gått från Socialdemokraterna till Sverigedemokraterna. Frågan kanske handlar om man ser glaset som halvtomt eller halvfullt när man tittar på dessa specifika sverigedemokratiska väljares positioner i dessa fyra ekonomiska frågor.

Exempelvis är Erik Vestin mer optimistisk till möjligheterna att mobilisera dessa väljare med vänsterpolitik.¹⁵⁶ Han pekar på att andra undersökningar av de sverigedemokratiska väljarnas positioner på den ekonomiska höger–vänsterskalan (SOM-institutet och Valforskningsprogrammet)

FIGUR 9

Socialdemokratiska och sverigedemokratiska väljares positioner i socioekonomiska frågor.

Andel i procent bland socialdemokratiska och sverigedemokratiska väljare som instämmer helt eller delvis i påståenden om socioekonomiska frågor.

Källa: Kirsti M. Jylhä, Jens Rydgren och Pontus Strimling (2018), *Sverigedemokraternas väljare*, Institutet för Framtidsstudier, Forskningsrapport 2018/2, s. 25–26.

visar att i vissa specifika frågor sticker Sverigedemokraternas väljare ut som mer vänster, exempelvis a-kassans ersättningsnivå, vinster i välfärden och frågan om privata företag inom äldreomsorgen – medan de i andra frågor är mer höger. Per Björklund drar samma slutsatser om sverigedemokratiska väljares vänsterpositioner, att det beror på vilka höger–vänsterfrågor det rör sig om.¹⁵⁷ Detta innebär att det trots allt kan finnas vissa ömma vänsterpunkter att trycka på bland delar av Sverigedemokraternas väljarkår.

Andra hinder finns dock på vägen. Henrik Oscarsson har visat att Sverigedemokraternas sympatisörer tenderar att inte vara särskilt polariserade längs den ekonomiska höger–vänsterdimensionen – vilket är en kontrast till deras starka engagemang och deras polariserade positioner längs den sociokulturella dimensionen.¹⁵⁸ Man kan se det som att intresset för den ekonomiska konflikten är nedkyld bland många av dessa väljare, vilket självklart är ytterligare en utmaning för strategin att mobilisera sverigedemokratiska väljare med vänsterpolitik.

En annan möjlighet som inte prövats är att försöka mobilisera Sverigedemokraternas väljare genom att appellera till deras arbetaridentitet och klasstolthet. I Katalys klassutrednings första rapport, *Klass, identitet och politisk mobilisering*, visar Göran Therborn, Daniel Suhonen och Niels Stöber att Sverigedemokraternas väljare i jämförelse med andra partiers väljare i större utsträckning uppfattar sig själva som arbetarklass och att de i högre grad är stolta över sin klasstillhörighet, men att de i mindre utsträckning uppfattar att Sverige är ett klassamhälle.¹⁵⁹ I den politiska debatten och i det politiska språket har begrepp som *klass*, *arbetare* och *klassamhället* lyst med sin frånvaro, men genom att tala till arbetare som arbetare och appellera direkt till deras klass- och yrkesstolthet kan man kanske finna nya vägar att nå sverigedemokratiska väljare. Klass skulle kunna fungera som en mobiliserande identitetsmarkör och kanske väcka klasskänsla och klassmedvetande hos dessa väljargrupper.

Sammanfattningsvis pekar mycket för att det inte kommer vara lätt att mobilisera Sverigedemokraternas väljare med en radikal vänsterpolitik, men att det inte heller är dödsdömt. Även om det är svårt, så är det värt ett helhjärtat försök, för

vad skulle alternativet vara? Till skillnad från den auktoritära strategin kommer inte en progressiv vänsterstrategi med kraftfulla fördelningspolitiska inslag ha en rad negativa bieffekter – det värsta som kan hända om den inte lyckas locka tillbaka väljare från Sverigedemokraterna är att man sätter frågor på dagordningen som ägs av arbetarrörelsen och socialdemokratin, att man engagerar och mobiliserar partiaktivister, enar partiorganisationen och kanske lockar tillbaka frihetliga väljare, samt att man återaktiverar höger–vänsterkonflikten och skapar ett större utrymme vänsterut i det politiska landskapet.

3.6. Sverigedemokraternas högergir och mandatperiodens verkliga vinnare

Allt fler människor i Sverige röstar mot sina egna intressen. Genom Sverigedemokraternas inbrytningar bland traditionellt socialdemokratiska väljargrupper, kombinerat med partiets tydliga högersväng i en rad ekonomiska och arbetsrättsliga frågor, kan partiet servera dessa väljargrupper upplagda på silverfat åt den svenska borgerligheten.

Mats Wingborg har kartlagt denna anmärkningsvärda omdaning av Sverigedemokraternas ekonomiska politik i Katalysboken *Den blåbruna röran*.¹⁶⁰ Den mest dramatiska förändringen skedde inom välfärdspolitik, där de privata bolagen i välfärdsindustrin kunde pusta ut efter sina framgångsrika påverkanskampanjer.¹⁶¹ Sverigedemokraterna lovade 2014 sina väljare att begränsa de oreglerade vinsterna i den skattefinansierade välfärden. Under mandatperioden som följde svängde partiet 180 grader och såg nu inga problem med vinsterna. Att aktiebolag drev skolor var inte heller ett problem längre och partiet släppte också sitt krav på kommunalt veto över etablering av vinstdrivna friskolor. På samma sätt bytte man fot i frågan om det marknadsliberala kundvalssystemet inom primärvården och tycker inte längre att de demokratiskt styrda kommunerna ska få bestämma hur vården ska organiseras. Den 7 juni 2018 kunde de privata välfärdsbolagen skörda frukten av sitt lobbyarbete när Sverigedemokraterna tillsammans med de fyra borgerliga partierna stoppade den rödgröna regeringens skarpa förslag i riksdagen om vinstbegränsningar i den skattefinansierade välfärden.¹⁶²

Mandatperiodens och valets verkliga vinnare är arbetsgivarna, näringslivet och den ekonomiska eliten i Sverige.

Mats Wingborg visade halvvägs in i mandatperioden 2014–2018 hur Sverigedemokraternas skattepolitik allt mer influerades av näringslivets tankesmedja Timbro.¹⁶³ Inför valet 2018 visade en socialdemokratisk granskning av Sverigedemokraternas skattepolitiska och ekonomiska förslag att partiet nu var ett större skattesänkarparti än Moderaterna. Sverigedemokraterna gick till val på skattesänkningar på över 35 miljarder kronor och ville bland annat fortsätta Alliansregeringens (2006–2014) skattesänkningar genom ytterligare ett sjätte ”jobbskatteavdrag”.¹⁶⁴ Riksdagens utredningstjänst gjorde en fördelningsanalys av Sverigedemokraternas budget, en analys som tydligt visade att partiets politik främst gynnade den tiondel av hushållen med högst inkomster.¹⁶⁵ Sverigedemokraterna var också motståndare till den rödgröna regeringens höjning av barnbidraget, en central fördelningspolitisk satsning under mandatperioden. I valrörelsen erkände Sverigedemokraternas ekonomisk-politiska talesman Oscar Sjöstedt att han tycker att det skulle vara bra med ännu större inkomstklyftor i Sverige.¹⁶⁶ Förra mandatperiodens största politiska vinst kammade alltså Svenskt Näringsliv hem när man genom framgångsrik lobbying fick Sverigedemokraterna att byta fot i fråga efter fråga som är av vikt för den ekonomiska eliten i Sverige.

Trots Sverigedemokraternas hårda ekonomiska högerpolitik fortsätter partiet att retoriskt framställa sig som ett mittenparti. I en flört med Socialdemokratins traditionella väljare refererar Sverigedemokraterna ofta till det socialdemokratiska folkhemsbygget, Jimmie Åkesson nämnde frasen ”det moderna folkhemmet” över 40 gånger i sitt tal i Almedalen 2017.¹⁶⁷

Samtidigt skulle partiets politik i välfärdsfrågor, omfördelningsfrågor och arbetsmarknadsfrågor kraftigt undergräva den redan hårt ansatta svenska modellen som är tätt kopplad till det socialdemokratiska folkhemmet och välfärdsstaten. Vidare har Sverigedemokraterna de senaste åren tydligt anammat en antifacklig och arbetsgivarvänlig arbetsmarknadspolitik. Ett axplock av de sverigedemokratiska förslag som skulle slå hårt mot den svenska modellen, försämra anställningstryggheten och försvaga facken, illustrerar detta:¹⁶⁸

- Lagstifta om sänkta ingångslönerna för vissa utsatta grupper på arbetsmarknaden.
- Luckra upp turordningsreglerna i Lagen om anställningsskydd (LAS).
- Tillåta fortsatt utnyttjande och missbruk av tillfälliga anställningar.
- Minska rätten till fackliga sympatiåtgärder, skilja a-kassorna från fackföreningarna och avskaffa den återinförda avdragsrätten för fackavgiften.
- Privatisera arbetsförmedlingens verksamhet.
- Återinföra den hårt kritiserade stupstocken i sjukförsäkringen.
- Sverigedemokraterna är också emot kravet att införa ”schyssta” kollektivavtalsliknande villkor vid offentliga upphandlingar.

Mandatperiodens och valets verkliga vinnare är arbetsgivarna, näringslivet och den ekonomiska eliten i Sverige som har säkrat en riksdagsmajoritet som ser till deras ekonomiska intressen. Ledsidan på den näringslivsvänliga tidningen Dagens Industri har länge drivit på för att borgerliga partier ska börja samtala med Sverigedemokraterna – efter valet skrev den politiska redaktören PM Nilsson en lång önskelista på högerpolitik som ett sådant samarbete skulle möjliggöra och därtill argumenterade han för att ”näringslivets värden” hotas mer av Socialdemokraterna än av Sverigedemokraterna.¹⁶⁹ Även höga finanstoppar och riskkapitalister har efter valet drivit på för att

öppna upp för samtal med Sverigedemokraterna.¹⁷⁰ En av Sveriges tyngsta kapitalister, Antonia Ax:son Johnson, driver linjen att man bör ta stöd av Sverigedemokraterna och sa i en intervju strax efter valet: "Om man tittar på den praktiska politiken, på det som är viktigt för näringslivet: företagarpolitiken, skatterna och ekonomin, så ser jag inte att Sverigedemokraterna behöver vara ett stort problem för alliansen".¹⁷¹

Andra röster inom näringslivet har tagit avstånd från denna flagranta öppning mot Sverigedemokraterna.¹⁷² Den tidigare Volvochefen Per G. Gyllenhammars avståndstagande fick stor uppmärksamhet, precis som Darko Pervans inställda miljardinvestering i den skänka kommunen Klippan.¹⁷³ Näringslivet är precis som de borgerliga partierna splittrat i sin syn på Sverigedemokraterna. Journalisten Henrik Brors pekar dock på ett samband, där många av de tunga näringslivsprofiler som vill öppna mot Sverigedemokraterna har starka intressen i den växande välfärdsindustrin:

Den stora omsvängningen beror på att klanerna Wallenberg och Ax:son Johnson inte längre ser stål, bygg och verkstadsindustri som sin[a] framtida stora vinstmotorer. De lockas i stället av säkrare inkomstkällor, som kan utvinna från statens och kommunernas skattkistor avsedda för omhändertagande av det ökande antalet äldre, sjukvård och till att driva skolor.¹⁷⁴

Det ekonomiska egenintresset ljugar inte och Sverigedemokraterna håller på att bli Sveriges mest utpräglade direktörsparti, framför allt för direktörerna i den vinstdrivna skattefinansierade välfärdsindustrin.

3.7. Antielitism och vänsterpopulism – en möjlighet för arbetarrörelsen

Sverigedemokraternas marknadsekonomiska högerprofilering och finkänslighet när det kommer till den ekonomiska elitens intressen rimmar illa med partiets anti-etablissemangsretorik. Det är på många sätt märkligt att arbetarrörelsen, socialdemokratin och den breda vänstern i Sverige har låtit Sverigedemokraterna och extremhögern närmast få patent på att mobilisera den i många fall sunda skepticism mot eliter och etablissemang

Sverigedemokraterna håller på att bli Sveriges mest utpräglade direktörsparti.

som finns bland många väljare. I Åsa Linderborgs och Göran Greiders appell för en vänsterpopulism, *Populistiska manifestet*, menar författarna att när socialdemokratin inte förmår att tydliggöra att det är kapitalet och de ekonomiska eliterna som har makten, då kan högerpopulismen i "lugn och ro påstå att det är PK-eliten som bestämmer allt" (PK står för politisk korrekthet).¹⁷⁵ Linderborg och Greider påpekar också att bristen på maktanalys bland högerpopulister passar eliterna och makten perfekt:

När högerpopulisterna pratar om eliten är det medierna, liberalerna, socialdemokraterna, akademikerna, vänstern och 'kultur-marxisterna' de avser. Det är deras fel att de gyllene åren är förbi. Företagsledare, riskkapitalister och finansiella eliter – kort sagt den dogmatiska marknadsliberalismen – bär inget ansvar alls. Det är det här som gör högerpopulister odugliga att lösa de problem som plågar folk mest: ojämlikheten.¹⁷⁶

Här är det intressant att komplicera resonemanget med att återigen lyfta in jämlikhetens två dimensioner, den sociokulturella horisontella jämlikheten och den ekonomiska vertikala jämlikheten. Det högerpopulismen tycks göra effektivt är att länka samman den obalans som finns i utvecklingen mellan dessa två jämlikhetsdimensioner – man skyller relativa ekonomiska försämringar och det som vissa grupper upplever som hotade kulturella privilegier på en och samma så kallade "PK-elit". Denna konstruerade elit är enligt högerpopulisterna sprungen ur feminismen, antirasismen, HBTQ-rörelsen, postkolonialismen, mångkulturalismen och miljörörelsen – och boven

i deras narrativ är invandringen, flyktingkonventionen, de mänskliga rättigheterna och minoriteters rättigheter.

Som Linderborg och Greider påpekar kommer den nyliberala överheten, de ekonomiska och finansiella eliterna, och delar av den politiska eliten som lierat sig med den ekonomiska, väldigt lindrigt undan i denna falska antielitism. Om en vänsterpopulism sparkar uppåt mot den ekonomiska eliten och den korrumperade politiska eliten så har högerpopulismen en förmåga att både sparka (skenbart) uppåt, mot det politiska konsensus (ekonomiskt och kulturellt) som rått under nyliberalismens epok, samtidigt som man också sparkar hårt nedåt mot utsatta grupper som nyanlända, flyktingar, papperslösa, minoriteter, homosexuella, transpersoner och kvinnor.

För en vänsterpopulism blir det här viktigt att göra en klar skiljelinje mellan den liberala demokratin och den ekonomiska liberalismen – den förstnämnda som bygger på maktindelning, rättsstaten och att skyddet av individuella rättigheter ska värnas, den ekonomiska liberalismen bör å andra sidan utmanas och tämjas.¹⁷⁷ Den auktoritära högerpopulismen är oftast odemokratisk just för att den attackerar och undergräver den liberala pluralistiska demokratin, samtidigt som den ser mellan fingrarna när det kommer till konsekvenserna av den ekonomiska liberalismen – eller, som i det sverigedemokratiska fallet, anammar den fullt ut och driver på för mer marknadsliberalism.

När den politiska och ekonomiska liberalismen blandas samman kan det framstå som om *all* populism skulle vara odemokratisk. Sociologen Göran Therborn, som efterlyser en vänsterpopulism i den svenska politiken, pekar på att de eliter som vill behålla det rådande status quo är snabba med att bannlysa, förkasta och smutskasta all form av populism.¹⁷⁸ Therborn menar att denna häxjakt avslöjar de nyliberala eliternas förakt för demokratin:

[P]opulism betyder ungefär folklighet, och folket har plötsligt blivit den stora faran. I kampen för allmän rösträtt och demokrati var folket någonting positivt, folkhemmet var något fint som skulle byggas, en liberal kunde vara folkpartist. Nu liksom för borgerligheten för hundra år sedan, är folket något hotfullt, dumt, inskränkt och vilselett.¹⁷⁹

Chantal Mouffe menar i sin politiska essä *For a left populism* att vänsterpopulismen kan vara ett verktyg för att utveckla, fördjupa och radikaliserar demokratin.¹⁸⁰ Enligt Mouffe befinner vi oss just nu i något hon kallar *den populistiska tidpunkten* (the populist moment). Denna tidpunkt har uppstått i spåren av den globala finanskrisen 2008 som blottade motsägelsefullheten i den nyliberala modellen, vilket ledde till att den nyliberala hegemonin i dag är ifrågasatt av en mängd olika antietablissemangsrörelser både från höger och vänster.¹⁸¹ Mouffes huvudargument är att det finns ett behov av att ingripa i denna pågående hegemonikris – och att vänsterpopulismen ska förstås som en språklig strategi som behövs för att skapa en nödvändig *politisk gränsdragning* (political frontier) mellan *folket* (the people) och *oligarkin* (the oligarchy), vilket enligt Mouffe är den politik som nu behövs för att kunna återskapa och fördjupa demokratin.¹⁸²

De kommande åren, förutspår Mouffe, kommer att kännetecknas av politisk konflikt mellan högerpopulism och vänsterpopulism och den politiska kraft som vinner kommer att få möjlighet att forma en ny politisk hegemoni.¹⁸³ Högerpopulismens främlingsfientliga politik kan pressas tillbaka om vänsterpopulismen lyckas konstruera ett folk, en *kollektiv vilja* (collective will), som mobiliserar ett försvar för jämlikhet och social rättvisa.¹⁸⁴ Hoppet ligger i att vi nu bevittnar ett *återvändande av det politiska* (return of the political) efter decennier av nyliberalt konsensus, vilket diskuterades i början av detta kapitel (se avsnitt 3.1).

För att navigera bättre i denna turbulenta tid, är det enligt Mouffe en god idé att titta närmare på hur den nyliberala hegemonin befästs under Margaret Thatchers politiska gärning.¹⁸⁵ Thatcher förstod vikten av den övergripande hegemonikampen och hade därför en tydligt populistisk strategi där hon drog skarpa politiska gränser mellan å ena sidan ett etablissemang som, enligt henne, bestod av en förtryckande statlig byråkrati, fackliga organisationer och de som drog nytta av statliga bidrag, och å andra sidan ett företagsamt folk som var offer för detta byråkratiska etablissemang.¹⁸⁶ Mouffe menar att när den socialdemokratiska och keynesianska samhällsmodellen och dess hegemoni drabbades

av kris tog Thatcher tillfället i akt att *ingripa* (intervene) kraftfullt för att utmana status quo och hon lyckades. Genom att dra nya politiska gränsdragningar befäste hon en ny hegemonisk ordning som var baserad på *folkligt samtycke* (popular consent).¹⁸⁷ Thatchers framgångar visar därmed också att stora hegemoniskiften kan ske inom ramen för den liberala demokratin.¹⁸⁸

Sociologen Liv Sunnercrantz har skrivit en avhandling på Lunds universitet som undersöker den nyliberala privatiseringsretoriken i Sverige under 1990-talet och hon visar bland annat på de tydliga populistiska strategier som förespråkarna av nyliberalismen använde sig av.¹⁸⁹

I den nyliberala populistiska retoriken bestod *eliten* av makthavare, politiker och etablissemang som var kopplade till välfärdsstaten och socialdemokratin, och *folket* bestod av vanliga människor och individer. På så sätt skapade nyliberalerna även i Sverige nya politiska gränsdragningar och konflikter som kunde mobiliseras politiskt för deras sak. Fredrik Reinfeldt och Anders Borg ritade på många sätt också om de politiska gränsdragningarna, om än inte mellan en elit och ett folk, man lyckades ändå dra en effektiv linje mellan det stora flertalet som arbetade och de som stod utanför arbetsmarknaden och sades utgöra det så kallade utanförskapet. De Nya Moderaterna blev ett parti för det arbetande folket, de var det nya "arbetarpartiet" enligt denna gränsdragning.¹⁹⁰ Både socialisten Bernie Sanders i USA och Labourledaren Jeremy Corbyn i Storbritannien är exempel på hur en framgångsrik vänsterpopulism skapar tydliga politiska gränsdragningar mellan den ekonomiska eliten och folket: Sanders med sin retorik om de 99 mot

de 1 procenten och Corbyn med sin slogan *For the many, not the few* (för de många, inte de få).

Målet för framtiden för den svenska arbetarrörelsen och socialdemokratin måste vara en klar och tydlig riksdagsmajoritet för en progressiv vänsterpolitik. För att nå detta bör man lära av de populistiska strategier som höger och vänster använt framgångsrikt och som vi ovan gett exempel på. Nya politiska gränsdragningar behövs, som utmanar både den krisande nyliberala hegemonin och den framväxande högerpopulismen.

Man bör lära av de populistiska strategier som höger och vänster använt framgångsrikt.

2

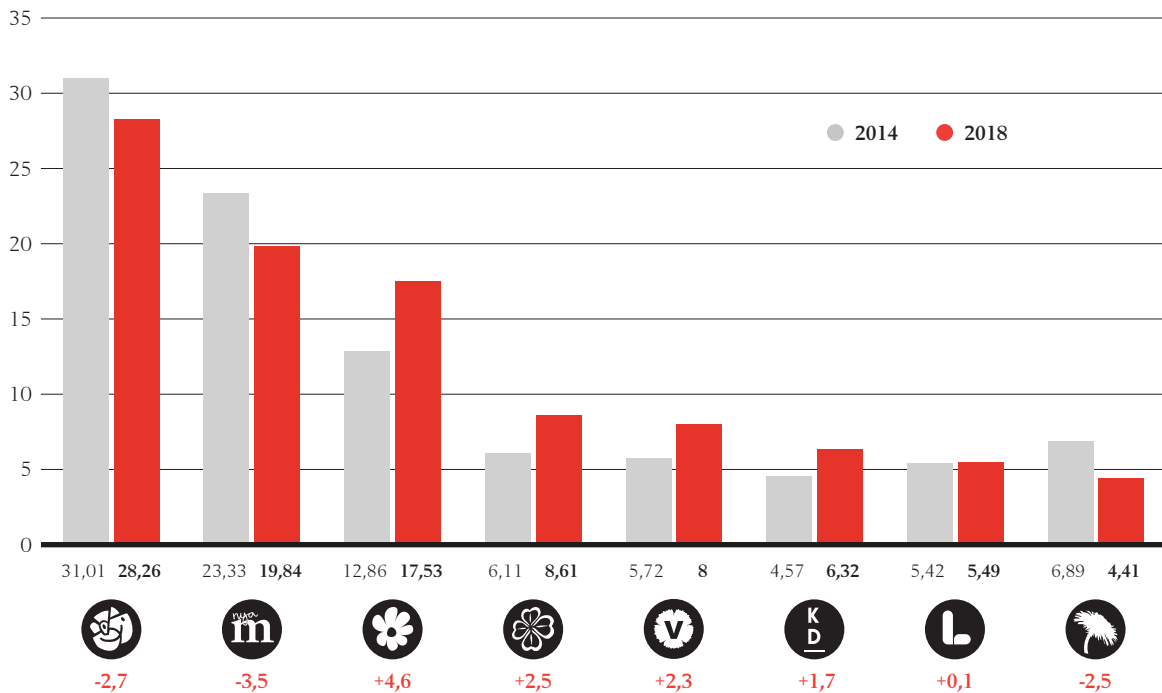
»En försvagad höger-vänsterskala skulle vara farlig både för att den försvagar S och förmodligen får SD att växa.«

MARIKA LINDGREN ÅSBRINK

4. Redogörelse av resultatet i riksdagsvalet 2018¹⁹¹

FIGUR 10

Valresultat riksdagen 2014 och 2018, samt förändring, procent.

Källa: Valmyndigheten.

4.1. Valresultatet – en överblick

- Moderaternas väljarstöd minskar mest
- Den samlade borgerligheten står stilla
- Sverigedemokraterna rycker fram
- Socialdemokraterna gör ett historiskt dåligt val
- Vänsterpartiet ökar och Miljöpartiet klarar sig
- Blockpolitiken har gått i baklås
- Högt valdeltagande och sena partival

4.1.1. Moderaternas väljarstöd minskar mest

Den nedåtgående trenden för Moderaterna sedan 2014 års val fortsätter, trots att partiet har lett oppositionen under den senaste mandatperioden.

Partiet backar mest med hela 3,5 procentenheter till 19,8 procent. I valet 2010 fick partiet 30,1 procent, 2014 föll man ner till 23,3 procent och nu ligger man alltså under sitt genomsnittliga valresultat (21 procent) sedan enkammarriksdagen infördes.

Moderaterna läcker högerut och mot den liberala mitten. Tidigare väljare tycks framför allt ha övergett partiet till förmån för Sverigedemokraterna och i andra hand Centerpartiet. Tillströmningen av väljare till partiet tycks nästan uteslutande komma från det egna blocket. Framför allt Liberalernas väljare tycks mest benägna att lämna för Moderaterna, därefter Centerpartiets forna väljare som är tätt åtföljda av Kristdemokraternas.

4.1.2. Den samlade borgerligheten står stilla

År 2014 gjorde den samlade borgerligheten ett historiskt dåligt val. Alliansen tappade då mer än var femte väljare från valet 2010 (från 49,3 procent till 39,4 procent), men då hade man också suttit i regering i åtta år. Mellan 2014 och 2018 har borgerligheten suttit i opposition mot en svag rödgrön regering, ändå lyckas de fyra borgerliga partierna bara samla 40,3 procent av väljarnas stöd: mindre än en procents ökning sedan valet 2014. Den samlade borgerlighetens väljarstöd står alltså i princip stilla. Någon valvinst för det ansträngda Allianssamarbete går det alltså inte att tala om.

Likväl går alla borgerliga partier utom Moderaterna framåt. Centerpartiet växer med 2,5 procentenheter och samlar i 2018 års val 8,6 procent av väljarnas röster, medan Liberalerna nästan är orörliga med en 0,1 procents ökning till 5,5 procent. Kristdemokraterna som länge tycktes uträknade växer med 1,7 procentenheter och lyckas samla 6,3 procent av rösterna i valet 2018. Ökningarna äts dock upp av Moderaternas stora tapp och det traditionella borgerliga blocket blir i valet 2018 mindre än det traditionella rödgröna blocket. Tillsammans samlar Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet 40,7 procent av väljarnas stöd.

4.1.3. Sverigedemokraterna rycker fram

Sverigedemokraterna har ökat mest i valet 2018 sett till procent av väljarkåren. Sedan sitt intåg i riksdagen valet 2010 har partiet tredubblat sitt väljarstöd. Från valet 2014 ökar man stödet med 4,6 procentenheter till 17,5 procent – därmed behåller partiet sin ställning som landets tredje största parti. Tittar man på vilka partier som ökat mest i relation till sitt valresultat 2014 så kommer Sverigedemokraterna dock först på fjärde plats. Centerpartiet ökar mest, därefter följer Vänsterpartiet och på tredje plats återfinns Kristdemokraterna.

Sverigedemokraterna fortsätter att hämta väljare framför allt från Moderaterna. 13 procent av de som uppger att de röstade på Moderaterna 2014 går till Sverigedemokraterna 2018. Nytt för 2018 är att Sverigedemokraterna procentuellt hämtar lika många väljare från Kristdemokraterna som Moderaterna. Av de som röstar på Sverigedemokraterna

i valet 2018 uppger 10 procent att de röstade på Socialdemokraterna i valet 2014.

Sverigedemokraterna har de allra mest lojala väljarna av de åtta riksdagspartierna, 86 procent av de som röstade på partiet i valet 2014 röstar på dem igen 2018 enligt Valu.

4.1.4. Socialdemokraterna gör ett historiskt dåligt val

Socialdemokraternas gör historiskt sett ett väldigt dåligt val 2018. Visserligen tappar partiet bara 2,7 procent efter en turbulent mandatperiod där man lett en svag minoritetsregering. Men i och med 2018 års valresultat på 28,3 procent ligger nu stödet för Socialdemokraterna lägre än tiden före arbetare och kvinnor erhöll full rösträtt – det är partiets sämsta valresultat någonsin. Socialdemokraterna behåller däremot den prestigefulla ställningen som Sveriges överlägset största parti, 8,5 procent större än näst största parti, Moderaterna, och mer än 10 procentenheter större än Sverigedemokraterna.

Vidare är Socialdemokraterna det parti som tappar flest väljare över blockgränsen. Fler tidigare socialdemokratiska väljare går över till de fyra borgerliga partierna än till partierna inom det rödgröna blocket. Sett till enskilda partier tappar Socialdemokraterna dock framför allt till Sverigedemokraterna, 10 procent av de som röstade på Socialdemokraterna 2014 säger sig ha röstat på Sverigedemokraterna 2018. Därefter tappar Socialdemokraterna lika stora andelar väljare till Vänsterpartiet och Moderaterna (6 procent). Väljarströmningen till partiet kommer främst från Miljöpartiet, 27 procent av deras väljare från 2014 säger sig ha röstat på Socialdemokraterna i detta val. För Vänsterpartiet är motsvarande siffra 23 procent. Bara 4 procent av de som röstade på Sverigedemokraterna 2014 uppger att de röstat på Socialdemokraterna 2018, den minsta uppmätta väljartillströmningen till Socialdemokraterna 2018.

4.1.5. Vänsterpartiet ökar och Miljöpartiet klarar sig

Vänsterpartiet är det enda av de rödgröna partierna som går framåt i valet 2018 och man ökar sitt väljarstöd med hela 2,3 procentenheter. Stödet för

partiet landar därmed på 8 procent. Vänsterpartiet tar störst andel av de väljare som röstade på Feministiskt initiativ 2014: hela 45 procent av de som uppger att de röstade på Feministiskt initiativ 2014, lägger sin röst på Vänsterpartiet 2018, att jämföra med att endast 15 procent av tidigare Feministiskt initiativ-röster går till Socialdemokraterna och 11 procent till Miljöpartiet. Näst största tillströmning till Vänsterpartiet står forna miljöpartistiska väljare 2014 för (13 procent) och därefter socialdemokratiska väljare (6 procent).

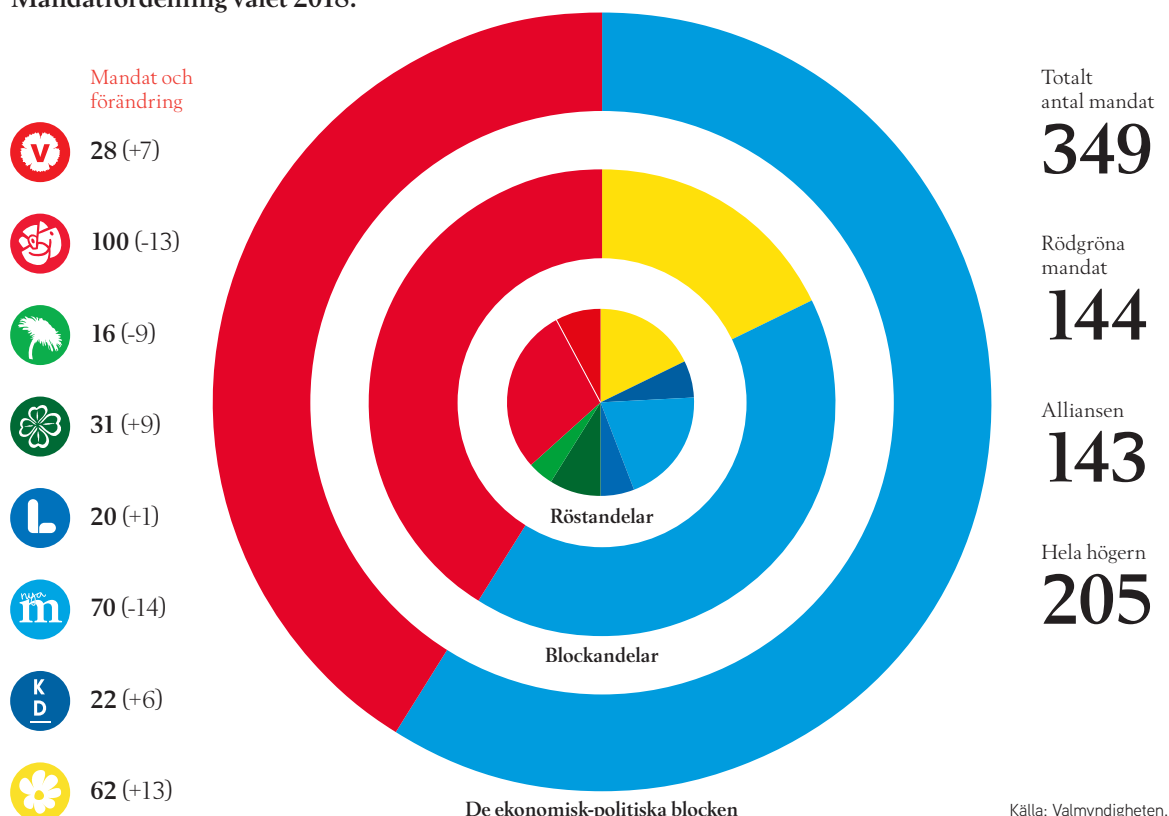
Efter fyra år i regeringsställning tillsammans med Socialdemokraterna backar Miljöpartiet kraftigt med 2,5 procent och är nu nere på 4,4 procent. Miljöpartiet är i dag riksdagens minsta parti och av de väljare som röstade på Miljöpartiet 2014 är det endast 36 procent som väljer Miljöpartiet igen 2018. De förlorade väljarna går främst till partier inom det rödgröna blocket. Av de som lämnar partiet väljer flest att lägga sin röst på regeringspartnern Socialdemokraterna (27 procent), därefter på Vänsterpartiet (13 procent) och i tredje hand på Centerpartiet (9 procent).

Feministiskt initiativ klappar ihop totalt i valet 2018. Partiet går från 3,1 procent i valet 2014 till 0,5 procent 2018.

4.1.6. Blockpolitiken har gått i baklås

De tidigare två regeringspartierna Socialdemokraterna och Miljöpartiet backar sammanlagt med 5,2 procent i valet 2018, från 37,9 procent 2014 till 32,7 procent. Med det växande Vänsterpartiet inräknat tappar det rödgröna blocket endast 2,9 procentenheter och samlar 40,7 procent av väljarnas stöd. Det traditionella borgerliga blocket står däremot i princip stilla sedan valet 2014. I dag samlar de totalt 40,2 procent av väljarnas röster, en ökning på 0,9 procentenheter trots oppositionsställning. Det är med andra ord extremt jämnt mellan blocken, men det rödgröna blocket erhåller ett mandat mer än allianspartierna och är därmed störst. Å andra sidan samlar inget av blocken en egen majoritet i riksdagen och Sverigedemokraterna behåller därmed sin vågmästarroll. Den traditionella blockpolitiken har gått i baklås.

FIGUR 11
Mandatfördelning valet 2018.

4.1.7. Högt valdeltagande och sena partival

Trenden med ökande valdeltagande håller i sig. Valdeltagandet 2018 var 87,2 procent, en ökning med 1,4 procent sedan valet 2014.

Sverigedemokraterna går 2018 om Socialdemokraterna som det parti som mobiliserar störst andel av de så kallade soffliggarna. 30 procent av de som angav att de var röstberättigade men inte röstade i valet 2014 säger sig ha röstat på Sverigedemokraterna 2018.¹⁹²

Även bland blankt röstande i valet 2014 ökar Sverigedemokraterna. 31 procent av de som uppger att de röstade blankt i valet 2014 röstar på Sverigedemokraterna 2018. I valet 2014 var denna grupp betydligt lägre, endast 13,7 procent.¹⁹³ Socialdemokraterna är i valet 2018 det näst största partiet bland de som inte röstade eller röstade blankt 2014, med 22 respektive 24 procent. Detta innebär en kraftig minskning bland dessa grupper för partiet.

Väljarnas osäkerhet kring partival ökar också i valet 2018. 37 procent av väljarna 2018 bestämde vilket parti de skulle rösta på sista veckan innan valet eller på valdagen, att jämföra med 33 procent i valet 2014 och 28 procent 1991. Över 50 procent av de tre mindre borgerliga partiernas väljare uppger att de bestämde sig sista veckan eller sista dagen. Lägst andel sena partival uppger Sverigedemokraternas väljare. Endast 23 procent av deras väljare bestämde sig sista veckan eller på valdagen.

4.2. Väljarnas viktigaste frågor

I valet 2018 rankas sjukvården som valets viktigaste fråga av väljarna, enligt Valu. Skola och utbildning strax därefter. Jämställdhet mellan könen är valets tredje viktigaste fråga. Både jämställdhet mellan könen och lag och ordning (plats 5) ökar markant i vikt med 10 procentenheter vardera. De två frågor som minskar mest i betydelse sedan 2014 är Sveriges ekonomi (–10 procent) och sysselsättningen (–14 procent), vilket kan bero på att Sveriges ekonomi är stark och arbetslösheten minskat.

Under valrörelsen och den innevarande mandatperioden har frågan om flyktingar och invandring getts stort utrymme i den mediala debatten. Frågan ökar förvisso i betydelse med 6 procent, men av alla 19 ämnen Valu undersökt betraktas flyktingfrågan

TABELL 1

Väljarnas viktigaste frågor 2018, procent.

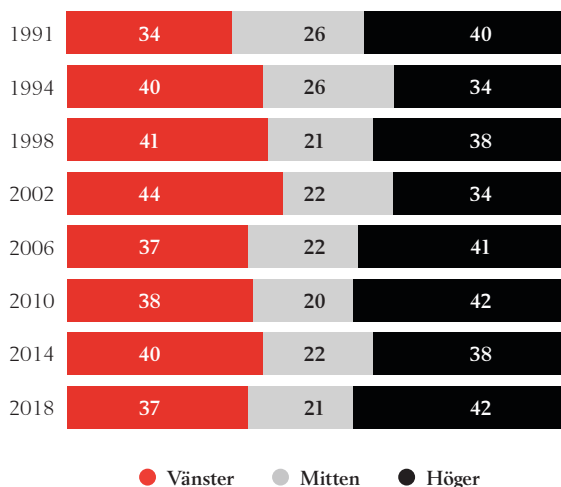
	Anger mycket stor betydelse	Förändring 2014 till 2018
1 Sjukvården	56	0
2 Skola och utbildning	55	-4
3 Jämställdheten mellan könen	48	+10
4 Sociala välfärden	47	-4
5 Lag och ordning	45	+10
6 Svenska ekonomin	44	-10
7 Äldreomsorgen	44	-5
8 Pensionerna	41	+1
9 Flyktingar/invandring	41	+6
10 Sysselsättningen	37	-14
11 Din egen ekonomi	35	-5
12 Skatterna	33	-2
13 Miljön	33	-1
14 Bostadsfrågan	32	-2
15 Frågan om vinster i välfärden	32	-2
16 EU	27	+7
17 Företagens villkor	26	-4
18 Energi och kärnkraft	26	-2
19 Försvarsfrågan	22	+2

Källa: SVT Valu 2018. Kommenter: Frågan var "Vilken betydelse har följande frågor för ditt val av parti i riksdagsvalet i dag?". Frågan innehåller också svarsalternativen "ganska stor betydelse", "varken stor eller liten betydelse", "ganska liten betydelse" och "mycket liten betydelse".

endast som den nionde viktigaste frågan av väljarna. Klassiska välfärdsfrågor som den sociala välfärden (plats 4), äldreomsorgen (plats 7) och pensionera (plats 8) betraktas som viktiga i valet 2018.

4.3. Höger-vänsterskalan bland väljarna

Valet 2018 följer den övergripande trenden att de väljare som anser sig stå över höger-vänsterpositioneringar minskar. I valen 1991, 2006 och 2010 – där borgerligheten vann och fick bilda regering – identifierade sig en majoritet av väljarna till höger. I de val där väljarnas vänsterpositionering varit starkast har en röd eller rödgrön regering tillträtt. Till och med i förra valet, där det rödgröna blocket stod stilla trots en stark vänstervind bland väljarna, fick Socialdemokratin, tillsammans med Miljöpartiet, ta över regeringsmakten – inte för att man vunnit valet, utan för att den borgerliga regeringen så tydligt hade förlorat det. I valet 2018 blåser högervindarna tydligt och en större andel

FIGUR 12**Placering på höger–vänsterskala 1991–2018, procent.**

Källa: SVT Valu 2018. Kommentar: Frågan var "Man talar om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle du placera in dig själv?".

av väljarna betraktar sig som ståendes till "höger" (42 procent) än till "vänster" (37 procent). Vilken regering vi får är i skrivande stund fortfarande oklart, men att förklara höger–vänsterkonflikten död är felaktigt sett till väljarnas självskattning.

Valet 2018 ger vidare vid handen att Sverigedemokraternas väljare tydligare ser sig som högerväljare. År 2014 definierade sig 17 procent av partiets väljare som vänster. I valet 2018 är siffran endast 8 procent. Samtidigt ökar andelen av partiets väljare som identifierar sig som höger med hela 14 procentenheter till 58 procent.

En intressant aspekt av valet 2018 är att Valuundersökningarna, som har gjorts sedan 1991, aldrig tidigare har uppmätt en så stark identifikation bland Socialdemokraternas väljare som ståendes till vänster: en överväldigande majoritet av socialdemokratiska väljare (76 procent) betraktar sig som vänster och aldrig har så få (20 procent) betraktat sig som varken höger eller vänster.

4.4. Genusvalet

Traditionella skillnader mellan könen ifråga om partisympati fortsätter att prägla de svenska valen. Det rödgröna blocket är fortfarande det största blocket bland kvinnorna i 2018 års val. Stödet ligger på samma nivåer som 2014 där 46 procent av

de kvinnliga väljarna valde rödgrönt. Motsvarande siffra för männen är 36 procent. Det är framför allt stödet för Socialdemokraterna som skiljer sig mest mellan könen. 31 procent av kvinnorna röstar socialdemokratiskt, medan endast 25 procent av männen väljer Socialdemokraterna. Socialdemokraterna är dock fortfarande det största partiet oavsett kön, men dess stöd sjunker mest bland manliga väljare.¹⁹⁴ Avståndet mellan Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna bland manliga väljare är nu nere på 2 procentenheters skillnad.

Både bland män och kvinnor får de fyra borgerliga partierna 40 procent av rösterna, med ett lite starkare Centerpartiet ifall kvinnorna får välja. Den största skillnaden mellan könen består i stödet för Sverigedemokraterna. Ifall männen fick bestämma skulle Sverigedemokraterna fått 23 procent av rösterna och passerat Moderaternas ställning som Sveriges näst största parti. Detta att jämföra med kvinnornas svaga 12-procentiga stöd till Sverigedemokraterna. I valet 2014 förlorade Moderaterna sin position som Sveriges största parti bland män till Socialdemokraterna, i 2018 års val passerar nu också Sverigedemokraterna Moderaterna i denna liga.

4.5. Generationsvalet

Valet 2018 ger fog för att ompröva den gamla sanningen att unga röstar vänster, medan äldre röstar höger. I valet 2018 röstar förstagångsväljarna (ålder 18–21) främst borgerligt. Vänsterpartiet

TABELL 2
Röstandel för unga och gamla 2108, samt förändring sedan 2014, procent.

	Förstagångsväljare 2018 förändring		Väljare 65+ 2018 förändring	
Vänsterpartiet	11	+4	6	+2
Socialdemokraterna	22	-1	35	-3
Miljöpartiet	7	-5	3	+1
Centerpartiet	11	+4	7	+2
Liberalerna	5	-1	6	0
Moderaterna	24	+3	17	-7
Kristdemokraterna	6	+2	9	+3
Sverigedemokraterna	12	-1	17	+4
Feministiskt initiativ	1	-4	0	-1

Källa: SVT Valu 2018.

växer visserligen med 4 procentenheter, men Miljöpartiet tappar 5. Socialdemokraternas stöd står i princip still. Partierna i det rödgröna blocket samlar således endast 40 procent, att jämföra med de fyra borgerliga partiernas 46 procent av förstagångsväljarnas röster. Moderaterna går om Socialdemokraterna i popularitet bland förstagångsväljare och blir det största partiet i gruppen. Sverigedemokraterna tappar däremot bland förstagångsväljare. Deras stöd är nu runt 12 procent hos förstagångsväljarna vilket är något lägre än i valet 2014. I valet 2018 är det bland väljare äldre än 31 år som stödet för Sverigedemokraterna är starkast.

Socialdemokraterna tycks mer och mer ha konsoliderat sig som ett pensionärsparti. Trots att stödet sjunkit några procentenheter sedan valet 2014, samlar partiet 35 procent av väljarna som är 65 år och äldre. Det är mer än vad de två näst största partierna – Moderaterna och Sverigedemokraterna med 17 procent vardera – samlar tillsammans bland äldre väljare. Mellan valet 2014 och 2018 är det framför allt Moderaterna som har förlorat stöd bland de äldre. Hela 7 procentenheter sjunker deras stöd i gruppen 65 år och äldre. Samtidigt har stödet för Sverigedemokraterna och Kristdemokraterna ökat något bland äldre.

4.6. Stad och land

Socialdemokraterna är största parti i 65 procent av landets 6 004 valdistrikt, att jämföra med Moderaterna som är störst i 22 procent av distrikten. Men Sverigedemokraterna rycker fram och femdubblar sin andel (till 11 procent) av valdistrikten där man är störst.

Socialdemokraternas position som största parti återfinns visserligen över hela Sverige, men starkast fäste har partiet i de norra delarna av Sverige. I Piteå kommun röstar närmre 47,5 procent på Socialdemokraterna i valet 2018, dock drygt 6 procent mindre i stöd än partiet erhöll i valet 2014. Rör vi oss söderut bryts den socialdemokratiska dominansen tillfälligt av sverigedemokratiska valdistrikt, och sedan – i mer tätbefolkade orter och större städer som Göteborg och Stockholm – blir Moderaterna största parti i fler valdistrikt. Som SVT:s valdistriktskartläggning visar har ett starkt stöd för Moderaterna ett tydligt samband

med hög medianinkomst i valdistrikten och den västsvenska kustremsan från Göteborg ned till Vellinge bildar ett pärlhalsband av moderata valdistrikt.¹⁹⁵ I riksdagsvalet backar förvisso Moderaterna i skånska Vellinge kommun, men partiet samlar ändå 39,5 procents stöd och endast 10,6 procent röstar på Socialdemokraterna.

Just Skåne utmärker sig från övriga Sverige i att tätheten av valdistrikt där Sverigedemokraterna är störst ökar signifikant. I kommuner som Klippan och Bromölla röstar uppemot 40 procent av invånarna på Sverigedemokraterna i riksdagsvalet.

Som fastslagits åtskilliga gånger skiljer sig väljarbeteenden mellan stad och landsbygd. Liberalerna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet betraktas inte sällan som typiska storstadspartier medan partier som Socialdemokraterna och Centerpartiet ses som klassiska landsbygdspartier. Även valet 2018 bekräftas sådana mönster, men nu utmanas Socialdemokraterna och Centerpartiet framför allt av Sverigedemokraterna i glesbygdskommuner.

4.7. Vilken regering vill väljarna ha?

Med ett mandat som skiljer vänster- och högerblocken, och Sverigedemokraterna som vågmästare, har den traditionella blockpolitiken nått en återvändsgränd och därför har frågan om regeringsbildningen blivit central i eftervalsdebatten. Socialdemokraterna har varit tydliga innan och efter valet att man vill se en blocköverskridande mittenregering, men enligt Valu har de blocköverskridande alternativen svagt stöd bland väljarna. Det stora flertalet som röstar på de rödgröna partierna önskar se en regering med just de rödgröna partierna. Samma mönster återfinns hos de borgerliga väljarna som vill ha en borgerlig regering. När väljarna får välja mellan olika regeringsalternativ är det bara 18 procent som helst vill se en blocköverskridande regering.

Centerpartiets väljare är de som i störst utsträckning kan tänka sig en blocköverskridande lösning. Men gränsen vänsterut dras vid Vänsterpartiet som endast 6 procent av centerväljarna vill ha med i en regering, att jämföra med den dryga fjärdedel centerväljare som vill se en regering med Socialdemokraterna och den femtedel centerväljare som önskar en regering med Miljöpartiet.

TABELL 3**Partier som väljarna helst vill ha med i regeringen 2018, procent.**

Valt parti	V	S	MP	Önskat parti		M	KD	SD
				C	L			
Vänsterpartiet	95	63	53	11	5	2	1	2
Socialdemokraterna	37	94	34	25	15	9	4	3
Miljöpartiet	48	71	97	37	20	5	3	2
Centerpartiet	6	27	21	97	60	50	33	2
Liberalerna	4	21	12	67	97	60	39	3
Moderaterna	2	9	5	47	54	97	48	17
Kristdemokraterna	2	10	6	53	55	74	94	15
Sverigedemokraterna	3	11	2	5	8	45	31	92

○ Populäraste *annat* regeringsparti för respektive parti

Källa: SVT Valu 2018. Kommentar: Frågan som ställdes var "Vilket eller vilka partier skulle du helst vilja ha med i regeringen efter dagens val?".

Bland Liberalernas väljare vill 20 procent ha med Socialdemokraterna i en regering efter valet.

Starkast stöd för att regera tillsammans med Sverigedemokraterna återfinns bland Kristdemokraternas och Moderaternas väljare, men det är fortfarande väldigt få som vill se ett samarbete, endast 15 procent av Kristdemokraternas väljare och 17 procent av Moderaternas väljare, enligt Valu. Stödet är alltså svagt, men skillnaden stor i jämförelse med de 2 till 3 procent av de rödgröna partiernas väljare och Centerpartiets och Liberalernas väljare som önskar ha med Sverigedemokraterna i en regering.

En fjärdedel av Socialdemokraternas väljare och 37 procent av Miljöpartiets väljare vill se en blocköverskridande regering med Centerpartiet. Men helst vill Socialdemokraternas väljare ha en regering tillsammans med de rödgröna partierna. Allra flest socialdemokratiska väljare vill bilda regering med Vänsterpartiet (37 procent), medan regeringspartnern Miljöpartiet hamnar på andra plats (34 procent) som önskad regeringspartner. Av Vänsterpartiets väljare bildar 63 procent helst regering med Socialdemokraterna och 53 procent med Miljöpartiet.

4.8. Arbete och facklig organisering

Tittar man närmare på de fyra grova yrkesgrupper som väljarna i Valu-enkäten kan välja att identifiera sig som (arbetare, tjänsteman, jordbrukare

eller företagare) är den mest anmärkningsvärda förändringen att Sverigedemokraterna har ökat kraftigt bland gruppen arbetare och företagare. 18 procent av de som i valet 2014 menade sig vara arbetare röstade på Sverigedemokraterna, i valet 2018 stiger den siffran till 24 procent.¹⁹⁶ Socialdemokraterna är fortfarande det klart största partiet bland de som uppger sig vara arbetare, men partiets arbetarstöd minskar från 42 procent 2014 till 34 procent 2018.¹⁹⁷ Bland företagare röstade 13 procent på Sverigedemokraterna i valet 2014. En siffra som ökar kraftigt, till 24 procent, i valet 2018. Samtidigt tappar Moderaterna bland företagare, från 38 procent 2014 till 30 procent 2018. Sverigedemokraterna konkurrerar i valet 2018 således starkt med både Socialdemokraterna (arbetare) och Moderaterna (företagare) om deras respektive kärnväljare.

TABELL 4**Kärnväljare arbetare och företagare riksdagen 2010–2018, procent.**

	2010	2014	2018
Socialdemokraterna, arbetare	41	42	34
Moderaterna, företagare	40	38	30
Sverigedemokraterna, arbetare	6	18	24
Sverigedemokraterna, företagare	4	13	24

Källa: 2010, SVT Valu 2010 (ovägda); 2014, Oleskog Tryggvasson, 2014; 2018, SVT Valu 2018.

TABELL 5

Andel röstande enligt status på arbetsmarknaden 2018, procent.

	S	M	SD
Förvärvsarbetare	25	21	17
Arbetslös	31	17	24
Sjuk-/aktivitetsersättning	36	7	30
Studerande	26	21	8

Källa: SVT Valu 2018.

Betraktas väljarna uppdelade efter relation till arbetsmarknaden sjunker Socialdemokraterna något bland förvärvsarbetande, men behåller en fjärdedel av dessa väljare. Istället är det Sverigedemokraterna som ökar i gruppen förvärvsarbetande, från 12,1 procent 2014 till 17 procent i valet 2018.¹⁹⁸

De mest utsatta grupperna på arbetsmarknaden – arbetslösa, sjuka och människor med aktivitetsersättning – är traditionellt sett starka socialdemokratiska väljargrupper. Trots en tydlig minskning i detta val är Socialdemokraterna ännu störst i dessa grupper. Iögonfallande är att Sverigedemokraterna

ökar kraftigt bland arbetslösa, från ungefär 13 procent 2014 (ovägd siffra) till 24 procent 2018. Bland de sjuka och de med aktivitetsersättning ökar stödet för Sverigedemokraterna från ungefär 14 procent 2014 (ovägd siffra) till hela 30 procent 2018.¹⁹⁹

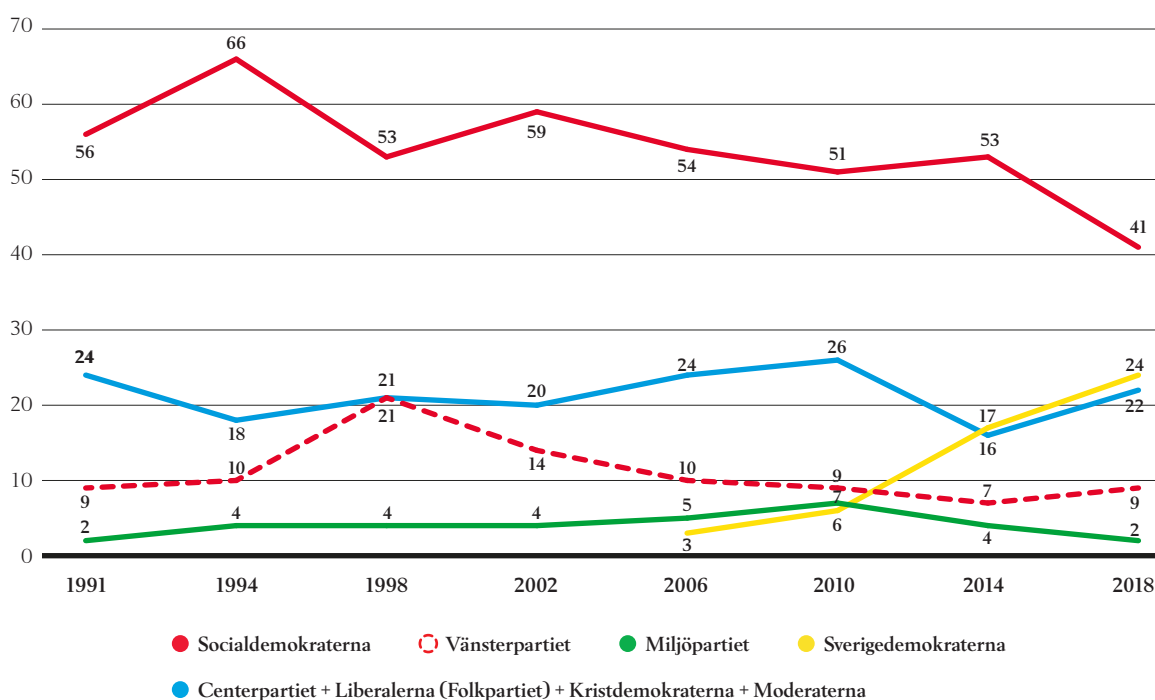
En annan utsatt grupp på den svenska arbetsmarknaden är människor med kort utbildning. Bland de kortast utbildade – de väljare som anger att de inte har fullgjort grundskolan – är Socialdemokraterna störst med 37 procent, men tätt därefter kommer Sverigedemokraterna med 35 procent. Sammantaget utmanar Sverigedemokraterna Socialdemokraterna om väljargrupper som är arbetare, arbetslösa, sjuka, personer med aktivitetsersättning och personer med väldigt kort utbildning.

4.8.1. Hur röstar LO-medlemmarna?

Även LO-medlemmarnas väljarstöd till Socialdemokraterna fortsätter att sjunka. I valet 2018 minskar stödet kraftigt med 12 procentenheter från 2014 års stöd på 53 procent. Endast 41

FIGUR 13

Hur röstade LO-medlemmarna 1991–2018, procent.

Källa: SVT Valu 2018.

procent av LO:s medlemmar röstar på Socialdemokraterna. En majoritet av LO-medlemmarna röstar alltså inte längre på Socialdemokratin. Det innebär ett historiskt skifte för den svenska arbetarrörelsen och är en oroväckande utveckling för både socialdemokratin och LO.

Mellan valen 1994 och 1998, i efterdyningarna av den ekonomiska krisen på nittio-talet, gjorde Socialdemokraterna ett liknande tapp på 13 procentenheter av LO-väljarna. Den gången växte Vänsterpartiets stöd bland LO-medlemmarna med 11 procentenheter. Valet 2018 är det däremot Sverigedemokraternas stöd som ökar när Socialdemokraterna förlorar LO-medlemmarnas förtroende. Sverigedemokraterna växer med 7 procentenheter och partiet samlar nu enligt Valu 24 procent av LO-medlemmarnas röster. Kristdemokraterna ökar näst mest med 3 procentenheter till 4 procent. Vänsterpartiets stöd bland LO-medlemmarna ökar till 9 procent, men det räcker inte för att gå om Moderaterna som LO-medlemmarnas tredje största parti med sina 11 procent.

4.8.2. Viktigaste frågor för LO-medlemmarna²⁰⁰

Sett till vilka frågor som ökar eller minskar mest i betydelse bland LO-medlemmarna ser vi att LO-kollektivet speglar befolkningen i övrigt. Även hos LO-medlemmarna är de frågor som har ökat mest i betydelse "lag och ordning" (+13 procentenheter), "flyktingar och invandring" (+11 procentenheter) samt "jämskilldheten mellan könen" (+7,5 procentenheter). Och liksom hos övriga väljarkåren minskar frågan om sysselsättningen bland LO-medlemmarna valet 2018. Frågans betydelse sjunker med 15,8 procent.

I topp på listan över LO-medlemmarnas viktigaste frågor står dock arbetarrörelsens traditionella välfärdsfrågor fortfarande i centrum: sjukvården har en utmärkande första plats i betydelse för LO-medlemmarna, därefter den sociala välfärden, tätt åtföljd av skola och utbildning, äldreomsorg samt pensionerna. TCO-väljarna har samma tre frågor högst upp men i annan ordning: först kommer skola och utbildning, sedan sjukvården och därefter den sociala välfärden. Här finns en tydlig intressegemenskap mellan medlemmarna i LO och TCO.

TABELL 6

LO-medlemmarnas viktigaste frågor 2018.

	Anger mycket stor betydelse	Förändring 2014 till 2018
1 Sjukvården	64,2	-2,8
2 Sociala välfärden	58,8	-6,2
3 Skola och utbildning	58,0	-7
4 Äldreomsorgen	57,4	-5,6
5 Pensionerna	56,3	+4,3
6 Lag & ordning	52,8	+13,8
7 Jämskilldheten mellan könen	52,5	+7,5
8 Svensk ekonomi	47,9	-4,1
9 Flyktingar/invandring	47,1	+11,1
10 Egen ekonomi	43,4	-1,6
11 Sysselsättningen	43,2	-15,8
12 Bostadsfrågan	41,3	-2,7
13 Vinster i välfärden	38,2	-3,8
14 Skatterna	35,1	-0,9
15 Miljön	31,7	-5,3
16 EU	28,4	-6,4
17 Energi och kärnkraft	28,2	-0,8
18 Försvarsfrågan	27,7	+6,7
19 Företagens villkor	23,1	-0,9

Källa: Arbetet, 2018. Kommentar: Frågan var "Vilken betydelse har följande frågor för ditt val av parti i riksdagsvalet i dag?". Frågan innehåller också svarsalternativen "ganska stor betydelse", "varken stor eller liten betydelse", "ganska liten betydelse" och "mycket liten betydelse".

4.9. Klassröstningen minskar

Flertalet svenskar anser att Sverige är ett klass-samhälle. En opinionsundersökning som Katalys beställde 2017 av Novus visar att 8 av 10 svenskar ser Sverige som ett klassamhälle.²⁰¹ Vidare är arbetarklassen den enskilt största klassen i det svenska samhället enligt siffror från SCB som sociologerna Göran Ahrne, Max Thaning och Niels Stöber redovisar i sin rapport *Klasstrukturen i Sverige*.²⁰² Andelen som tillhör arbetarklassen har minskat sedan 1980-talet, men fortfarande är hälften av alla anställda i Sverige arbetarklass.

Vilken roll spelar då klass och klassamhällets utveckling för att tyda valresultat? Det är viktigt att belysa den så kallade klassröstningen för att kunna förstå den politiska utvecklingen och dess konsekvenser för enskilda partier. Klassröstning kan definieras som sambandet mellan klassposition och partival, alltså huruvida människor av samma klass röstar likadant.²⁰³ Klass kan definieras

på olika sätt: Som objektiv position på arbetsmarknaden. Då är det yrket som ligger till grund för ens klass (svenska valundersökningar som valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet har tagit fram sedan 1956 använder sig av yrkesposition för att registrera människors klass). Eller som subjektiv klassposition där människor själva anger vilken klass de upplever sig tillhöra. SVT:s vallokalsundersökningar, som dels redovisas här, använder exempelvis subjektiv klass som indikator på människors klasstillhörighet. Ett annat sätt att belysa klassröstning är att se på sambandet mellan fackligt medlemskap och partival, alltså exempelvis andelen LO-medlemmar som röstar på Socialdemokraterna eller Vänsterpartiet. Då definieras alltså klass utifrån facklig organisering.

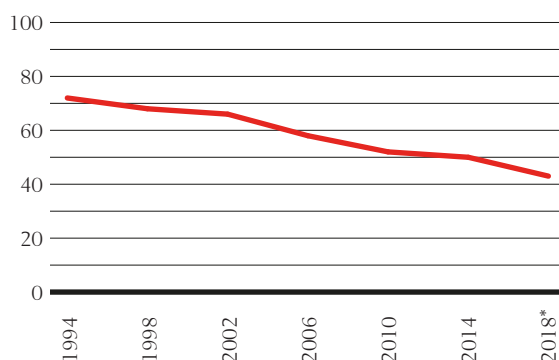
Sverige har länge varit känt för en hög grad av klassröstning.²⁰⁴ Vi utgår här från ovan nämnda valundersökningar av valforskningsprogrammet vid Göteborgs. Klass är därmed en objektiv kategori i den mening att människor inte själv anger sin klassposition.²⁰⁵

Utifrån denna data ser vi ett tydligt mönster då majoriteten av arbetarklassen historiskt har röstat på de två socialistiska partierna, Socialdemokraterna och Vänsterpartiet. År 1956 röstade 76 procent av arbetarklassväljarna på Socialdemokraterna eller Vänsterpartiet. Och så sent som 1994 röstade 72 procent av arbetarna på antingen Socialdemokraterna eller Vänsterpartiet. En förklaring till detta ligger i att den centrala politiska konflikten uttrycktes som ståendes mellan arbete och kapital under större delar av 1900-talet. Den socioekonomiska konfliktlinjen mellan höger och vänster har därför länge varit särskilt starkt utpräglad i Sverige och styrande för människors partival.²⁰⁶

På senare tid har däremot klassröstningen minskat (se Figur 14). Sedan valet 1994 har andelen arbetarklass som röstar på antingen Socialdemokraterna eller Vänsterpartiet sjunkit konstant. Mellan 1994 och 2014 tappade de socialistiska partierna 22 procent av arbetarklassväljarna. År 2018 samlar vänsterpartierna enbart 43 procent av arbetarklassen enligt vallokalsundersökningen.²⁰⁷ Det är framför allt Socialdemokraterna som tappar bland arbetare och raset går snabbt. Från 42 procent i valet 2014 sjunker stödet med hela 8 procentenheter till 34 procent 2018. Det är med

FIGUR 14

Klassröstning 1994–2018, andel arbetare som röstar på V och S, procent.

Källa: 1994–2014: Svenska valundersökningarna 1994–2014. Redovisade i Hedberg, Per (2015), "Väljarnas partier 2014", *Rapport 2015:06 Göteborgs valforskningsprogram*. 2018: SVT Valu 2018.

*Annat urval i undersökningen. I Valu anger svarspersoner sin egen subjektiva klassposition.

andra ord inte längre självklart att arbetarklassen identifierar sig politiskt med Socialdemokraterna eller Vänsterpartiet.

Vi ser samma nedåtgående trend i klassröstning om vi utgår från facklig tillhörighet. Enbart 50 procent av LO-medlemmarna röstar antingen på Socialdemokraterna eller Vänsterpartiet i riksdagsvalet 2018. Siffran för Vänsterpartiet är konstant, medan Socialdemokraternas stöd minskar i rask takt. Från 53 procent 2014 till dryga 41 procent 2018. Samtidigt ökar stödet för Sverigedemokraterna bland LO-medlemmar. Från 6 procent 2010 till 24 procent i valet 2018.

Men även om andelen i arbetarklassen som röstar på de socialistiska partierna har minskat talar mycket för att det fortfarande finns en tydlig skillnad i människors partival utifrån klass. Arbetarklassen tenderar fortfarande att lägga sin röst på de socialistiska partierna, samtidigt som företagare eller jordbrukare tenderar att rösta på borgerliga partier.²⁰⁸ Sambandet mellan att tillhöra arbetarklassen och politisk vänsterideologi tycks fortfarande vara starkt, vilket även sociologen Hampus Andersson betonar i sin studie av klass och politisk ideologi.²⁰⁹ Det som däremot har skett är Sverigedemokraternas inbrytning i arbetarklassen, vilket pekar på att arbetarklassväljare inte enbart mobiliseras utifrån en vänster–högerkonflikt längre.²¹⁰

5. Analys av partiernas valrörelser 2018

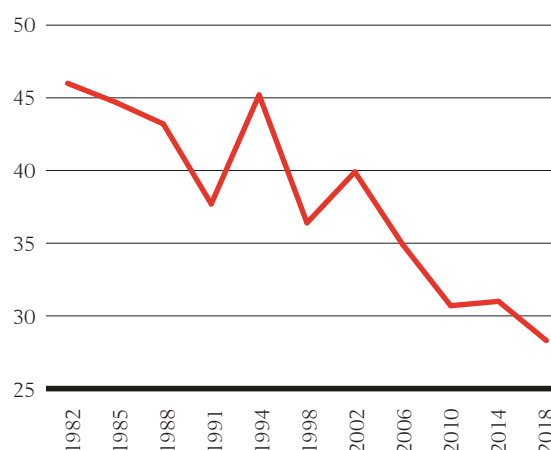
5.1. Socialdemokraterna som pyser ihop lite långsammare

Socialdemokraterna gör 2018 sitt sämsta val någonsin och samlar 28,3 procent av rösterna. Man tappar röster i 252 kommuner,²¹¹ man förlorar majoriteten i Norrbotten där man har styrt i 84 år²¹² och man tappar mest i kommuner där det finns en hög andel arbetslösa och sjukskrivna.²¹³ Det är även bland de sistnämnda grupperna Sverigedemokraterna går starkt framåt, medan Socialdemokraternas andel minskar. Socialdemokraterna håller på och förlorar sina traditionella väljargrupper så som arbetare, LO-medlemmar, arbetslösa, sjukskrivna och människor med kortare utbildning. Det är grupper i samhället som drabbas extra hårt av den ökande ojämlikheten och av att välfärdsstaten och trygghetssystemen kraftigt har försvagats under de senaste decennierna. Valresultatet måste betraktas som en katastrof för den svenska socialdemokratin.

Ändå är man det klart största partiet i riksdagen. Trots ett katastrofresultat med historiska mått mätt lyckades partiet göra en bra valspurt. Att lägga fokus på välfärdsfrågor, omfördelning och jämlikhet istället för att tävla om tuffare tag kring invandring, integration och kriminalitet gjorde den framgångsrika valspurten möjlig. Man markerade också tydligt mot Sverigedemokraterna och ingen behövde tvivla på Socialdemokraternas relation till den växande högerextremismen. Man lyckades också mobilisera fackligt aktiva och partiaktiva som med hårt slit genom dörrknacknings- och rundringningskampanjer lyfte fram partiet under valrörelsens sista veckor.

Med det sagt, finns det goda skäl för att betona den förlorade potentialen i valrörelsen 2018 och Socialdemokraternas mer djupliggande problem i att mobilisera väljare i dagens politiska landskap. Målet för den svenska socialdemokratin kan inte vara att pysa ihop lite långsammare än sina systerpartier i resten av Europa.

FIGUR 15
Socialdemokraternas valresultat 1982–2018.

Källa: Valmyndigheten.

5.1.1. Valstrategin som höll på att sänka Socialdemokraterna

I november 2017 samlade Socialdemokraterna hela 32,6 procent i SCB:s partisympatiundersökning.²¹⁴ Sammanvägningar av ett antal opinionsundersökning i Poll of Polls visar också att slutet av 2017 var Socialdemokraternas starkaste period sedan valet 2014 med upp emot 30 procent i mätningarna.²¹⁵ Moderaternas kris och dåliga opinionssiffror under 2017 kan vara en förklaring men vi tror också att regeringens sista höstbudget 2017 är en viktig pusselbit för att förklara Socialdemokraternas positiva trend. Budgeten lade tonvikten på välfärdssatsningar – framför allt inom vården, ekonomisk trygghet för pensionärer, familjer och barn och bidrag till kommuner och landsting – samt arbetsmarknadsreformer.²¹⁶ Den betonade traditionellt socialdemokratisk politik och profilerade partiet tydligt mot de borgerliga partiernas och Sverigedemokraternas fokus på privatiseringar, skattesänkningar och uppluckringar av arbetsrätten.

Efter årsskiftet 2017/2018 sker dock en kraftig

stört dykning i opinionen som accelererar i början av mars 2018. Botten nås, enligt Poll of polls, i juli med 24,9 procent.

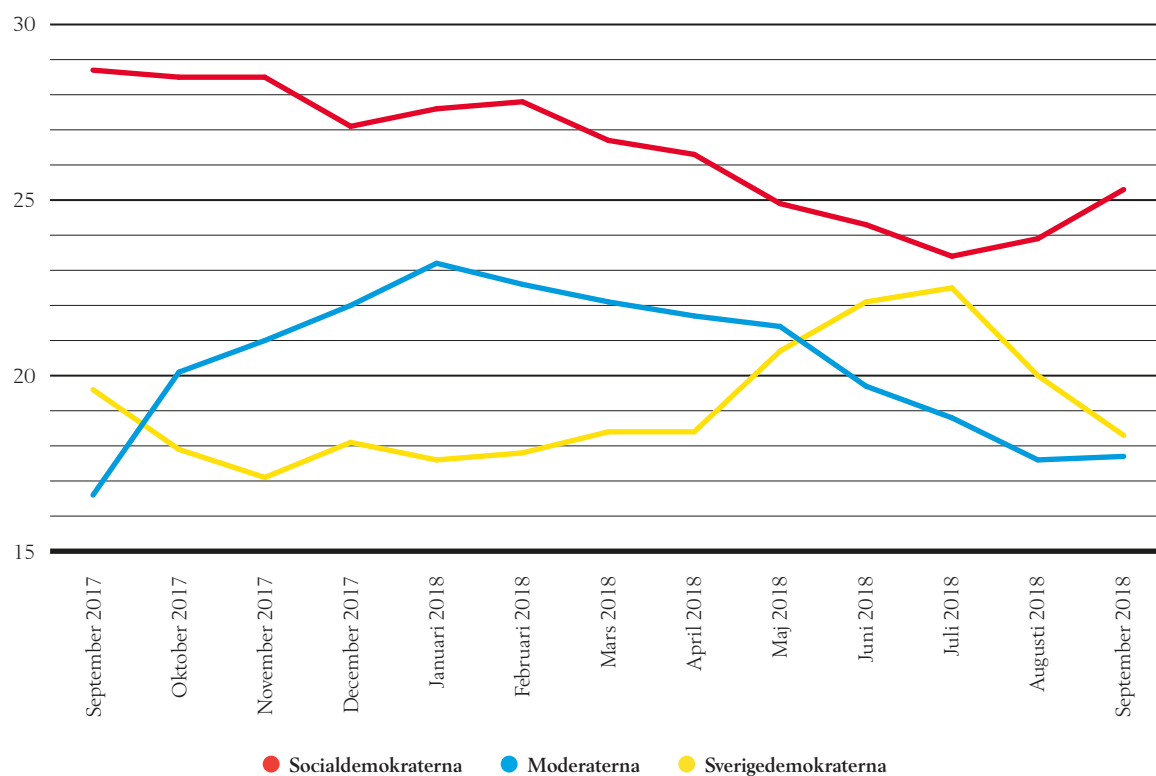
Socialdemokraterna presenterade sin valstrategi i slutet av januari. Det var en strategi i två delar. Den första fasen skulle lägga fokus på "hårda" sakfrågor – migration, brott och straff, lag och ordning. Tanken var att med en bestämd retorik neutralisera Moderaternas och Sverigedemokraternas hjärtefrågor, så att dessa frågor inte skulle komma att dominera valrörelsen. Den andra fasen, i valrörelsens slutskede, skulle fyllas med idén om "trygghet" ur ett vänsterperspektiv – välfärd, arbetsmarknad och omfördelning. Problemet med strategin var att den inte fungerade. "Neutraliseringen" skapade istället ett läge där Sverigedemokraternas och Moderaternas retorik och politik stod i centrum för debatten under flera månader. Socialdemokraterna gick till angrepp i frågor där partiet har lägre förtroende hos väljarna.²¹⁷ Istället för önskad effekt bekräftade deras fokus

på invandring och kriminalitet Sverigedemokraternas samhällsanalys och deras lösningar på problem som deras analys betonade: att migration hotar "svenskars" välfärd, fysiska trygghet och ställning på arbetsmarknaden.

Samtidigt ledde Socialdemokraternas positionering i invandrings- och lagfrågor till en enorm demobilisering av de egna medlemmarna med en intern kris inför öppen ridå som följd.²¹⁸ Problemet var egentligen inte att man tog sig an frågor som migration, integration, eller kriminalitet utan *hur* man valde att lyfta fram dessa. Utan en tydlig och sammanhängande socialdemokratisk linje i dessa frågor gick partiets kommunikation helt vilse. Finansminister Magdalena Andersson gick i Dagens Nyheter ut och försökte legitimera en skärpt asyllagstiftning med att det skulle bidra till att bekämpa barnfattigdomen i Sverige.²¹⁹ Morgan Johansson menade att gratis busskort för ungdomar i Skåne som det rödgröna regionstyret infört, berodde på att Socialdemokraterna hade

FIGUR 16

Snittvärde i opinionsundersökningar för Socialdemokraterna, Moderaterna och Sverigedemokraterna, september 2017–september 2018, procent.

Källa: val.digital.

satt ner foten mot en generös migrationspolitik.²²⁰ Många kände inte igen sitt parti.²²¹

Vår genomgång av Socialdemokraternas utspel under valrörelsen från årsskiftet till valdagen visar dessutom att många positiva utspel under första fasen, i traditionella socialdemokratiska frågor som höjda pensioner, vinstreglering i välfärden, resurser till förlossningsvården eller trygga anställningar, hamnade i skuggan av debatter kring tiggeri, stramare flyktingpolitik eller kriminalitet. Ofta provocerade Socialdemokraterna själva fram detta genom sitt fokus på hårdare tag i migrations- och brottsfrågor. En rad välfärdssatsningar i slutet av maj och början på juni – trygga jobb, resurser till förlossningsvård, järnvägssatsningar – förblev marginella inslag i debatten tack vare Magdalena Anderssons ovan nämnda intervju i Dagens Nyheter. Två dagar innan man presenterade det skarpa förslaget om att begränsa vinsterna i välfärden,²²² blev det en debatt kring Stefan Lövens uttalande om att han kan tänka sig att till och med överväga att sätta in militär i förorterna för att göra allt för att bekämpa brottsligheten, som svar på ett liknande förslag från Jimmie Åkesson. När Stefan Löfven på första maj talade om att höja pensionerna med 600 kronor i månaden för "vanligt folk" drunknade detta i lanseringen av en permanent skärpt migrationspolitik och gränskontroller bara två dagar senare. Socialdemokraternas kluvna strategi precisionsbombade på detta sätt sönder den egna möjligheten att föra fram positiva sociala reformer. Resultatet? Socialdemokraterna störtök i opinionen från januari fram till juli, då man till slut låg under 25 procent. Under samma period lyfte Sverigedemokraterna från cirka 16,5 till 21 procent.

Efter en intern kris till följd av det försämrade läget i opinionen valde Socialdemokraterna till slut att överge försöken att slåss med Sverigedemokraterna på deras planhalva och släppte tidigare än planerat fram sin vänsterorientering med välfärdsfokus.

5.1.2. Lärdomar från

Socialdemokraternas valspurt

Vi menar att den slutspurt som Socialdemokraterna genomförde fungerade av tre skäl som man bör dra lärdomar av.

För det första lade man allt fokus på välfärdssatsningar från och med Almedalsveckan och framåt. Man började lyfta de frågor som var viktigast både för väljarna i stort och för LO-medlemmarna i synnerhet: klassiska välfärdsfrågor som sjukvård, skola, äldreomsorg, och höjda pensioner. För LO-medlemmarna var social välfärd den näst viktigaste frågan i valet. Socialdemokraterna gjorde alltså rätt i att fokusera på just dessa frågor och på så sätt tydliggöra konflikten och den politiska gränsdragningen mot de borgerliga partierna och Sverigedemokraterna. Betoningen på att detta var ett val om välfärden där man ställde socialdemokratiska välfärdssatsningar mot högerens stora skattesänkningar och nedskärningar var helt rätt konflikt att lyfta fram. Det kunde dock kommunicerats på ett mer varierat sätt och bakats in i en större och trovärdigare berättelse om välfärdsstatens försvagning och framtid.

Vidare betonade Socialdemokraternas stora vallöfte, den så kallade Familjeveckan, också rätt konfliktlinjer. Det var ett reformförslag som många människor kunde relatera till, det lovade att utöka välfärden och inte bara laga och lappa i det som finns, dessutom fanns ett tydligt klassperspektiv som partiet valde att lyfta fram på ett tydligt sätt. Man skruvade också under valspurten upp tonläget kring vinsterna i välfärden och privatiseringarna i den offentliga sektorn. Med tillsättandet av en Jämlikhetskommission markerade man – en månad före valet – att man uppfattade den växande ojämlikheten som ett problem. Förslag på höjda skatter för banker och kapital var också helt rätt fokus, om än alldeles för sent och alldeles för lite för att styra om agendan i valet.²²³ För sent och för lite kännetecknade hela detta kliv åt vänster som lätt kunde uppfattas som valfläsk då Socialdemokraterna inte opinionsbildade kring frågorna under en längre tid och därmed gick miste om möjligheten att bygga upp ett förtroende för sådan vänsterpolitik i valrörelsens slutskede.

För det andra valde partiet att under slutspurten markera tydligt mot Sverigedemokraterna. Man positionerade sig som den enda garanten för att Sverigedemokraterna inte skulle få regeringsinflytande. Stefan Löfven drev från Almedalstalet till dagarna innan valet i tal, debattartiklar och

annonser linjen att det är en moralisk skyldighet för demokrater i alla partier att stå på rätt sida av historien. På detta sätt drog Socialdemokraterna en tydlig antirasistisk gräns mot Sverigedemokraterna och ingen behövde längre tvivla på partiets relation till Sverigedemokraterna och deras politik, ett tvivel som hade skapats under vårens försök att desarmera "lag och ordning"-frågor.

Riktade kampanjer fokuserade främst på två områden: Sverigedemokraternas antifeministiska jämställdhetspolitik och deras ekonomiska och antifackliga högerpolitik. Det var helt rätt att tvinga Sverigedemokraterna att förhålla sig till den ekonomiska höger-vänsterkonflikten och deras svek mot sina egna väljare. Att attackera Sverigedemokraternas jämställdhetspolitik får också ses som en lyckad strategi med tanke på att jämställdhet skulle visa sig vara en av valets viktigaste frågor för väljarna. Sammantaget innebar de antirasistiska och feministiska förhållningsätten till Sverigedemokraterna att Socialdemokraterna positionerade sig som en motpol mot Sverigedemokraterna i den sociokulturella konfliktlinjen. Där socialdemokratin hör hemma.

För det tredje visar valspurten på vikten av att mobilisera människorna inom den fackliga och socialdemokratiska rörelsen. Vi tror att valstrategins sista fas med en tydlig vänsterpositionering och en tydlig markering mot Sverigedemokraterna bidrog till den starka mobiliseringen av partiaktiva och fackligt aktiva i slutspurten. Deras otroliga insatser, med omfattande samtalskampanjer via telefon, dörrknackning och valstugor, bidrog med största sannolikhet till att opinionen svängde till Socialdemokraternas fördel de sista veckorna. Partiet presenterade en välfärds politik som valarbetarna brann för och kände lust kring, men det är inte otänkbart att en annan, kanske viktigare, drivkraft bakom valarbetet var en rädsla för en stor valframgång för Sverigedemokraterna och vad det skulle innebära för Sverige om Socialdemokraterna tappade sin roll som störta parti till Sverigedemokraterna.

En utvärdering bör göras av det väldigt sent presenterade valmanifestet. Manifestet är ett viktigt material för valarbetarna på golvet och de fick bara möjlighet att använda sig av det de sista tio dagarna i valrörelsen, vilket allt tyder på var en

alldeles för kort tid. Men oavsett en bra valspurt har Socialdemokraterna djupare problem än en initialt misslyckad valstrategi.

5.1.3. En socialdemokrati utan riktning i ett nytt politiskt landskap

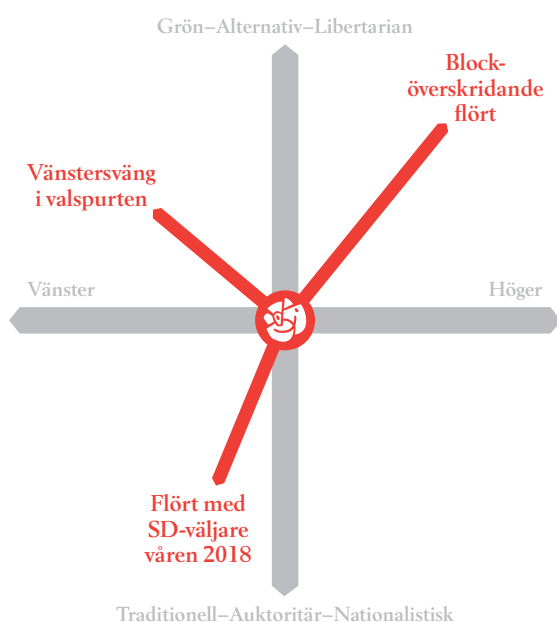
Medan partier med tydligt ideologiska positioner går framåt backar de partier som länge riktat in sig på den urbana övre medelklassen och en konsensuspolitik kring ett åtstramat ekonomiskt ramverk. De svenska socialdemokraterna är inget undantag bland vilsna socialdemokratiska partier i Europa som har svårt att anpassa sig till den mer ideologiserade samtiden. Under valrörelsen 2018 har Socialdemokraterna sträckt sig åt alla håll: vänster, höger, frihetligt (GAL) och auktoritärt (TAN).

För det första har partiledningen, i sina försök att bryta upp blockpolitiken och säkra stöd oberoende av Sverigedemokraterna, länge varit förespråkare av en mittenkoalition med Centerpartiet och Liberalerna. Mitt under brinnande valrörelse, i SVT:s partiledarutfrågning den 21 augusti 2018, placerade Stefan Löfven Socialdemokraterna i "mitten" av det politiska landskapet. Flörtandet med Centerpartiet och Liberalerna innebär att man sträcker sig ut mot en sociokulturellt frihetlig position – men också en i många fall extrem, marknadsliberal högerposition.

För det andra har Socialdemokraterna, inte minst under våren 2018, försökt att vinna tillbaka sverigedemokratiska väljare och sympatisörer genom att – med en åtstramad flyktingpolitik, och hårdare tag i integrations- och brottsfrågor – inta en mer auktoritär position och fiska i TAN-dammen.

För det tredje har Socialdemokraterna, framför allt i valrörelsens slutskede, intagit en tydlig vänsterposition i välfärds- och fördelningsfrågor.

Inga av dessa ovan nämnda tre strategier kan med trovärdighet förenas. Risker är tvärtom stora att man inte anses trovärdig i någon av positionerna. I detta val är det tydligt att de partier som går framåt har hållit en tydlig linje och varit ideologiskt konsekventa, exempelvis Vänsterpartiet, Sverigedemokraterna och Centerpartiet som varit tydliga i sina ståndpunkter. I motsats var det de breda maktpartierna, splittrade över de politiska

FIGUR 17**Socialdemokraternas positionering under valrörelsen 2018 (illustration).**

dimensionerna och otydliga i sina ståndpunkter, som fick det svårt under valrörelsen. Till exempel lyckades Socialdemokraterna, som vi delvis sett ovan, med konststycket att under de senaste åren flytta sig från höger till vänster i frågan om vinster i välfärden och från GAL till TAN i frågan om migrationspolitiken. Sådana tvära kast och stora ideologiskt principiella förflyttningar tär på förtroendet och visar att socialdemokratin många gånger saknar tydlig ideologisk riktning.

Förutom en oklar ideologisk positionering har det också varit otydligt vilken övergripande berättelse som Socialdemokraternas politik utgår ifrån. Mellan 2014 och 2018 har Socialdemokraterna i olika perioder hävdat att Sverige både har haft en systemkollaps och en ekonomi som går som tåget. Sverige är både ett splittrat samhälle och ett samhälle som står starkt. För väljare som känner oro för både samhällsutvecklingen och den personliga situationen på grund av försämrade sjukvård, skjutningar i bostadsområdet eller minskad anställningstrygghet blir Socialdemokraternas politik minst sagt motsägelsefullt. Att skryta med att ekonomin går som tåget blir ett problem när många människor inte känner av det, i synnerhet på landsbygden eller i förorterna. När Socialdemokraterna väljer att spara närmare

166 miljarder på att betala av på en historiskt låg statsskuld²²⁴ samtidigt som ojämlikheten ökar, pensionerna inte räcker till, sjukvården krisar och skolresultaten i allt högre grad avgörs av din klassbakgrund, då finns det stor risk att många känner att Socialdemokraterna har tappat sitt fokus. Socialdemokraterna måste bestämma sig för vad som är viktigast: att förvalta en nyliberal ekonomisk politik, vilket inkluderar att administrera Reinfeldt-regeringens stora skattesänkningar och en stram budgetpolitik, eller ifall fokus ska vara att reparera skadorna i trygghetssystemen samtidigt som man bygger ut välfärden och den offentliga sektorn.

Kommunikationen kring regeringens faktiska bedrifter och det egna rödgröna regeringsunderlaget kan ses som ytterligare ett exempel på Socialdemokraternas otydlighet. Den rödgröna regeringen har, trots svagt stöd i riksdagen, lyckats genomföra viktiga satsningar och reformer: höjningen av a-kassa, slopandet av stupstocken i sjukförsäkringen, höjt barnbidrag, förbättrade studiemedel, sänkt skatt för pensionärer, ökat bostadsbyggande och avskaffandet av Fas 3, för att bara nämna några. Men partiet har varit relativt tystlåtna kring dessa reformer, framför allt i valrörelsen. Frågan är till vilken grad traumat att bli framställda av borgerligheten som ett "bidragsparti" har spökat i frågor som hanteringen av LSS och sjukförsäkringarna under mandatperioden, samt i tystnaden kring de förbättringar som gjorts av a-kassan, för att nämna några exempel. Resultatet blev oavsett att de kraftfullaste reformerna regeringen genomfört under mandatperioden, och där konfliktlinjen på flera områden står skarp mot de borgerliga, sällan nämndes ens av de socialdemokratiska företrädarna.

Ett annat socialdemokratiskt misstag var att inte tydligt ta ställning för Socialdemokraternas regeringsunderlag bestående av Miljöpartiet och Vänsterpartiet, vilket förstärkte idén att det inte finns ett samlat vänsterblock i svensk politik. Genom att inte söka ett tydligt mandat för att fortsätta den nuvarande regeringens politik undergrävdes stödet för det egna regeringsunderlaget och ledde till att Socialdemokraterna själva, med bägge armarna ständigt sträckta över blockgränsen, nedvärderade sina egna, fyra politiskt delvis framgångsrika år vid makten. Frågan är om

det någonsin har funnits en koalitionsregering som lika öppet och genomgående under en hel mandatperiod talat om att man egentligen vill sitta i en annan regering med andra partier än de man för tillfället regerar tillsammans med. Slutsatsen kan svårligen bli något annat än att detta avvisande av det egna rödgröna regeringsblockets framtid kan ha bidragit negativt till förutsättningar att föra ut den rödgröna regeringens politik till väljarna.

5.1.4. *It's the unjust economy, stupid!*

Som vi visar i kapitel 2 och 3, och som statsvetaren Cas Mudde beskriver det, har det nyliberala systemskiftet och mittenorienteringen bäddat för högerpopulismens frammarsch och socialdemokratins fall i flera länder.²²⁵ Enligt Mudde har den socioekonomiska konflikten kring omfördelning och jämlikhet allt mer blivit en teknokratisk, snarare än ideologisk fråga. Jämlikheten är vid varje läge underordnad en ekonomisk politik som styr mot lägre statsskuld och låg inflation, till priset av en hög arbetslöshet och stagnerande offentliga investeringar.²²⁶ Det är denna desarmering av höger–vänsterskalans ekonomiska konfliktdimension som öppnat upp för en förskjutning av den politiska konflikten mot andra frågeställningar.

Samtidigt ser vi att den socioekonomiska konflikten i samhället inte har upphört att existera. Ojämlikheten ökar kraftigt, välfärden urholkas och just klassamhällets svagare grupper, förlorarna i denna utveckling, går nu i strömhopp till Sverigedemokraterna. Socialdemokraterna har från 1990-talet fram till i dag grovt underskattat behovet av en egen alternativ ekonomisk politik som skulle återaktivera höger–vänsterkonflikten och förbättra vardagen och framtiden för flertalet. Ett tydligt exempel från den gångna mandatperioden är relationen mellan välfärdens behov och finansdepartementets mantra att till varje pris betala av på en redan låg statsskuld. På senare år har regeringen, som nämnts ovan, betalat av 150 miljarder på statsskulden så att den i dag ligger på den lägsta nivån på 40 år och långt under EU-genomsnittet.²²⁷ Samtidigt medger även Socialdemokraterna att samhället står inför stora utmaningar och att klyftorna växer. Det är inte svårt att förstå att arbetarklassen, sjukskrivna eller arbetslösa, vänder sig emot en politik som

trots skriande behov väljer att betala av på lån i en takt som till och med Nordeas chefekonom ser som ett potentiellt hot för samhället.²²⁸ När du inte får vård i tid, om du behöver föda i en bil, om ditt barn inte får en bra utbildning oavsett din klass, när kollektivtrafiken inte fungerar och om du själv måste sätta dig i skuld för att få ett tak över huvudet blir det bisartt att både Socialdemokraterna och de borgerliga partierna tävlar om vem som snabbast kan sänka statsskulden. Här tappar Socialdemokraterna sin egen väljarbas samtidigt som de inte har något särskilt att erbjuda allmänborgerliga väljare.

Partiledningen är självklart inte blinda inför utvecklingen i omvärlden och inför den omtumlande och nya politiska samtid som utvecklat sig när den nyliberala epoken nu utmanas. På Socialdemokraternas kongress våren 2017 gick finansministern Magdalena Andersson i sitt tal till storms mot nyliberalismen och pratade om hur "Reagan och Thatcher genomförde ett nyliberalt systemskifte i alla länder de kunde komma åt"²²⁹:

Under åttiotalet sköljde en nyliberal politisk våg över världen. Organisationer som OECD och Internationella valutafonden torgförde det nyliberala tankegodset. Budskapet var: "De fria marknadskrafterna löser världens problem, bara de släpps fullständigt fria." Det gemensamma, politiken, de demokratiska krafterna – allt detta skulle hållas kort. Nu vet vi hur det blev. Marknaden löste inte alla problem. [...] Vi ser också att stora löntagargrupper i den industrialiserade världen under hela sina yrkesliv inte har sett någon inkomstökning alls. Samtidigt har toppinkomsterna rusat iväg. Vi kan inte bortse från de ökande klyftorna när vi ska förklara den sinande tilltron till politiken. Ojämlikheten har gett ökade motsättningar. Så har nationalism och populism slagit rot och grott in. Människors misstro stavas Brexit och Trump.²³⁰

Problemet är att i samma tal berömmar Magdalena Andersson sig själv och Socialdemokraterna för den ekonomiska politik som man förde under 1990-talet, en politik som helt hade kapitulat inför nyliberalismens verklighetsbeskrivning. Under denna tid accepterade Socialdemokraterna att släppa marknadskrafterna lösa på område efter område, och framför allt på vår gemensamma och

demokratiskt kontrollerade offentliga sektor och välfärd. I vissa fall var Socialdemokraterna till och med drivande i detta systemsifte.

Det är inte förrän en bra bit in på 2010-talet som partiet har börjat omvärdera och ifrågasätta effekterna av oreglerade och vinstjagande privata marknadskrafter i det svenska skolsystemet, sjukvårdssystemet och i äldreomsorgen. Men kärnan i den ekonomiska politiken har dessvärre inte omvärderats i någon större grad. Partiet fortsätter att följa de ekonomiska ramar som sattes upp under nyliberalismens glansperiod, vilket omöjliggör en verklig politik för full sysselsättning och kraftfulla insatser för att minska den växande ojämlikheten.

Socialdemokraternas retorik kring det "starka samhället" rymmer en stor potential. Tyvärr har den hittills mestadels handlat om sociokulturella dimensioner och där syftat på hårdare tag och starkare kontroll när det kommer till migrationen, gränserna, polisen och försvaret.

Ett "starkare samhälle" kan, i motsats, bli en berättelse som drar en tydlig politisk gränslinje mellan ett starkt, jämlikt, integrerat och demokratiskt styrt välfärdssamhälle som fungerar *för de många* – och ett svagt, ojämlikt, segregat och marknadsstyrt nyliberalt samhälle som bara fungerar *för de få*. Nyanser av en sådan retorik har kunnat höras i framför allt civilminister Ardalan Shekarabis arbete kring vinstjakt i välfärden, problem vid offentliga upphandlingar och den förödelse som new public management och liknande marknadsfokuserade styrningsmetoder har skapat i den offentliga och statliga sektorn.

När nedgången för socialdemokratin i Sverige och andra länder diskuteras hänvisas inte sällan till strukturella förändringar så som urbanisering, globalisering, eller utbildningsexpansion.²³¹ Dessa processer har utan tvivel ägt rum och påverkar såväl politik och människors beteende samt deras värderingar i olika grad. Med det sagt är det ingen naturlag att socialdemokratin per automatik förlorar stöd till följd av dessa förändringar. Som vi har visat i kapitel 2 och 3 har dagens politiska landskap och samhällsutmaningar skapats genom ett politiskt projekt som förskjutit makt från arbete till kapital. Politik gör skillnad. En annan utveckling för socialdemokratin är möjlig – om partiet väljer en annan politik.

Vår bedömning är att socialdemokratin

Vår bedömning är att socialdemokratin inte ligger i, utan tvärtom är hotad av, den inslagna vägen med en strukturellt åtstramad ekonomisk politik.

framtid inte ligger i, utan tvärtom är hotad av, den inslagna vägen med en strukturellt åtstramad ekonomisk politik och en strävan att förvalta genom att bilda mittenregeringar. Vill socialdemokratin inte ändra sin politik, är samarbetet med högern den enda vägen att få majoritet framöver. Men som vi redan har konstaterat är mittenpolitiken en återvändsgränd. Målet för socialdemokratin måste vara att växa, att stärka sin identitet – inte att utöka det egna blocket genom att sträcka ut handen till högerliberala partier, och därigenom förstärka den otydlighet som Socialdemokraterna kämpar med.

Allt pekar på att den enda möjligheten för att kunna vända Socialdemokraternas tillbakagång är att med hjälp av en reviderad ekonomisk politik inta en tydlig vänsterposition och samla en vänstermajoritet i Sverige. Det betyder inte att frågor som migration, integration eller lag och ordning ska lämnas obesvarade. Men att spela på motståndarnas planhalva förutsätter att man först bygger upp spelet på den egna planhalvan för att sedan gå till anfall. Framgång kräver en strategi baserad på en idé om det egna laget. Politiken, inte makten, är nyckeln till framgång.

5.2. Brutna vingar och de höga förväntningarnas missnöje

För de andra progressiva och rödgrönrosa partierna gav valet olika besked. Miljöpartiet klarade sig över riksdagsspärren men gjorde ett uselt val, Feministiskt initiativ utraderades nästan fullständigt och Vänsterpartiets framgångar skapade ändå missnöje i partiet.

5.2.1. Miljöpartiets lättnad

Efter den stora besvikelsen i valet 2014 väntade en tuff mandatperiod för Miljöpartiet. Utförsäljningen av de tyska kolgruvorna, den fortfarande existerande Brommaflygplatsen och den dramatiska omläggningen av asyl- och gränspolitiken är några pusselbitar som förklarar partiets rejäla uppförsbacke sedan 2014. Miljöpartiet lyckades med väldigt lite marginal stanna kvar i riksdagen, mycket tack vare stödröster från de andra rödgröna väljarna och ett oväntat medialt fokus på klimatfrågor till följd av en rekordvarm sommar med skogsbränder. 4,4 procent är ett katastrofval för Miljöpartiet men man bör vara lättade över att man är kvar i politiken på riksnivå.

Det är dock inte enbart sakfrågespecifika utvecklingar under den senaste mandatperioden som lett till Miljöpartiets långsamma erosion. Partiet har förlorat sin ställning inom miljörörelsen och därmed en lojal väljar- och medlemsbas.²³² Partiets politik i regeringsställning, som bröt ovan nämnda vallöften från valrörelsen 2014, måste ses som en orsak till denna utveckling. Det verkar som om partiet inte bara tappade trovärdigheten hos allmänheten utan även i de egna leden, vilket inte minst blev tydligt när fyra riksdagsledamöter informellt lämnade riksdagsgruppen under mandatperioden.²³³

Miljöpartiet har också fått konkurrens av Vänsterpartiet inom miljö- och klimatfrågor. Vidare hade Miljöpartiet svårt att förklara varför klimatgasutsläppen inte sjunker trots partiets regeringsställning.²³⁴ Detta sammantaget omöjliggjorde för Miljöpartiet att bibehålla det redan låga stödet från 2014.

5.2.2. Feministiskt initiativs totala genomklappning

För Feministiskt initiativ är valresultatet på 0,5 procent ett ännu hårdare slag. Efter en oväntat framgångsrik valrörelse 2014 som bland annat innehöll nya metoder för mobilisering (exempelvis "Homepartys"), ett stort mobiliserande engagemang, mycket utrymme i debatten för det då nya uppstickarpartiet och en mycket populär partiledare – var valrörelsen 2018 den totala motsatsen. Trots #metoo-rörelsens genomslag under hösten 2017 och trots att uppstickaren

jämställdhet blev väjarnas tredje viktigaste fråga i valet, så utraderades Feministiskt initiativ nästan fullständigt.

I valet 2014 skapades en stark polarisering mellan Feministiskt initiativ och Sverigedemokraterna på den sociokulturella GAL–TAN-skalan, partierna blev varandras tydliga motpoler. I valet 2018 var det flera partier som hade Sverigedemokraterna som sin huvudmotståndare och slogs mer aktivt mot Sverigedemokraterna, exempelvis Vänsterpartiet, Centerpartiet och delvis Socialdemokraterna under sin slutspurt. Samtidigt fick den klassiska höger–vänsterkonflikten också mycket mer genomslag i valrörelsen 2018 än under 2014, vilket missgynnar ett parti som Feministiskt initiativ som har påstått sig stå över den konflikten och varken vara vänster eller höger.

Problemen för Feministiskt initiativ kan också delvis förklaras av att andra partier har blivit mer profilerade i jämställdhetsfrågor och feministisk politik, främst Vänsterpartiet. Feministiskt initiativ uppfattades inte längre som unikt på samma sätt som det gjordes 2014. Dessutom har Feministiskt initiativ under fyra år hållit rätt låg profil i den politiska debatten, vilket är förvånande med tanke på #metoo-skandalerna exempelvis, men här har det nog saknats organisatoriska strukturer för att lyckas bygga upp en bredare förankring i samhällsdebatten. Man kan också undra om inte Feministiskt initiativ hade tjänat på ett valtekniskt samarbete med något av de andra rödgröna partierna.

5.2.3. Vänsterpartiets nya roll som kamrat "24 procent"

Vänsterpartiet är en av valets vinnare med en ökning på 2,3 procent från 5,7 till 8 procent. Bara Centerpartiet har ökat mer i relation till förra valets resultat. Samtidigt råder de höga förväntningarnas missnöje inom Vänsterpartiet eftersom opinionsmätningarna hade förutspått en röstandel på upp mot 11 procent.

Vänsterpartiet gjorde mycket rätt i valrörelsen. Man hade ett tydligt fokus på jämlikhet och ett genomgående klassperspektiv som kombinerades med en pragmatisk inställning till politik och budgetförhandlingarna med regeringen för att attrahera socialdemokratiska väljare. Därtill drev

man identitetsförstärkande radikala förslag så som arbetstidsförkortning och ett förstatligande av elnätet.

Med Miljöpartiet försvagat och ett krisande Socialdemokraterna fanns ett guldläge att lyfta partiet till ett tvåsiffrigt resultat. Så varför ökade inte Vänsterpartiet mer? Två huvudförklaringar kan nämnas. För det första har Vänsterpartiet fortfarande svårt att locka röster inom arbetarklassen och bland LO-medlemmar även om man enligt vallokalsundersökningen gick framåt i dessa grupper. För det andra – vilket hänger ihop med en fortfarande svag förankring hos vänsterlutande socialdemokrater – missgynnades Vänsterpartiet av Socialdemokraternas framgångsrika slutspurt.

Som vi skriver i kapitel 5.1 lyckades Socialdemokraterna utnyttja och förstärka höger–vänsterkonflikten i valets slutspurt. Detta i kombination med hotet att Sverigedemokraterna kunde bli största parti talar för att vi såg en form av taktikröstning som kallas ”styrkeröstning” eller ”storleksröstning” – där vissa väljare vill ”stärka det egna blockets slagkraft genom att stödja blockets största parti”.²³⁵ Vi kan i valet 2018 ha sett en ”kamrat 24 procent”-effekt i slutspurten, där vänstersocialdemokrater som tidigare hade övervägt att rösta på Vänsterpartiet övertygades dels av Socialdemokraternas vänstersväng och dels behovet av att bibehålla Socialdemokraterna som största parti. Vänsterpartiet såg tidigt ut att göra sitt bästa val på länge, och många väljare kan nog ha resonerat att det då var viktigare att säkerställa socialdemokratins ställning i det politiska landskapet.

5.3. Sverigedemokraterna – de besvikna vinnarna

Valet 2018 innebar en kraftig ökning i procentandelar och mandat för Jimmie Åkessons parti, men blev inte det jordskredsval Sverigedemokraterna och deras sympatisörer hade hoppats på. Däremot befäste man sin position som landets tredje största parti. Att många sverigedemokrater ändå blev besvikna säger mycket om positionen partiet har fått i svensk politik och de förväntningar som hade byggts upp. Sverigedemokraterna hade flera omständigheter man kunde dra fördel av under mandatperioden. Högerpopulismen och

auktoritära ledare är på frammarsch runt om i världen. Den dramatiska, europeiska migrationskrisen 2015 satte gränsfrågor på agendan och ledde till att 160 000 asylsökande sökte sig till Sverige bara under det året. Invandringsfrågan kom därav att dominera den politiska dagordningen, och frågor som integration och kriminalitet gavs stort utrymme under mandatperiodens andra del.

En annan faktor bakom Sverigedemokraternas fortsatta styrka, som 2018 års valrörelse gjorde särskilt tydlig, är partiets stora framsteg med att bygga en folkrörelse kring en positiv bild av Sverigedemokraterna som ett parti för vanligt folk, vilket journalisten Eric Rosén beskriver i sitt reportage om den sverigedemokratiska valrörelsen.²³⁶ Även Katalys Daniel Suhonen menar att Sverigedemokraterna hotar att ta över rollen som folkrörelseparti från Socialdemokraterna.²³⁷ Som vi visat i kapitel 4.1.3 har Sverigedemokraterna, föga överraskande, de mest lojala väljarna.

Den folkrörelsekänsla Sverigedemokraterna bygger upp återfanns inte bara på gator och torg under valrörelsen, utan formerar sig i allt högre utsträckning på nätet: partiets politik, dess självbild och stolthet över att uppleva sig som den sanna oppositionen till etablissemangen, kommuniceras, sprids och etableras inte minst på alternativa nyhetssajter och sociala medier.²³⁸ Här formas, enligt forskarna Gabriella Elgenius och Magnus Wennerhag, en kollektiv identitet.²³⁹ Dagens Nyheter presenterade strax innan valet en granskning av politiska aktörers närvaro och interaktioner på sociala medier. Granskningen slog fast att högerpopulistiska grupper och sidor helt dominerar på sociala medier som Facebook. I valrörelsen 2014 och fram till hösten 2015 var vänsterlutande sidor, framför allt Feministiskt initiativ och vissa antirasistiska grupper som ”Inte rasist, men ...”, de stora vinnarna på Facebook. Exempelvis dominerade Feministiskt initiativ valrörelsen 2014 på Facebook och partiet hade fler interaktioner än de fyra allianspartierna tillsammans. Denna roll har högerpopulistiska grupper, med hjälp av Sverigedemokraterna, nu tagit över.²⁴⁰ Mätt i antal interaktioner har högerpopulistiska sidor vuxit konstant sedan riksdagsvalet 2014 och i juli 2018 gick högerpopulistiska sidor till och med om Sveriges tio största riksmedier på Facebook.²⁴¹ Det är genom en stor satsning på

Sverigedemokraterna hotar att ta över rollen som folkrörelseparti från Socialdemokraterna.

digital kommunikation som Sverigedemokraterna har lyckats etablera sig som en dominerande aktör på sociala medier, alltid kopplad till andra till synes "oberoende" högerpopulistiska sidor.²⁴² Partiet bygger en folkrörelse både i det materiella och det virtuella samhället.

Som vi sett ovan hade Sverigedemokraterna ett guldläge inför riksdagsvalet 2018. Och partiet hade naturligtvis betydande framgångar. Ändå har eftervalsdebatten präglats av en viss besvikelse över partiets resultat. Vi vill lyfta fram fem, enligt oss, centrala teser om varför det inte gick ännu bättre för Sverigedemokraterna när valet skulle göras.

För det första levde höger–vänsterkonflikten i allra högsta grad under valrörelsens sista veckor. Som vi påpekat i kapitel 3 och i vår valanalys av riksdagsvalet 2014, *Utan segel i vänstervinden*, gynnas Sverigedemokraterna av en försvagad höger–vänsterkonflikt. Framför allt Socialdemokraternas valspurt, med en tydlig konfliktlinje gentemot borgerlighetens skattesänkningar och Sverigedemokraternas högerpolitik i ekonomiska frågor, förtydligade skiljelinjerna mellan vänster- och högern sidan i politiken. Vidare blev Sverigedemokraternas hjärtefrågor som invandring, integration och lag och ordning underordnade i valrörelsens slutskede. Mycket tack vare Socialdemokraternas valspurt.

För det andra har Sverigedemokraterna, till skillnad från i valet 2014, fått konkurrens i såväl den sociokulturella konfliktlinjen om hårdare tag mot invandring och kriminalitet, som den konservativa positionen i jämställdhetsfrågor. Moderaterna och Kristdemokraterna har både profilerat sig allt tydligare som förespråkare för

en mer konservativ och restriktiv politik i dessa frågor. Sverigedemokraterna får därmed allt svårare att framställa sig som det enda alternativet gällande invandringskritik och motstånd mot en feministisk politik.

För det tredje hade Sverigedemokraterna, under valrörelsens slutfas, svårt att hantera attacker mot partiets ekonomiska politik. Socialdemokraterna pressade Sverigedemokraterna upprepande om partiets hål på 30 miljarder i partiets budgetförslag.²⁴³ I detta ljus framstod Sverigedemokraternas vallöften till exempelvis pensionärer som luftslott, vilket Socialdemokraterna inte missade att lyfta fram.²⁴⁴ Även internt har Sverigedemokraternas hantering av den egna ekonomiska politiken i valrörelsen ifrågasatts.²⁴⁵

För det fjärde underskattade Sverigedemokraterna nog dels de starka negativa reaktionerna på partiets skrivningar i principprogrammet om att inskränka möjligheterna till dubbla medborgarskap²⁴⁶, och dels Socialdemokraternas riktade kampanjer mot partiets kvinnosyn i frågor om abort, sambeskattnings och föräldraförsäkringen.²⁴⁷ Enligt Aftonbladet anser vissa sverigedemokratiska valarbetare att det var på grund av dessa frågor partiet tappade väljare de sista veckorna innan valet.²⁴⁸ Här lyckades Socialdemokraterna greppa Sverigedemokraternas akilleshäla.²⁴⁹

5.4. Det borgerliga samarbetet i upplösning: Alliansens sista val

Tre av de fyra borgerliga partierna går framåt i valet. Ändå kan den samlade borgerligheten ses som riksdagsvalets stora förlorare. Moderaterna tappar mest av alla riksdagspartier. Att det borgerliga blocket dessutom inte lyckas att bli större än det rödgröna efter fyra år i opposition till en regering med historiskt svagt stöd i riksdagen är inget annat än ett misslyckande.

Moderaterna är ett djupt splittrat parti med en ljusblå liberal falang och en mörkblå konservativ. Under Anna Kinberg Batras ledning störtök partiet i opinionen efter hennes öppning mot Sverigedemokraterna i början av 2017, vilket ledde till ett öppet bråk och intern kris i partiet.²⁵⁰ Efter att Ulf Kristersson blev vald till partiledare, mindre än ett år före valet, verkade det som att den interna krisen hade lugnat

Borgerligheten är således splittrad, alla delar står dock på samma sida i den ekonomiska politiken.

sig. Men de interna meningsskiljaktigheterna tycks ha lett till att moderaterna inte vågade ta i sakfrågor. Istället satsade man på personen Ulf Kristersson i något som liknade en personfixerad presidentvalskampanj.²⁵¹ Valsloganen "Vi tar tag i Sverige" och fokus på invandring och integration lyckades inte lyfta partiet under valrörelsen. Moderaterna blödde väljare både högerut till Sverigedemokraterna och mot den liberala mitten i Centerpartiet.

Centerpartiet och Kristdemokraterna är borgerlighetens stora vinnare i riksdagsvalet. Centerpartiet gynnades med stor sannolikhet av sitt tydliga avståndstagande från Sverigedemokraterna och en tydlig liberal agenda i nästan alla frågor, som har uppfattats vara konsekvent över en längre tid. Kristdemokraterna kan ha stärkts genom sin tydligare positionering till höger om de andra borgerliga partierna, bland annat när man lyfte ett nykonservativt perspektiv på jämställdhet och flörtade med en högerpopulistisk antifeminism, till exempel i sitt krig mot det så kallade "genusflummet". Kristdemokraterna valde också helt rätt fokusfråga i valrörelsen, det vill säga sjukvården, där man med sitt förslag om förstatligande tog initiativ i frågan och framstod som brytare av status quo. Både Annie Lööf och Ebba Busch Thor lyckades dessutom vara väldigt närvarande i debatterna och kunde bygga på ett högt – för Busch Thor stadigt växande – förtroende hos väljarna. Kristdemokraterna är det parti i borgerligheten som har gått längst i att deklarera sin öppenhet mot Sverigedemokraterna och det är inte omöjligt att Kristdemokraterna, efter en mandatperiod där partiet i nästan alla mätningar hamnat under riksdagsspärren, fick stödröster

från sverigedemokratiska sympatisörer för att hålla kvar partiet i riksdagen.

Om Liberalerna finns inte mycket att säga. Partiet ökade med bara 0,1 procent och har varit relativt bleka både under mandatperioden och i valrörelsen.

Kristdemokraternas och Centerpartiets framgångar samt Moderaternas kräftgång förstärker borgerlighetens djupa splittring i inställningen till Sverigedemokraterna. Både inom Kristdemokraterna och Moderaterna finns högljudda röster som vill närma sig Sverigedemokraterna för att kunna bilda en högerregering. Centerpartiet och i mindre utsträckning Liberalerna vann däremot i valrörelsen på en tydlig profilering mot Sverigedemokraterna. Framför allt Annie Lööf och Centerpartiet målade upp sig som den stora motparten till sverigedemokratiska värderingar och politiska förslag längs den sociokulturella konflikten. Jan Björklund ställde också upp liberalismen och nationalismen som ideologiska motpoler och framhävde Liberalerna som ett EU-vänligt parti i kontrast till Sverigedemokraternas EU-skepticism.

Att det borgerliga blocket inte lyckades bli större än de rödgröna förvärrar naturligtvis motsättningarna inom borgerligheten. Det är nu omöjligt att bilda en Alliansregering utan att svika stora väljargrupper. Söker man stöd över blockgränserna lär Moderaterna och Kristdemokraterna få problem i de egna leden och bland de egna väljarna. Öppnar man upp för Sverigedemokraterna hamnar Centerpartiet och Liberalerna i en sannolikt förödande svekdebatt. Det finns med andra ord goda skäl att misstänka att detta var Alliansens sista val

Borgerligheten är således splittrad i tre delar: ett liberalt med Centerpartiet och Liberalerna i främsta ledet, ett konservativt med Kristdemokraterna och en stark falang inom Moderaterna, samt ett nationalistiskt bestående av främst Sverigedemokraterna. Alla delar står dock på samma sida i den ekonomiska politiken.

3

**»Om inte
socialdemokratin
gör sig av med
åtstramningspolitiken
kommer väljarna
göra sig av med
socialdemokratin.«**

JEREMY CORBYN

6. Slutsatser: Tre områden för socialdemokratisk förnyelse

Katalys har tre övergripande rekommendationer till socialdemokratin och LO-förbunden för att ha chansen att forma en progressiv framtid och vinna majoritet i valet 2022.

I. Ett socialdemokratiskt Sverige kräver reformer och en ny ekonomisk politik

Det är helt uppenbart att grundförutsättningen för att socialdemokratin ska kunna bryta dagens starka högermajoritet i riksdagen är en ny ekonomisk politik. Socialdemokratin behöver slå sig fri från den nyliberala tvångströjan som infördes med 1990-talets saneringspolitik. Den nuvarande ekonomiska politiken med starkt fokus på åtstramning och avbetalning av statsskulden, där centrala kollektiva behov och investeringar får stå tillbaka, blir en effektiv hävstång för att försvaga arbetarrörelsens och socialdemokratins långsiktiga förtroende.

Under den gångna mandatperioden har den socialdemokratiskt ledde regeringen sparat 166 miljarder kronor och betalat av 150 miljarder på statsskulden.²⁵² Skulden är nu den lägsta sedan 1977 och ligger på cirka 25 procent av BNP. Prognoser pekar dessutom på att statskulden kommer sjunka till 17 procent 2021.²⁵³ Sverige har redan en av EU:s minsta statsskulder och man måste ifrågasätta rimligheten i att ytterligare betala av på denna skuld.

Minskandet av statskulden måste ställas mot stora välfärds- och investeringsbehov som Sverige har de kommande åren. Som Nordeas chefsekonom Annika Winsth skrev i en debattartikel i Dagens Industri våren 2018:

När politikernas mantra, i stort oavsett parti, är att den som sparar mest också tar störst ansvar riskerar vi att bli dumsnåla. Även avbetalningar på statskulden har en alternativ kostnad i form av minskat reformutrymme. Med tanke på den låga skuldnivån

är det enligt min mening bättre att fundera på vilka investeringar som behövs för att rusta Sverige och svenska folket för framtiden.²⁵⁴

Vi kan inte annat än instämma i denna bedömning och önska att arbetarrörelsen får samma insikt. Vi ser hur behoven i den offentliga välfärden kommer att vara monumentala de kommande decennierna. SKL bedömer att enbart till 2021 behövs 37 miljarder för att klara dagens åtaganden.²⁵⁵ Välfärden behöver helt enkelt mer resurser i massiv skala bara för att behålla nuvarande standard och det kommer krävas mycket stora investeringar om man vill höja standarden och personaltätheten i delar av välfärden som fått revor eller där det av andra skäl behövs förbättringar. Lägg därtill den omfattande bristen på till exempel lärare och sjukvårdspersonal som kommer kräva både lönesatser och förbättrad arbetsmiljö för att locka tillräcklig med kvalificerad personal. Som vi tidigare nämnt behöver 187 000 lärare rekryteras till 2031,²⁵⁶ samtidigt som 40 000–45 000 sjuksköterskor behöver rekryteras det kommande decenniet (se avsnitt 2.3).²⁵⁷

Sverige står inför ett vägval mellan stora investeringar i den gemensamma välfärden eller stora skattesänkningar för ett fåtal. Men för att ge trovärdighet åt socialdemokratins alternativ och en politik som kan möta människors rättmätiga krav på en välfärdsstat, måste samhället klara av att göra de investeringar som krävs. Detta kräver, menar vi, att Socialdemokratin omprövar den ekonomiska politik som har lett till en situation med skenande ojämlikhet och en välfärdsstat som går på knäna. 1990-talets lösningar fungerar inte för 2020-talets utmaningar.

En ny ekonomisk politik

Kärnan i en ny ekonomisk politik syftar till att ge socialdemokratin redskap att föra en politik som klarar av att ta i tu med samhällets utmaningar. En sådan ekonomisk politik behöver ett nytt finanspolitiskt ramverk som tar bort överskottsmålet och låter statens ekonomi gå plus minus noll under en konjunkturcykel, istället för att gå med 0,35 procents överskott.

Staten behöver också skaffa sig möjligheter till låneinvesteringar och statlig kreditgivning till bostadsbyggande och klimatomställning som ligger utanför driftsbudgeten. Vi ser stora samhällsbehov de kommande decennierna som gör att ett omfattande investeringsprogram behövs. Här måste samhället skapa de politiska verktyg som behövs för att kunna låneinvestera.

För att klara välfärdens utmaningar, den växande ojämlikheten och den otrygghet som spridit sig i landet behöver socialdemokratin också ta fram en ny skattepolitik som syftar till att kraftigt förstärka de offentliga finanserna och motverka dagens ojämlikhet. Skatteinkomsterna har kraftigt sjunkit som andel av BNP sedan 2000 och bör stiga om välfärden skall klaras. Men det är inte givet att höjningarna av skatter måste tas på samma sätt som sänkningarna genomförts på. Det finns möjligheter att bibehålla en del av de sänkningar av inkomstskatterna som gjorts och ta ut en större del av höjningarna på kapitalinkomster, fastigheter, miljöfarlig verksamhet och konsumtion. Dagens ojämlikhet och bristande välfärd, samt obalanser mellan arbets- och kapitalinkomster gör att socialdemokratin måste utarbeta en ny skattepolitik.

**Dagens ojämlikhet och
bristande välfärd, samt
obalanser mellan arbets-
och kapitalinkomster gör
att socialdemokratin måste
utarbeta en ny skattepolitik.**

Centrala reformområden

Förutom ny ekonomisk politik och ett nytt skattesystem finns ett antal andra områden där socialdemokratin behöver nya svar och lösningar.

■ **Nytt pensionssystem.** Som Katalys med flera visat genererar dagens pensionssystem allt för låga pensioner till hundratusentals människor.²⁵⁸ Systemet är ohållbart och behöver förstärkas. Pensionerna måste höjas. Vi tror att dagens system är en starkt bidragande orsak till den politiska instabilitet och den högerradikala nationalismen som växt, inte minst inom LO-leden.

■ **Ny social bostadspolitik.** Det råder bostadsbrist i 93 procent av Sveriges kommuner.²⁵⁹ Enligt boverket behövs det byggas cirka 535 000 bostäder mellan 2018 och 2025, vilket är långt mer än vad de planer som i dag finns siktar på.²⁶⁰ Samtidigt sjunker byggkonjunkturen just nu och det är uppenbart att marknaden inte själv kommer kunna lösa bostadskrisen. Högerns svar är marknadshyror. Socialdemokratins linje bör vara att samhället måste träda in och på nytt ta huvudansvaret för bostadsförsörjningen.

■ **Demokratiserat arbetsliv.** Makten över arbetsmarknaden har förskjutits till arbetsgivarnas fördel. Dagens verklighet med behovsanställningar, ofrivilliga deltider, delade turer, allmän visstid och hyvling av anställningskontrakt gör att löntagarnas ställning måste stärkas efter decennier av maktförskjutning.

■ **Klimatomställningen.** Den klimatomställning som krävs för att rädda jorden som en bebolig plats för kommande generationer kräver massiva insatser i en aldrig tidigare skådad skala. Här behöver arbetarrörelsen tydliggöra sin position, komma med egna gröna förslag och presentera en sammanhållen klimatpolitik.

■ **Ny regionalpolitik.** Välfärden är inte tillräckligt god i hela landet och dessutom betalar i dag de med den sämsta servicen de

högsta kommunalskatterna. Kommunal-
skatterna är dessutom starkt regressiv.
Detta måste ändras. Statens åtagande måste
förstärkas i hela landet för att skapa likvärdiga
livsvillkor, sjukvård, skola och statlig service.
Diskussionerna om statlig och likvärdig
kommunalskatt bör föras.

II. En arbetarrörelse som vill vinna måste satsa på långsiktig opinionsbildning

Sedan 1970-talet och löntagarfondsstriden har
näringslivet och arbetsgivarorganisationerna
genomfört ett omfattande påverkansarbete och en
aggressiv opinionsbildning. De har varit uthålliga,
långsiktiga och målmedvetna. På många sätt kan
man säga att högern på detta sätt dominerat den
avgörande opinionsbildningen i Sverige i flera
decennier.

Därtill har socialdemokratin under lång tid
tagit sina egna traditionella väljargrupper för
givna och minskat sin dagliga närvaro i debatten
och vardagslivet genom en försvagad och nedlagd
A-press, medan de borgerliga dagstidningarna
kvarstått och vi de senaste åren sett hur
exempelvis Sverigedemokraterna satsat stort på
en omfattande digital opinionsbildning.²⁶¹ Vi ser
i dag hur arbetarrörelsens idéer pressas tillbaka,
samtidigt som borgerligheten befäster sin ställning
och högerextrema konspirationsteorier får fotfäste
bland stora grupper i samhället.

Socialdemokratiska partiets egen opinionsbildande kraft måste tas tillvara

Socialdemokraterna har som parti en enorm
kraft att sätta den politiska dagordningen och
tvinga andra partier och politiska aktörer att
förhålla sig till partiets förslag och visioner. I dag
ser vi inte att partiet tar tillvara på den positionen.
Man missade länge möjligheterna att driva opinion
i viktiga frågor som vinster i välfärden och de
växande ekonomiska klyftorna. På så sätt missar
det socialdemokratiska partiet möjligheten att
på egen hand påverka dagordningen. I starkt
reaktionära tider måste arbetet med att själv
sätta agendan i en rad centrala frågor, och göra
det under lång tid, ses som en avgörande faktor
för framgång.

Vi tror att förmågan att väcka en livaktig politisk rörelse är arbetarrörelsens största möjlighet till framgång.

Partiet måste återuppstå som parti och kan
inte längre fortsätta att nästan enbart stå på ett
förvaltande och ett regerande ben. Partiet måste
i framtiden själv bygga en styrka att kunna driva
opinion, påverka debatten och utmana status
quo med radikala förslag och visioner mer lång-
siktigt. I det nya politiska landskap vi ser bör det
socialdemokratiska partiet tydligt klargöra vems
intressen man företräder och vems intressen man
utmanar. Socialdemokraterna har allt att vinna
på att liksom i frågan om Sverigedemokraternas
inflytande i slutskedet av valrörelsen 2018 vara
mycket tydliga i var man drar sina politiska
gränser. Sådana skarpa skiljelinjer bör konstrueras
och kommuniceras.

Arbetarrörelsens opinionsbildning måste utgöras av många röster

Vi vet sedan tidigare att näringslivet har ett
stort övertag i den långsiktiga opinionsbildningen.
Enligt en rapport från Arena har näringslivet
20 gånger mer opinionsbildningspengar till sitt
förfogande än arbetarrörelsen.²⁶² Med en sådan
ojämn spelplan är det självklart att dagordningen
riskerar att fortsätta kantra. Inte för att högern
har bättre argument utan för att de kan dopa sina
åsikter med pengar och föra ut dem med avlönade
opinionsbildare.

Ett framgångsrecept för högern har varit att
ha många olika röster och avsändare som drar
opinionen åt samma håll. Vår slutsats är att det
inte räcker med Socialdemokraterna och LO i
sig själva, utan arbetarrörelsen måste satsa på
fristående tankesmedjor, forskningsinstitut
och medieplattformar även inom andra delar av

rörelsen. Arbetet måste också bygga på samarbeten och synergier med andra progressiva politiska krafter och rörelser.

Arbetarrörelsen bör arbeta långsiktigt med egna medier

Nästan 30 år efter att A-pressen lades ner och 18 år efter att dagstidningen Arbetet upphörde att komma ut har vi en situation där arbetarrörelsen i stort sett lämnat scenen som kraftfull tidningsägare som tar matchen om den politiska dagordningen. Istället för ifrån vänster, blir de liberala och konservativa papperstidningarna och mediehusen framför allt utmanade av högerextrema och sverigedemokratiska "alternativmedier" som oftast utgör konspiratoriska propagandaorgan för sina rörelser, och plattformar för hets, hot och hat.

På vänstersidan har vi fortfarande en stark röst i Aftonbladets ledar- och kultursida, men de socialdemokratiska ledarsidorna i landet utgörs med några få undantag av mycket små ledarredaktioner som i dag oftast är uppköpta av de dominerande borgerliga mediehusen och helt beroende av presstödet för sin existens. LO och Kommunal beslutade strax efter valet 2018 tillsammans med mediehuset Schibsted att lägga ner politiksjajten Politism.²⁶³ Denna utveckling gör oss oroade över vilken analys fackföreningsrörelsen gör av framtiden. Vi ser det som oerhört viktigt att facken kraftfullt flyttar fram sina positioner om vi ska kunna vända utvecklingen och högerdominansen i medierna och det offentliga samtalet.

Arbetarrörelsen, både LO:s fackföreningar och det socialdemokratiska partiet, bör skyndsamt utreda och starta en långsiktig satsning på att bygga upp nya och stödja befintliga opinionsbildande verksamheter. Dessa kan – fritt och oberoende men med en klar vänsteragenda – stärka arbetarrörelsens position i det offentliga samtalet. Det handlar om satsningar på grävande journalistik, åsiktsjournalistik, tankesmedjeverksamhet, bokutgivning och opinionsbildning, utredningsverksamhet och forskning som på olika sätt och i samverkan kan flytta dagordningen åt vänster och utgöra ett seriöst alternativ till de liberala respektive konservativa medierna, samt utmana de högerextrema alternativmedierna.

III. En starkare socialdemokrati i Sverige kräver en levande folkrörelse

I valrörelsens slutskede visade tiotusentals socialdemokratiska aktivister och LO-förtroendevalda vilken enorm kraft det finns när en arbetarrörelse kommer igång. Vi tror att förmågan att väcka en livaktig politisk rörelse är arbetarrörelsens största möjlighet till framgång. Valrörelsen i Sverige 2018 visade – liksom radikala uppsving i Storbritannien, Portugal och USA visar – att människor vill engagera sig i ett motstånd mot vår ojämlika och reaktionära samtid och för en progressiv framtid.

Men rörelsen måste hänga ihop med resten av partiet och med politiken. Det är inte en kampanjverksamhet som kan manas fram vart fjärde år. Arbetarrörelsen är ingen pop up-verksamhet som kan kommenderas fram. Ska arbetarrörelsen förnyas, locka stora mängder medlemmar och aktiva måste man också förnya sina arbetsformer på ett sätt som gör att unga och medelålders människor mitt i arbetsliv och studier vill engagera sig. Människors kraft måste tas tillvara och politiken måste vara konsekvent och hålla ihop. För en rörelse är det skadligt med en flipflop-politik framtagen av konsulter med räknesticka som kompass.

En socialdemokrati och arbetarrörelse som visar att man utmanar status quo med dels en ny ekonomisk politik och dels genom att driva en långsiktig opinionsbildning, har också möjlighet att mobilisera den helt nödvändiga folkrörelsen som kan bära fram socialdemokratien och skapa en majoritet för en progressiv demokratisk vänsterpolitik.

Behandla inte medlemmarna som en belastning

För att Socialdemokratien ska kunna bli en levande rörelse måste partiets ledning sluta betrakta medlemmarna och dess åsikter som en belastning. I en lång rad frågor de senaste partikongresserna har partiledningen agerat på ett sätt som inte tagit vara på medlemmarnas engagemang i frågor som vinster i välfärden, delad föräldraförsäkring och migrationspolitiken. För att människor ska vara beredda att ge sin tid och sitt engagemang måste partiet bli mer lyhört och demokratiskt. Socialdemokraterna bör använda

sig av möjligheten att oftare använda beslutande medlemsomröstningar för att ta reda på vad medlemmarna tycker och aktivera medlemmarna i den politiska beslutsprocessen. De flesta som går med i det socialdemokratiska arbetarepartiet är intresserade av politik. Ändå är det politiskt aktiva livet i Socialdemokraterna ganska fritt från politiska debatter, ställningstaganden och idéverkstäder. Vi tror att många medlemmar och sympatisörer skulle kunna lockas av om partiet gav större möjligheter att tillsammans med andra utveckla politiska reformförslag och delta i partiets idéutveckling.

Öppna kandidaturer till ledningen och direktval till partiledarposten

De svenska socialdemokraterna har i dag en av den demokratiska världens mest slutna valprocesser till partiets tyngsta uppdrag. Vid de tre senaste partiledarskiftena när Mona Sahlin, Håkan Juholt och Stefan Löfven tillsattes valde partiet att ha slutna processer med nomineringar till valberedning och omröstning på partikongressen (vid valet av Stefan Löfven agerade verkställande utskottet valberedning och partistyrelsen bekräftade valet). Öppna kandidaturer som blivit legio i Centerpartiet, Vänsterpartiet, Liberalerna, Kristdemokraterna och Miljöpartiet ger möjlighet för kandidater att presentera sina program och idéer och medlemmarna att engagera sig. När Angela Merkel nu aviserat sin avgång som partiordförande för CDU inställde sig efter ett par veckor ett tiotal kandidater till den öppna process som de tyska kristdemokraterna använder för att utse en ny ledare.

Här bör Socialdemokraterna nu modernisera partiet. Öppna kandidaturer med debatter mellan kandidaterna är helt väsentligt för att medlemmar och sympatisörer ska kunna ta ställning. Öppna processer kan kombinera en beslutande medlemsomröstning med ett bekräftande kongressbeslut. Men den ålderdomliga modellen med hemliga kandidater och kongressvoterings utan betydelse måste få ett slut. Partiledarval är alltför unika och utmärkta tillfällen att diskutera socialdemokratins vägval för att tappas bort i valprocedurer formade av partisprängningen för drygt hundra år sedan.

Den ålderdomliga modellen med hemliga kandidater och kongressvoterings utan betydelse måste få ett slut.

Partisekreteraren bör vara medlemmarnas ombud inte partiledarens

Om Socialdemokraterna vill bli ett mer dynamiskt parti som tar tillvara på möjligheten att bygga en rörelse är det väsentligt att det finns utrymme för partiet att agera som ett parti. Under de senaste mandatperioderna har partikansliet på Sveavägen 68 i Stockholm sammansmält med riksdagskansliet, dels organisatoriskt men också praktiskt. Här bör partisekreteraren få ett tyngre mandat av medlemmarna genom att bli vald av medlemmarna. I dag utses oftast partisekreteraren av sittande partiledning och valet bekräftas senare av en kongress. Men partisekreterarens roll bör stärkas och valen alltid vara medlemsomröstning med öppna kandidater på samma sätt som partiledarposten. På detta sätt kan partiet i perioder då partiet innehar regeringsmakten också låta partiet ha ett starkare eget mandat att driva frågor som kanske inte är möjliga att driva i en koalitionsregering.

Vi på Katalys är övertygade om att den svenska socialdemokratin och arbetarrörelsen står i ett avgörande vägskäl. Om man vägrar lyfta blicken och förstå vår politiska samtid – full av reaktionära utmaningar men också progressiva möjligheter – finns en stor risk att man går under som politisk kraft. Vägvalet står mellan en pasokifiering eller ett momentum för en ny politik som utmanar både den ekonomiska elitens nyliberalism och den högerradikala frammarsch som uppstått i dess kölvatten. Vi har här i det avslutande kapitlet skissat på tre områden där det behövs rejäla omtag: i den ekonomiska politiken och i ett antal sakpolitiska områden, i förhållandet till den långsiktiga opinionsbildningen och i partiets

organisatoriska struktur som i framtiden måste uppmuntra och möjliggöra en levande och engagerad politisk rörelse. Det är dags att börja bygga en ny stark socialdemokrati för det 21:a århundradet. Tiden för ständiga reträtter måste vara slut.

Slutord

I ett av sina vackraste tal från sommaren 2018 talade socialdemokraternas partiledare Stefan Löfven om "min stund på jorden" och det ansvar var och en av oss har att göra det vi tror på. Det fanns ett allvar i de orden. Den liberala demokratin är under attack på många håll, även i vårt land. Under allt för lång tid har arbetarrörelsen blundat för sin försvagning. Det har blivit en seminarieövning att sammanfatta socialdemokratins kris. Kanske har allt för många ägnat sin tid åt att mäta ut krisen, ge den ord, istället för att göra något åt den.

I den omfattande valanalys som du just läst klart har vi på Katalys gjort vårt bästa för att förklara arbetarrörelsens läge, men framförallt handlar rapporten om att ta ett avstamp för framtiden.

Vi är inte uppgivna över förutsättningarna att bedriva en progressiv fördelningspolitik och vinna val med en förnyad vital socialdemokratisk agenda. Självklart kan vi bryta dagens situation, det går, det behövs och vi har gjort det förr. Men det måste stå klart att vi inte kan förvänta oss att läget ändras om vi inte gör någonting annorlunda. Kör socialdemokratin på med samma ekonomiska politik och reformfattiga reformism, samma torra politiska språk och samma förhållningssätt till medlemmarnas inflytande, är möjligheten att allt plötsligt förändras till det bättre lika med noll.

Om vi däremot lyfter blicken, lär oss av de rörelser som både vågar förnya sina arbetsformer, släppa fram medlemmarnas kraft och ompröva en ekonomisk politik som kört fast, då kan mycket hända.

Vi har en hel värld att vinna och ingen tid att förspilla.

Det här är vår stund på jorden. ■

7. Noter

1. LO (2016), "Den ekonomiska ojämlikheten i Sverige ökar", *LO*, 24 oktober, www.lo.se/start/nyheter/kartlaggning_av_den_ekonomiska_ojamlikheten_i_sverige (hämtad 2018-10-30).
2. Nationalencyklopedin, sökord: nyliberalism, *Nationalencyklopedin*, www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/nyliberalism (hämtad 2018-08-25).
3. SCB (2018), "Skattekvot och skatteintäkter 1980–2017", *SCB*, www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/nationalrakenskaper/nationalrakenskaper/nationalrakenskaper-kvartals-och-arsberakningar/ (hämtad 2018-10-10).
4. SCB (2015), "Mest skatteavdrag till hushåll med höga inkomster", *SCB*, www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Artiklar/Mest-skatteavdrag-till-hushall-med-hoga-inkomster/ (hämtad 2018-10-28).
5. Siffran är en sammanräkning av belopp som redovisas i två olika källor, dels Skatteverkets beräkning av utgifter för rut- och rotavdrag och siffran som Svenska Dagbladet rapporterade 2017 med anledning av Skatteverket (2017), "15 miljarder kronor betalades ut för rot- och rutavdrag 2016", *Skatteverket*, 4 januari, www.skatteverket.se/omoss/press/pressmeddelanden/2017/2017/15miljarderkronor-bealadesutforrotochrutavdrag2016.55c1163881590be297b55c8f.html (hämtad 2018-10-30). Bratt, Frida (2017), "Skräcksiffran: Kostnaden för ränteavdraget skenar", *Svenska Dagbladet*, 27 september, www.svd.se/skracksiffran-kostnaden-for-ranteavdraget-skenar (hämtad 2018-10-28).
6. Socialstyrelsen (2018), "Statistik om ekonomiskt bistånd 2017", *Socialstyrelsen*, 11 oktober, www.socialstyrelsen.se/statistik/statistikefteramne/ekonomiskt_bistand (hämtad 2018-10-30).
7. Regeringen (2014), "Inkomster", *Regeringskansliet*, Prop. 2014/15:100, www.regeringen.se/49c85a/contentassets/16577670d2c147cb9db90a39e70a549f/kapitel-6-inkomster (hämtad 2018-10-30).
8. SCB (2017), "Företagens vinster ökar på lönernas bekostnad", *SCB*, 19 april, www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2017/Foretagens-vinster-okar-pa-lonernas-bekostnad/ (hämtad 2018-10-28).
9. Therborn, Göran (2018), *Kapitalet, överheten och alla vi andra*, Arkiv förlag, s. 20.
10. Ibid., s. 97.
11. Kallifatides, Markus, Allelin, Majsa, Sjöberg, Stefan och Skyrman, Viktor (2018a), *Ägande- och förmögenhetsstrukturer och dess förändring sedan 1980*, Katalys no. 55, s. 24.
12. Ibid., s. 10.
13. Kallifatides, Markus och Belfrage, Claes (2017), *Finansialiseringen av Sverige*, Katalys no. 38, s. 8.
14. Ibid.
15. Se t.ex. Eklund, Klas (2018), "Beredskapen inför nästa finanskris inte särskilt hög", *Dagens Nyheter*, 13 september, www.dn.se/debatt/beredskapen-infor-nasta-finanskris-inte-sarskilt-hog/ (hämtad 2018-10-28).
16. Ahrne, Göran, Stöber, Niels och Thaning, Max (2018), *Klasstrukturen i Sverige*, Katalys no. 59, s. 16.
17. Kallifatides, Markus, Allelin, Majsa, Sjöberg, Stefan och Skyrman, Viktor (2018b), *Välfärdsmodellens omvandling*, Katalys no. 56, s. 26.
18. Ibid., s. 27.
19. Lapidus, John (2018), *Vårdstölden*, Leopard förlag.
20. Kallifatides och Belfrage (2017), *Finansialiseringen av Sverige*, s. 27.
21. Ström, Marie (2018), "Fortsatt stor personalbrist i hälso- och sjukvården", *Läkartidningen*, 28 februari, www.lakartidningen.se/Aktuellt/Nyheter/2018/02/Socialstyrelsen-om-tillgang-och-efterfragan-av-lakare/ (hämtad 2018-10-28).
22. Wallin, Fredrik (2018), "Lärarbristen ökar: Behövs 187 000 nya lärare", *Skolvärlden*, 21 februari, www.skolvärlden.se/artiklar/lararbristen-okar-behovs-187-000-nya-larare (hämtad 2018-10-28).
23. Marmorstein, Elisabeth (2018), "Akut brist på äldreboenden", *SVT Nyheter*, 3 juni, www.svt.se/nyheter/inrikes/akut-brist-pa-aldreboenden (hämtad 2018-10-30).
24. Ibid.
25. Kallifatides et al. (2018b), *Välfärdsmodellens omvandling*, s. 21.
26. Ibid., s. 18.
27. Ibid., s. 21.
28. Ibid., s. 19.
29. Svensen, Love (2018), "Friskolor: Högre betyg, sämre prestation", *Dagens Arena*, 23 februari, www.dagensarena.se/innehall/friskolor-hogre-betyg-samre-prestation/ (hämtad 2018-10-28).

30. Se till exempel Vlachos, Jonas (2018), "Trust-based evaluation in a market-oriented school system", *IFN Working Paper no. 1217*, www.ifn.se/publikationer/working_papers/2018/1217 (hämtad 2018-09-20).
31. Werne, Kent (2018), *Skolindustrin*, LO 2018, s. 26.
32. Arbetet (2018), "Lärare på friskolor tjänar sämre", *Arbetet*, 13 september, www.arbetet.se/2018/09/13/larare-pa-friskolor-tjanar-samre/ (hämtad 2018-10-28).
33. Andersson, Hampus (2018), *Så mycket bättre?*, Kommunal, s. 5.
34. Ibid.
35. Broström, Lovisa (2018), *Medelklassens förändrade maktposition*, Katalys no. 51, s. 3.
36. Kallifatides et al. (2018b), *Välfärdsmodellens omvandling*, s. 19.
37. Wingborg, Mats (2018), *Klassamhället och döden*, Katalys no. 58, s. 10.
38. Ibid., s. 8.
39. Cancerfonden (2018), "Svaga grupper har högre dödlighet i cancer", *Cancerfonden*, 27 juni, www.cancerfonden.se/valspecial/socioekonomiska-skillnader/svaga-grupper-har-hogre-dodlighet-i-cancer (hämtad 2018-10-28).
40. Runblom, Karin och Helmerson, Katarina (2017), "OECD: Mer måste göras för att öka jämlikheten i skolan", *Sveriges Radio*, 3 april, sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6665714 (hämtad 2018-10-30).
41. Svenska Dagbladet (2017), "Pisachefen: Utmaning att få skolan mer jämlik", *Svenska Dagbladet*, 3 april, www.svd.se/utmaning-att-fa-skolan-mer-jamlik (hämtad 2018-10-28).
42. Almqvist, Anna (2016), *Den ekonomiska ojämlikheten i Sverige*, LO, s. 13.
43. SCB (2018), "Gini-koefficient 1991–2016", SCB, 31 januari, www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/hushallens-ekonomi/inkomster-och-inkomstfordelning/inkomster-och-skatter/pong/tabell-och-diagram/inkomster--ekonomisk-standard-riket/gini-koefficient/ (hämtad 2018-10-28).
44. Almqvist (2016), *Den ekonomiska ojämlikheten i Sverige*, s. 15.
45. LO (2018), "Inkomstutvecklingen i makteliten", LO, 20 februari, www.lo.se/start/lo_fakta/inkomstutvecklingen_i_makteliten (hämtad 2018-10-28).
46. Ahrne, Stöber och Thaning (2018), *Klasstrukturen i Sverige*, s. 27.
47. Ibid., s. 31.
48. Therborn (2018), *Kapitalet, överheten och alla vi andra*, ss. 135–136.
49. Mouffe, Chantal (2018), *For a left Populism*, Verso, s. 4.
50. Ibid., ss. 3–4.
51. Ibid., s. 5.
52. Poll of polls Europe (2018), www.pollofpolls.eu/DE (hämtad 2018-09-28).
53. Ibid., www.pollofpolls.eu/PT.
54. TT (2018), "En löntagarnas skattereform behövs", *Arbetet*, 12 juni, 2018, www.arbetet.se/2018/06/12/persson-en-lontagarnas-skattereform-behovs/ (hämtad 2018-09-26).
55. Rossetti, Daniel (2018), "Göran Persson: 'Den nyliberala eran är över'", *ETC*, 13 juni, www.etc.se/inrikes/goran-persson-den-nyliberala-eran-ar-over (hämtad 2018-09-26).
56. Mouffe, Chantal (2003) "Politik och passioner", *Ord och bild*, Nr. 3, s. 2; Mouffe (2018), *For a left populism*, s. 17, 33.
57. Bildt, Carl (1992), "Företagen är viktigast", *Dagens Nyheter*, 12 mars.
58. Mouffe (2018), *For a left populism*, s. 4.
59. Eaton, George (2018), "Francis Fukuyama interview: 'Socialism ought to come back'", *New Statesman*, 17 oktober, www.newstatesman.com/culture/observations/2018/10/francis-fukuyama-interview-socialism-ought-come-back (hämtad 2018-10-29).
60. Henriksson, Karin (2018), *Vänstern i USA*, Lind & Co, s. 209.
61. Bryan T. Gervais och Morris, Irwin L. (2018), "How the tea party paved the way for Donald Trump", *The Washington Post*, 7 september, www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2018/09/07/how-the-tea-party-paved-the-way-for-donald-trump/ (hämtad 2018-10-26).
62. Gerin, Enna och Bernhardt, Victor (2014), *Utan segel i vänstervinden*, Katalys No. 18.
63. Ibid., s. 26.
64. Karlsson, Pär (2016), "Ett borgerligt fadersmord", *Aftonbladet*, 26 november, www.aftonbladet.se/nyheter/samhalle/a/0EbMIJ/ett-borgerligt-fadersmord (hämtad 2018-09-26).
65. Palm, Johanna och Rydgren, Jens (2018), *Ojämlikhet och radikala högerpartier*, Landsorganisationen i Sverige, underlagsrapport till LO:s jämlikhetutredning, s. 5, 11, 17.
66. Ibid., s. 17.
67. Ibid., s. 11.
68. Ibid., s. 5, 11.
69. Gerin och Bernhardt (2014), *Utan segel i vänstervinden*.
70. Rydgren, Jens och van der Meiden, Sara (2018), "The radical right and the end of Swedish exceptionalism", *European Political Science*, ss. 2–3, 14.
71. Ibid., s. 3.
72. Ibid., s. 4.
73. Ibid., s. 6.
74. Rodrik, Dani (2018), "Populism and the economics of globalization", *Journal of International Business Policy*.
75. Ibid., ss. 14–15.

- 76.** Svahn, Clas (2018), "Jair Bolsonaro ny president i Brasilien", *Dagens Nyheter*, 28 oktober, www.dn.se/nyheter/varlden/bolsonaro-mot-seger-i-brasilien/ (hämtad 2018-10-29).
- 77.** Fetzner, Thiemmo (2018), "Did austerity cause Brexit?" *Working paper series No. 381*, The University of Warwick, ss. 1–37; Becker, Sascha O.; Fetzner, Thiemmo och Novy Dennis (2017), "Who voted for Brexit? A comprehensive district-level analysis", *Economic Policy*, Vol. 32, No. 92, ss. 601–650.
- 78.** Funke, Manuel; Schularick, Moritz och Trebesch, Christoph (2016), "Going to extremes: Politics after financial crisis, 1870–2014", *European Economic Review*, Vol. 88, ss. 227–260.
- 79.** Palm och Rydgren (2018), *Ojämlighet och radikala högerpartier*, s. 30.
- 80.** Ibid., ss. 24–25, s. 31
- 81.** Ibid., s. 24.
- 82.** Dehdari, Sirus (2017), "Economic distress and support for far-right parties – evidence from Sweden", tillgänglig på: www.sirusdehdari.aerobatic.io/; För problematisering av resultat och slutsatser se Vestin, Erik (2018), *Sverigedemokraterna i den svenska geografin*, Landsorganisationen i Sverige, underlagsrapport till LO:s jämlikhetsutredning, s. 25.
- 83.** Palm och Rydgren (2018), *Ojämlighet och radikala högerpartier*, s. 30.
- 84.** Ibid., s. 21.
- 85.** Ibid., s. 28, 32, 34, ss. 37–38.
- 86.** Ibid.
- 87.** Ibid., s. 29.
- 88.** Ibid., s. 51.
- 89.** Folke, Olle; Persson, Torsten och Rickne, Johanna (2018), "Arbetslinjen och finanskris förklarar SD:s framgångar", *Dagens Nyheter*, 5 september, www.dn.se/debatt/andra-ej-i-klara-arbetslinjen-och-finanskris-forklarar-sds-framgangar/ (hämtad 2018-10-05).
- 90.** Dal Bó, Ernesto; Finan, Frederico; Folke, Olle; Persson, Torsten och Rickne, Johanna (2018), "Economic losers and political winners: Sweden's radical right", augusti 2018, s. 10. Utkast till opublicerad artikel finns tillgänglig på: www.perseus.iies.su.se/~tpers/papers/Draft180902.pdf.
- 91.** Ibid., s. 11.
- 92.** Folke et al. (2018), "Arbetslinjen och finanskris förklarar SD:s framgångar", www.dn.se/debatt/andra-ej-i-klara-arbetslinjen-och-finanskris-forklarar-sds-framgangar/ (hämtad 2018-10-05).
- 93.** Ibid.
- 94.** Baranowska-Rataj, Anna och Högberg, Björn (2018), "Spillover effects of social policies. Can the state support for the unemployed affect employees' health and wellbeing?", *Arena Idé*, s. 21.
- 95.** Suhonen, Daniel och Gerin, Enna (2014), "En markant vänstervind gick S fullständigt förbi" *Dagens Nyheter*, 20 september, www.dn.se/debatt/en-markant-vanstervind-gick-s-fullstandigt-forbi/ (2018-10-03).
- 96.** Gerin och Bernhardt (2014), *Utan segel i vänstervinden*.
- 97.** Ibid., s. 36.
- 98.** Se exempelvis: Forssblad, Mari (2016), "Så har M närmat sig SD i det nya politiska landskapet" *SVT Nyheter*, 28 augusti, www.svt.se/nyheter/inrikes/sa-har-m-narmast-sig-sd-i-det-nya-politiska-landskapet (2018-10-03); Sundberg, Robert (2016), "Alla talar om GAL-TAN" *Dala-Demokraten*, 13 augusti, www.dalademokraten.se/artikel/opinion/ledare/alla-talar-om-gal-tan (2018-10-03); Wesslén, Andrea (2016), "Trendiga skalan gör politik av det privata", *ETC*, 7 oktober, www.etc.se/inrikes/trendiga-skalan-gor-politik-av-det-privata (2018-10-03).
- 99.** Sundin, Kalle (2016), *Spagat över väljarkåren*, Katalys no. 32, s. 7.
- 100.** Ibid., s. 24.
- 101.** Gerin, Enna (2017), *Med integrationen som murbräcka*, Katalys no. 37, s. 14.
- 102.** Andersson (2018), *Iväntan på klasspolitik*, s. 23.
- 103.** Ibid., s. 3.
- 104.** Ibid., ss. 23–24.
- 105.** Ibid., s. 27.
- 106.** Se Bergström, Annika; Johansson, Bengt; Oscarsson, Henrik och Oskarsson, Maria (2015), "Fragment" i *Fragment*, SOM-undersökningen 2014, SOM-rapport nr. 63, SOM-insitutet: Göteborg, ss. 11–34; Ohlsson, Jonas; Oscarsson, Henrik och Solevid, Maria (2016), "Ekvilibrum" i *Ekvilibrum*, SOM-undersökningen 2015, SOM-rapport nr. 66, SOM-insitutet: Göteborg, ss. 11–44; Oscarsson, Henrik (2017), "Det svenska partisystemet i förändring" i *Larmar och gör sig till*, SOM-undersökningen 2016, SOM-rapport nr. 70, SOM-insitutet: Göteborg, ss. 411–427.
- 107.** Oscarsson, Henrik (2017), "Det svenska partisystemet i förändring," i *Larmar och gör sig till*, SOM-undersökningen 2016, SOM-rapport nr. 70, SOM-insitutet: Göteborg, s. 423.
- 108.** Ibid.
- 109.** Ibid., s. 411.
- 110.** Ibid., s. 424.
- 111.** Ibid.
- 112.** Ibid., s. 425.
- 113.** Hooghe, Liesbet; Marks, Gary och Wilson, Carole J. (2004), "Does left/right structure party positions on European integration?" i Marks, Gary och Steenbergen, Marco R. (red.) *European integration and political conflict*, Cambridge University Press, Cambridge.
- 114.** Bergström, Annika; Johansson, Bengt; Oscarsson, Henrik och Oskarsson, Maria (2015), "Fragment" i *Fragment*, SOM-undersökningen 2014, SOM-rapport nr. 63, SOM-insitutet: Göteborg, s. 25.

- 115.** Oscarsson, Henrik (1994), "Ett krympande partisystem", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, Vol. 97, No. 2, s. 145.
- 116.** Tardell, Rolf och Landahl, Eva (2018), "Därför har vi kompletterat den politiska vänster-höger-skalan i våra partiledarutfrågningar", *SVT Nyheter*, 16 augusti, www.svt.se/nyheter/darfor-har-vi-kompletterat-den-politiska-vanster-hoger-skalan-i-vara-partiledarutfragningar (hämtad 2018-10-10).
- 117.** Etzler, Aron (2018), "Extremhögerns politik görs självklar med GAL-TAN-skalan", *Dagens Nyheter*, 8 februari, www.dn.se/debatt/extremhogerns-politik-gors-sjalvklar-med-gal-tan-skalan/ (hämtad 2018-10-10).
- 118.** Ibid.
- 119.** Marsdal, Magnus (2018), "Så blev invandrare syndabockar", *Aftonbladet*, 17 september, www.aftonbladet.se/kultur/a/karKJQ/sa-blev-invandrare-syndabockar (hämtad 2018-10-10).
- 120.** Ibid.
- 121.** Larsson, Petter (2018a), "Missvisande forskning – SD-koden är inte alls knäckt", *Sydsvenskan*, 6 september, www.sydsvenskan.se/2018-09-06/petter-larsson-missvisande-forskning--sd-koden-ar-inte-allt-knaekt (hämtad 2018-10-10); Lindquist, Kristina (2018), "Klass räcker inte för att förklara SD:s framgångar", *Dagens Nyheter*, 10 september, www.dn.se/kultur-noje/kulturdebatt/kristina-lindquist-klass-racker-inte-for-att-forklara-sds-framgangar/ (hämtad 2018-10-10).
- 122.** Ullgren, Malin (2018), "Varför har inte klass fått större genomslag i debatten om SD:s frammarsch", *Dagens Nyheter*, 11 september, www.dn.se/kultur-noje/malin-ullgren-varfor-har-inte-klass-fatt-storre-genomslag-i-debatten-om-sds-frammarsch/ (hämtad 2018-10-10).
- 123.** Suhonen, Daniel (2018), "Vi måste bygga en lika stor folk-rörelse som SD", *Dagens Nyheter*, 12 september, www.dn.se/kultur-noje/kulturdebatt/daniel-suhonen-vi-maste-bygga-en-lika-stor-folkrorelse-som-sd/ (hämtad 2018-10-10).
- 124.** Rosén, Eric (2018), "Underhållningsvåld på kultursidorna besegrar inga sverigedemokrater", *Politism*, 27 september, www.politism.se/story/underhallningsvald-pa-kultursidorna-besegrar-inga-sverigedemokrater/#post-64593 (hämtad 2018-10-10).
- 125.** Lindquist, Kristina (2018), "Klass räcker inte för att förklara SD:s framgångar", *Dagens Nyheter*, 10 september, www.dn.se/kultur-noje/kulturdebatt/kristina-lindquist-klass-racker-inte-for-att-forklara-sds-framgangar/ (hämtad 2018-10-10).
- 126.** Linderborg, Åsa och Greider, Göran (2018), "Ta kampen med klass", *Aftonbladet*, 26 september, www.aftonbladet.se/kultur/a/a2Qxz4/ta-kampen-med-klass (hämtad 2018-10-10).
- 127.** Larsson, Petter (2018b), "Sverigedemokraterna är som folk är mest", *Aftonbladet*, 23 september, www.aftonbladet.se/kultur/a/m69x5q/sverigedemokrater-ar-som-folk-ar-mest (hämtad 2018-10-10).
- 128.** Larsson, Petter (2018c), "Därför överger arbetarna vänstern", *Aftonbladet*, 1 oktober, www.aftonbladet.se/kultur/a/ngx28J/darfor-overger-arbetarna-vanstern (hämtad 2018-10-10).
- 129.** Ibid.
- 130.** Poohl, Daniel (2018), "Människor är inte rasister – de blir det", *Dagens Nyheter*, 30 september, www.dn.se/kultur-noje/daniel-poohl-manniskor-ar-inte-rasister-de-blir-det/?forceScript=1&variantType=small (hämtad 2018-10-10).
- 131.** Nilsson, Anders och Nyström, Örjan (2018), *Högerpopulismen och jämlikheten – en essä*, Landsorganisationen i Sverige, underlagsrapport till LOs jämlikhetsutredning, s. 6.
- 132.** Larsson, Petter (2018b), "Sverigedemokraterna är som folk är mest", *Aftonbladet*, 23 september, www.aftonbladet.se/kultur/a/m69x5q/sverigedemokrater-ar-som-folk-ar-mest (hämtad 2018-10-10).
- 133.** Poohl, Daniel (2018), "Människor är inte rasister – de blir det".
- 134.** Nilsson och Nyström (2018), *Högerpopulismen och jämlikheten – en essä*, s. 74.
- 135.** Ibid. Se hela kapitel 8 "Arbetskonserveratism i det nya klassamhället", ss. 55–74.
- 136.** Ibid., s. 65, 70.
- 137.** Palm och Rydgren (2018), *Ojämlighet och radikala högerpartier*, s. 24.
- 138.** Ibid., s. 26.
- 139.** Ibid.
- 140.** Nilsson och Nyström (2018), *Högerpopulismen och jämlikheten – en essä*, ss. 18–19.
- 141.** Andersson (2018), *I väntan på klasspolitik*, s. 15.
- 142.** Ibid., s. 24.
- 143.** Palm och Rydgren (2018), *Ojämlighet och radikala högerpartier*, ss. 17–18.
- 144.** Ibid., s. 16.
- 145.** Larsson, Petter (2018c), "Därför överger arbetarna vänstern"; Se för fördjupning Oskarson, Marie och Demker, Marie (2013), "Another kind of class voting: the working-class sympathy for Sweden Democrats", i *Class Politics and the Radical Right*, Jens Rydgren (red.), London: Routledge; Demker, Marie och Sandberg, Linn (2014), "Starkare oro för främlingsfientlighet än för invandring", i *Mittfåra och marginal*, Henrik Oscarsson och Annika Bergström (red.), SOM-undersökningen 2013, SOM-rapport nr. 6, SOM-

- insitutet: Göteborg; Demker, Marie och van der Meiden, Sara (2016), "Allt starkare polarisering och allt lägre flyktingmotstånd", i *Ekvilibrum*, ed. J. Ohlsson, H. Oscarsson and M. Solevid, SOM-undersökningen 2015, SOM-rapport nr. 66, SOM-insitutet: Göteborg.
- 146.** Nilsson och Nyström (2018), *Högerpopulismen och jämlikheten – en essä*, s. 63.
- 147.** Ibid., ss. 72–73.
- 148.** Larsson, Petter (2018c), "Därför överger arbetarna vänstern".
- 149.** Jylhä, Kirsti; Rydgren, Jens och Strimling, Pontus (2018), *Sverigedemokraternas väljare*, Institutet för Framtidsstudier, Forskningsrapport 2018/2.
- 150.** Jylhä, Kirsti; Rydgren, Jens och Strimling, Pontus (2018), "Stor risk att Socialdemokraternas nya strategi misslyckas", *Dagens Arena*, 16 maj, www.dagensarena.se/essa/stor-risk-att-socialdemokraternas-nya-strategi-misslyckas/ (hämtad 2018-10-10).
- 151.** Ibid.
- 152.** Ibid.
- 153.** Lindquist, Kristina (2018), "Klass räcker inte för att förklara SD:s framgångar".
- 154.** Jylhä et al. (2018), "Stor risk att Socialdemokraternas nya strategi misslyckas".
- 155.** Ibid.
- 156.** Vestin, Erik (2018), "Replik: S kan visst vinna tillbaka väljare från SD", *Dagens Arena*, 30 maj, www.dagensarena.se/essa/socialdemokraterna-kan-visst-vinna-tillbaka-valjare-fran-sd/ (hämtad 2018-10-10).
- 157.** Björklund, Per (2018), "Därför uppstår förvirring om SD-väljarnas placering på höger-vänsterskalan", blogginlägg i bloggen Per Björklund, 24 maj, www.perbjorklund.blogspot.com/2018/05/darfor-uppstar-forvirring-om-sd.html (hämtad 2018-10-10).
- 158.** Oscarsson (2017), "Det svenska partisystemet i förändring", ss. 241–242.
- 159.** Therborn, Göran; Suhonen, Daniel och Stöber, Niels (2018), *Klass, identitet och politisk mobilisering*, Katalys no. 40.
- 160.** Wingborg Mats (2016), *Den blåbruna röran*, Leopard förlag.
- 161.** Wingborg Mats och Suhonen, Daniel (2016), "Risk för blåbrun röra 2018 efter SD:s tydliga högergir", *Dagens Nyheter*, 28 augusti, www.dn.se/debatt/risk-for-blabrun-rora-2018-efter-sds-tydliga-hogergir/ (hämtad 2018-10-23).
- 162.** Grönlund, Erik (2018), "Riksdagen röstade nej till förslag om vinsttak i välfärden", *SVT Nyheter*, 7 juni, www.svt.se/nyheter/inrikes/riksdagen-rostade-nej-till-forslag-om-vinsttak-i-valfarden (hämtad 2018-10-23).
- 163.** Wingborg (2016), *Den blåbruna röran*, ss. 168–169.
- 164.** Socialdemokraterna (2018a), "Granskning av Sverigedemokraternas ekonomiska politik", presentation på pressträffen 10 augusti, www.socialdemokraterna.se/globalassets/aktuellt/sds-hogerpolitik-hotar-den-svenska-modellen.pdf (hämtad 2018-10-23).
- 165.** Socialdemokraterna (2018b), "Sverigedemokraterna är ett högerparti – granskning av SD:s ekonomiska politik", handout på pressträffen, 10 augusti, www.socialdemokraterna.se/globalassets/aktuellt/nyhetsarkiv/2018-08-10-presstraff-om-sds-ekonomiska-politik_handout.pdf (hämtad 2018-10-23).
- 166.** Josefsson, Pernilla och Lindholm, Stephen (2018), "SD: Klyftorna bör vara större", *Kommunalarbetaren*, 4 september, www.ka.se/2018/09/04/sd-klyftorna-bor-vara-storre/ (hämtad 2018-10-23).
- 167.** Thornéus, Ebba (2017), "Åkesson: Anpassa dig eller flytta någon annanstans", *Aftonbladet*, 7 juli, www.aftonbladet.se/a/bVeXq (hämtad 2018-10-23).
- 168.** Wingborg, Mats (2018), *Vem står upp för arbetsrätten och lönerna?* Arena Idé; Wingborg, Mats (2018), "Tio punkter som visar SD:s väg åt höger", *Dagens Arena*, 4 juni, www.dagensarena.se/opinion/tio-punkter-som-visar-sds-vag-hoger/ (hämtad 2018-10-23).
- 169.** Nilsson, PM (2018), "Åter till höger och vänster", *Dagens Industri*, 16 september, www.di.se/ledare/ater-till-hoger-och-vanster/ (hämtad 2018-10-23); Nilsson, PM (2018), "Näringslivets värden hotas mer av S", *Dagens Industri*, 26 september, www.di.se/ledare/naringslivets-varden-hotas-mer-av-s/ (hämtad 2018-10-23).
- 170.** Victorzon, Andreas (2018), "Finanstopparna: Går inte att alienera SD", *Omni*, 11 september, www.omni.se/finanstopparna-gar-inte-att-alienera-sd/a/7IOVBv (hämtad 2018-10-23).
- 171.** Nordenskiöld, Tomas (2018), "Ax:son Johanson: Alliansen bör ta makten med SD:s stöd", *Dagens Industri*, 21 september, www.di.se/nyheter/axson-johnson-alliansen-bor-ta-makten-med-sds-stod/ (hämtad 2018-10-23).
- 172.** Persson, Elsa (2018), "Storch om uttalande mot SD: 'Mycket gott mottagande'", *Dagens Arena*, 24 september, www.dagensarena.se/innehall/storch-om-uttalande-mot-sd-mycket-gott-mottagande/ (hämtad 2018-10-29); Andersson, Mats et al. (2018), "Inflytande för SD äventyrar viktiga värden för näringslivet", *Dagens Nyheter*, 25 september, www.dn.se/debatt/inflytande-for-sd-aventyrar-viktiga-varden-for-naringslivet/ (hämtad 2018-10-29).
- 173.** Hansell, Bengt och Saarinen, Monica (2018), "Pehr G Gyllenhammar: SD är fascister", *Sveriges Radio*, 20 oktober, www.sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=7071202 (hämtad 2018-10-29); Byttner, Karl-Johan (2018), "Han skrotar miljardinvestering i Klippan som skulle ge 500 jobb:

'Måste få konsekvenser att rösta på SD", *Veckans Affärer*, 18 oktober, www.va.se/nyheter/2018/10/18/han-skrotar-storinvestering-i-klippan-som-skulle-ge-500-jobb-maste-fa-konsekvenser-att-rosta-pa-sd/ (hämtad 2018-10-29).

174. Brors, Henrik (2018), "Därför pressar näringslivet på för SD-stödd regering – Säkra välfärdsindustrins långsiktiga vinster", blogginlägg i bloggen *Brors och Elvis om Europa*, 14 oktober, www.omeuropa.se/darfor-pessar-naringslivet-pa-for-sd-stodd-regering/ (hämtad 2018-10-29).

175. Linderborg, Åsa och Greider, Göran (2018), *Populistiska manifestet*, Natur och Kultur, s. 34.

176. Ibid., s. 37.

177. Gustafsson, Sverker (2010), "Politisk och ekonomisk liberalism", *Forskning över gränserna*, Nr. 17, Föreningen för filosofi och specialvetenskap, Uppsala; Se också Mouffe, Chantal (2018), *For a left populism*, Verso, s. 14.

178. Therborn, Göran (2018), "Folket slår tillbaka", *Aftonbladet*, 4 april, www.aftonbladet.se/kultur/a/dA36O/folket-slar-tillbaka (hämtad 2018-10-10).

179. Ibid.

180. Mouffe (2018), *For a left populism*, s. 24.

181. Ibid., s. 5.

182. Ibid.

183. Ibid., ss. 6–7.

184. Ibid., s. 6.

185. Ibid., s. 25.

186. Ibid., s. 29.

187. Ibid.

188. Ibid., s. 36.

189. Sunnercrantz, Liv (2017), *Hegemony and the intellectual function: medialised public discourse on privatization in Sweden 1988–1993*. Disp. Lund: Lund University.

190. Carlén, Stefan; Persson, Christer och Suhonen, Daniel (2014), *Reinfeldtkoden*, Ordfront; Etzler, Aron (2013), *Reinfeldteffekten*, Karneval.

191. I detta kapitel använder vi oss huvudsakligen av data hämtad från Valmyndigheten och SVT:s vallokalsundersökning 2018, den senare kallad Valu. Jämförelser med valet 2014 visade sig bjuda på vissa svårigheter eftersom väljarbeteenden presenterades oviktade i SVT:s vallokalsundersökning 2014. Vid jämförelser med föregående val, och särskilt då 2014, har vi i första hand använt de siffror som har inkluderats i Valu 2018. Om inte informationen om 2014 års val har varit tillgänglig i Valu 2018, har vi använt statsvetaren Per Oleskog Tryggvasons vägda siffror från SVT:s vallokalsundersökning 2014 redovisade i "Vikten av vikter: sammanställning av viktade resultat från SVT:s vallokalsundersökning" (2014). I sista hand, då informationen varken har varit tillgänglig i Valu 2018 eller Oleskog Tryggvasons sammanställning, har vi använt de ovägda siffrorna från SVT:s vallokalsundersökning 2014. I detta fall redovisar vi med särskild tydlighet att det är oviktade siffror som används.

192. Oleskog Tryggvason, Per (2014), *Vikten av vikter: sammanställning av viktade resultat från SVT:s vallokalsundersökning*, Göteborg: Valforskningsprogrammet.

193. Ibid.

194. Siffrorna 2018 jämförs här med siffrorna 2014 som redovisas i Oleskog Tryggvason (2014), s. 2.

195. En interaktiv karta på svt.se tillåter användaren att utforska det politiska landskapet efter riksdagsvalet 2018 fördelat efter valdistrikt: www.svt.se/special/sa-rostade-svenskarna/.

196. Oleskog Tryggvason (2014), "Vikten av vikter: sammanställning av viktade resultat från SVT:s vallokalsundersökning", s. 12.

197. För att kunna göra relevanta jämförelser över tid har vi behövt använda oss av jämbördiga siffror. Siffrorna för arbetare 2014 är därför hämtade från Oleskog Tryggvason (2014), s. 12, då 2014 års Valu presenterades med ovägda siffror, medan siffrorna för arbetare 2018 är hämtade ur ordinarie SVT:s Vallokalsundersökning 2018.

198. Siffrorna som jämförts här är hämtade från Oleskog Tryggvason (2014), s. 10, och 2018 års Valu.

199. Siffrorna för 2014 som redovisas här är hämtade från 2014 års Valu-presentation. De är ovägda, vilket resulterar i en viss underskattning av Sverigedemokraternas siffror. Vi använder dem eftersom Oleskog Tryggvason bearbetade värden från Valu 2014 redovisar dessa två grupper som en sammanslagen kategori. De kan därför inte jämföras med siffrorna från Valu 2018.

200. Tabellerna i följande avsnitt är data från SVT:s Vallokalsundersökning 2018 bearbetad och redovisad i tidningen *Arbetet* (2018), www.arbetet.se/2018/09/11/val-2018-migrationen-inger-lo-valjarna-prioriterade/. Jämförelser mellan valen 2018 och 2014 har gjorts med SVT:s Valu 2018 och Katalys publikation no. 18 – *Utan segel i Vänstervinden* – som underlag.

201. Therborn, Stöber och Suhonen (2018), *Klass, identitet och politisk mobilisering*, s. 11.

202. Ahrne, Stöber och Thaning (2018), *Klassstrukturen i Sverige*, s. 12.

203. Rydgren och van der Meiden (2018), "The radical right and the end of Swedish exceptionalism".

204. Oskarson, Maria (2008), "Klass och partisympati" i *En fråga om klass*, Liber förlag, s. 198.

205. Mer information om svenska valundersökningar finns på www.valforskning.pol.gu.se/publicerat.

206. Oskarson, Maria (2005), "Social structure and party choice" i Jacques Thomassen (red.), *The European voter: a comparative study of modern democracies*, s. 88.

- 207.** Iskrivande stund finns det inga siffror från valundersökningen för riksdagsvalet 2018.
- 208.** Hedberg, Per (2015), "Väljarnas partier 2014", *Rapport 2015:06 Göteborgs valforskningsprogram*, s. 14.
- 209.** Andersson (2018), *I väntan på klasspolitik*, s. 34.
- 210.** Se t.ex. Andersson (2018), s. 34 och Rydgren och van der Meiden (2018), ss. 5–7.
- 211.** Widell, Jenny (2018), "S tappade stöd i 252 kommuner", *SVTNyheter*, 10 september, www.svt.se/nyheter/lokalt/ost/s-tappade-stod-i-252-kommuner (hämtad 2018-10-30).
- 212.** Wirén, Anna-Sofia och Naess, Kristofer (2018), "Maktskifte efter 84 år – Sjukvårdspartiet störst i Region Norrbotten", *SVTNyheter*, 10 september, www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/maktskifte-nara-i-regionfullmaktige (hämtad 2018-10-30).
- 213.** Martinsson, Karl (2018), "S tappade flest röster där arbetslösheten är högst", *Arbetet*, 13 september, www.arbetet.se/2018/09/13/s--tappade-flest-roster-dar-arbetslosheten-ar-hogst/ (hämtad 2018-10-15).
- 214.** SCB (2018), Partisynpatundersökningen.
- 215.** Poll of polls (2018), *www.pollofpolls.se* (hämtad 2018-10-30).
- 216.** Sveriges Radio (2017), "Grafik: Plus och minus i regeringens budget", *Sveriges Radio*, 20 september, www.sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6778891 (hämtad 2018-10-15).
- 217.** Novus (2018), Rapport: Bästa parti i de viktigaste frågorna, *Novus*, www.novus.se/wp-content/uploads/2018/08/deda6e59dcbff7214f1a1885b6cb86ad.pdf. Siffror för jämförelse från december 2017: Sveriges Radio (2017), "Grafik: Så rankar väljare partiernas politik – område för område", *Sveriges Radio*, 24 december, www.sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6849226.
- 218.** Holm, Gusten (2018), "Fler S-avhopp efter skärpt migrationspolitik", *Expressen*, 9 maj, www.expressen.se/nyheter/flu-s-avhopp-efter-skarpt-migrationspolitik/ (hämtad 2018-10-30); Eriksson, Karin (2018), "Så gick det till när maj blev S krismanad", *Dagens Nyheter*, 1 juni, www.dn.se/nyheter/politik/sa-gick-det-till-nar-maj-blev-s-krismanad/ (hämtad 2018-10-30).
- 219.** Schück, Johan (2018), "Finansministern: Barnfattigdom skäl för stramare flyktingpolitik", *Dagens Nyheter*, 28 maj, www.dn.se/ekonomi/finansministern-barnfattigdom-skal-for-stramare-flyktingpolitik/ (hämtad 2018-10-30).
- 220.** Pelling, Lisa (2018), "Låt inte ministrarnas tabbe falla valrörelsen", *Dagens Arena*, 25 maj, www.dagensarena.se/opinion/lat-inte-ministrarnas-tabbe-falla-valrorelsen/ (hämtad 2018-10-30).
- 221.** Hellberg, Magnus (2018), "S-veteranernas oro inför valet: 'Aldrig låtit så här'", *Expressen*, 24 maj, www.expressen.se/nyheter/s--veteranernas-oro-infor-valet-aldrig-latit-sa-har/ (hämtad 2018-10-30).
- 222.** Regeringen (2018), "Förslag om att begränsa vinsterna i välfärden", *Regeringskansliet*, 19 januari, www.regeringen.se/pressmeddelanden/2018/01/forslag-om-att-begransa-vinsterna-i-valfarden/ (hämtad 2018-10-30).
- 223.** Socialdemokraterna (2018), "Kampen mot klyftorna ska intensifieras", 2 augusti, www.socialdemokraterna.se/aktuellt/2018/kampen-mot-klyftorna-ska-intensifieras/ (hämtad 2018-10-30). Se även SVT (2018), "S: Höjda skatter för banker och kapitalägare", *SVTNyheter*, 23 augusti, www.svt.se/nyheter/val2018/s-hojda-skatter-for-banker-och-kapitalagare (hämtad 2018-10-30).
- 224.** SVT (2018), "Regeringen får kritik för stora statsskuldsavbetalningar", *SVTNyheter*, 8 september, www.svt.se/nyheter/inrikes/regeringen-far-kritik-for-stora-statsskuldsavbetalningar (hämtad 2018-09-08). Se även Regeringen (2018), "Nästa mandatperiod krävs prioriteringar", *Regeringen pressmeddelande*, 16 augusti, www.regeringen.se/pressmeddelanden/2018/08/nasta-mandatperiod-kravs-prioriteringar/ (hämtad 2018-10-30).
- 225.** Weingärtner, Benedikt (2017), "The European Union is a victim of its own success", *Dialogue on Europe*, 4 december, www.dialogue-on-europe.eu/interview-cas-mudde-causes-populism-european-union/ (hämtad 2018-10-30).
- 226.** Ibid.
- 227.** SVT (2018), "Regeringen får kritik för stora statsskuldsavbetalningar".
- 228.** Winsth, Annika (2018), "Minska inte statsskulden mer", *Dagens Industri*, 25 juni, www.di.se/debatt/debatt-minska-inte-statsskulden-mer/ (hämtad 2018-10-14).
- 229.** Socialdemokraterna (2017), Kongressprotokoll, s. 190.
- 230.** Ibid., s. 192.
- 231.** Lidström, Anders (2018), "Socialdemokratins tillbakagång 1973–2014", 2018:1, *Umeå universitet*, s. 39.
- 232.** Forssblad, Mari (2017), "Kritik mot Miljöpartiet efter uteblivna vallöften – 'Finns inga ursäkter'", *SVTNyheter*, 5 mars, www.svt.se/nyheter/inrikes/vad-hander-med-miljopartiets-valloften (hämtad 2018-10-30).
- 233.** Gerdfeldt, Mathias (2016), "MP-utbrytare hotar partilinjén", *SVTNyheter*, 25 oktober, www.svt.se/nyheter/inrikes/mp-utbrytare-hotar-partilinj-en-l (hämtad 2018-10-30).

- 234.** Zachrisson Winberg, Johan (2017), "Klimatutsläpp har ökat med rödgrön regering", *SVTNyheter*, 3 oktober, www.svt.se/nyheter/inrikes/klimatutslappen-har-okat-med-rodgron-regering (hämtad 2018-10-30).
- 235.** Oscarsson, Henrik (2012), "Stöd- och taktikröstning i svenska val 1968-2010", *Henrik Oscarsson*, 25 januari, www.henrikoscarsson.com/2012/01/stod-och-taktikrostning-i-svenska-val.html (hämtad 2018-10-30).
- 236.** Rosén, Eric (2018), "Därför lockar den sverigedemokratiska folkrörelsen så mycket", *Politism*, 12 september, www.politism.se/story/darfor-lockar-den-sverigedemokratiska-folkrörelsen-sa-mycet/#post-64385 (hämtad 2018-10-30).
- 237.** Suhonen (2018), "Vi måste bygga en lika stor folkrörelse som SD".
- 238.** Elgenius, Gabriella och Wennerhag, Magnus (2018), "The changing political landscape in Sweden: political cleavages, actors and processes", *Sociologisk forskning*, årgång 55, nr 2–3, s. 147.
- 239.** Ibid.
- 240.** Sköld, Josefin; Urisman Otto, Alexandra och Hugo, Ewald (2018), "Så tog högerpopulistiska sidor över valrörelsen på Facebook – med hjälp av SD", *Dagens Nyheter*, 2 september, www.dn.se/nyheter/politik/sa-tog-hogpopulistiska-sidor-over-valrorelsen-pa-facebook-med-hjalp-av-sd/ (2018-10-17).
- 241.** Ibid.
- 242.** Ibid.
- 243.** Holmqvist, Anette och Karlsson, Pär (2018), "Löfven till attack mot SD: Lurar skjortan av Sveriges pensionärer", *Aftonbladet*, 27 augusti, www.aftonbladet.se/a/bKraOe (hämtad 2018-10-30).
- 244.** Ibid.
- 245.** Habul, Kenan (2018), "Intern SD-kritik mot partiledningen: 'Högmod går före fall'", *Aftonbladet*, 14 september, www.aftonbladet.se/nyheter/samhalle/a/VR84q1/intern-sd-kritik-mot-partiledningen-hogmod-gar-fore-fall (hämtad 2018-10-30).
- 246.** Habul, Kenan och Laneby, Sebastian (2018), "SD vill stoppa dubbla medborgarskap – skakar om efter reportage i Finland", *Aftonbladet*, 24 augusti, www.aftonbladet.se/nyheter/a/m6jbJv/sd-vill-stoppa-dubbla-medborgarskap-skakar-om-efter-reportage-i-finl (hämtad 2018-10-30).
- 247.** Hallsénius, Linn (2018), "Socialdemokraterna i attack mot SD i nylanserad valkampanj", *Nyheter24*, 1 september, www.nyheter24.se/maktkamp24/913538-socialdemokraterna-i-attack-mot-sd-i-nylanserad-valkampanj (hämtad 2018-10-30).
- 248.** Habul, Kenan (2018), "Intern SD-kritik mot partiledningen: 'Högmod går före fall'".
- 249.** Ibid.
- 250.** Jeppsson, Jonathan och Karlsson, Pär (2017), "Storbråk skakar Moderaternas toppskikt", *Aftonbladet*, 28 mars, www.aftonbladet.se/nyheter/samhalle/a/PQIWz/storbrak-skakar-moderaternas-toppskikt (hämtad 2018-10-30).
- 251.** Nilsson, Torbjörn (2018), "Ulf Kristerssons kampanj har sparat ur", *Expressen*, 6 september, www.expressen.se/nyheter/val-2018/ulf-kristerssons-kampanj-har-sparat-ur/ (hämtad 2018-10-30).
- 252.** Regeringen (2018), "Nästa mandatperiod krävs prioriteringar". Se även SVT (2018), "Regeringen får kritik för stora statsskuldsvbetalningar".
- 253.** Nilsson, Kai-Anders (2018), "Oväntade oron – Sveriges statsskuld kan vara för låg", *Expressen*, 16 april, www.expressen.se/dinapengar/ovantade-oron-sveriges-statsskuld-kan-vara-for-lag/ (hämtad 2018-10-30).
- 254.** Winsth (2018), "Debatt: Minska inte statsskulden mer".
- 255.** TT (2018), "Stora satsningar krävs i välfärden", *Aftonbladet*, 11 juni, www.aftonbladet.se/minekonomi/a/MgkOlK/stora-satsningar-kravs-i-valfarden (hämtad 2018-10-30).
- 256.** Skolverket (2017), *Stort behov av fler lärare*, Pressmeddelande, 18 december, www.skolverket.se/om-oss/press/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2017-12-18-stort-behov-av-fler-larare (hämtad 2018-10-30).
- 257.** Börjesson, Robert (2018), "Larmsiffran: Det behövs 45 000 nya sjuksköterskor", *Expressen*, 24 maj, www.expressen.se/nyheter/qs/larmsiffran-det-behovs-45-000-nya-sjukskoterskor/ (hämtad 2018-10-30).
- 258.** Lindberg, Elisabeth (2017), *Pensionssveket*, Katalys no. 36.
- 259.** Hyresgästföreningen (2018), "Bostadsbristen" på hurvibor.se: Faktabanken om boende, www.hurvibor.se/bostader/bostadsbristen/ (hämtad 2018-10-30).
- 260.** Boverket (2018), *Behov av nya bostäder 2018–2025*, www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2018/behov-av-nya-bostader-2018_2025.pdf (hämtad 2018-10-30).
- 261.** Sköld, Josefin; Urisman Otto, Alexandra och Ewald, Hugo (2018), "Så tog högerpopulistiska sidor över valrörelsen på Facebook – med hjälp av SD", *Dagens Nyheter*, 2 september, www.dn.se/nyheter/politik/sa-tog-hogpopulistiska-sidor-over-valrorelsen-pa-facebook-med-hjalp-av-sd/ (2018-10-17).
- 262.** Lindström, Sverker (2018), *Pengarna bakom samhällspolitiken*, Arena Opinion.
- 263.** Rosén, Eric (2018), "Politism läggs vilande", *Politism*, 28 september, www.politism.se/story/politism-laggs-vilande/#post-64637 (hämtad 2018-10-31).

»Om man tittar på den praktiska politiken, på det som är viktigt för näringslivet: företagarpolitiken, skatterna och ekonomin, så ser jag inte att Sverigedemokraterna behöver vara ett stort problem för alliansen.«

ANTONIA AX:SON JOHNSON

»Vi anser att arbetarrörelsen måste inse allvaret, se kapitalets enorma framgångar och bestämma sig för att sätta en egen agenda igen. Det är allvar nu, socialdemokrater.«

KATALYS

Bild på framsidan: Antonia Ax:son Johnson, ordförande i familjeföretaget Axel Johnson. Foto Magnus Hallgren/TT.